

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

2

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Otvorený prístup pre knihovnicke školy

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Modul

2

Infraštruktúra otvoreného prístupu

KAPITOLA 1

Repozitáre s otvoreným prístupom 5

KAPITOLA 2

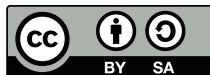
Časopisy s otvoreným prístupom 52

KAPITOLA 3

Viac o otvorených prístupoch 85

Pôvodný text vydala v roku 2015 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Francúzsko.

© UNESCO 2015

ISBN 978-92-3-100075-1 (originál)

Táto publikácia je k dispozícii v otvorenom prístupe pod licenciou Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>). Použitím obsahu tejto publikácie používateľa akceptujú povinnosť dodržiavať podmienky Repoziára UNESCO s otvoreným prístupom (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

Myšlienky a názory prezentované v tejto publikácii sú výhradne názormi autorov. Organizácia UNESCO sa s nimi nemusí stotožňovať a nie sú pre ňu záväzné.

Návrh obálky: The Commonwealth Educational Media Centre for Asia (CEMCA)

Publikované vo formáte PDF.

KOMISIA PRE PRÍPRAVU OBSAHU:

Anirban Sarma
UNESCO Naí Dillí, India

Anup Kumar Das
Jawaharlal Nehru University, India

Barnali Roy Choudhury
CEMCA, Naí Dillí

Bhanu Neupane
UNESCO, Paríž, Francúzsko

Bojan Macan
Ruder Boškovič Institute Library, Chorvátsko

Dominique Babini
CLACSO, Argentína

Ina Smith
Stellenbosch University, Južná Afrika

Iskra Panevska
UNESCO Naí Dillí, India

Jayalakshmi Chittoor Parameswaran
Nezávislý konzultant, India

M Madhan
ICRISAT, India

Parthasarathi Mukhopadhyay
Kalyani University, India

Ramesh C Gaur
Jawaharlal Nehru University, India

Sanjaya Mishra
CEMCA, Naí Dillí, India

Shalini Urs
University of Mysore, India

Sridhar Gutam
Central Institute for Subtropical Horticulture, India

Susan Veldsman
Academy of Science of South Africa, Južná Afrika

Uma Kanjilal
Indira Gandhi National Open University, India

Upali Amarasiri
University of Colombo, Srí Lanka

Žibutė Petrauskienė
Vilnius University Library, Litva

KONZULTANTI PRI TVORBE MODULOV:

Ramesh C Gaur
Jawaharlal Nehru University, India

Uma Kanjilal
Indira Gandhi National Open University, India

Koordinátor
Sanjaya Mishra
CEMCA, Naí Dillí, India

PRÍPRAVNÝ TÍM:

Autor
Ina Smith
*Stellenbosch University,
Južná Afrika*

Editor
M. P. Satija
*UGC Emeritus Fellow
Guru Nanak Dev University
India*

Zodpovedný redaktor
Sanjaya Mishra
CEMCA, New Delhi

Spracovanie slovenskej verzie: CVTI SR, Bratislava, 2020. Poďakovanie venujeme Mgr. Lucii Nižnikovej (preklad) a PhDr. Lubice Jamborovej, PhD. (odborná revízia). Posledná revízia: december 2022, Mgr. G. Fišová.

ÚVOD DO MODULU

Otvorený prístup (open access) znamená voľný a neobmedzený prístup k výsledkom vedeckého výskumu a ďalším publikáciám pre každého, kto má prístup na internet. Iniciatíva otvoreného prístupu, ktorá vznikla v 21. storočí (Budapest Open Access Initiative, BOAI), je ekonomický model, ktorého fungovanie umožňujú práve globálne informačné siete. Jej predchodcov však možno nájsť už v ére tlačených publikácií. Mnohé diplomatické i náboženské organizácie, neziskové organizácie zamerané na sociálnu pomoc či ochranu životného prostredia, ako aj politické/ideologické skupiny nielen distribuujú svoje publikácie, vrátane časopisov, bezplatne, ale taktiež nabádajú čitateľov, aby ich rozmnožovali, distribuovali či opätovne vydávali bez potreby špeciálneho povolenia, jedinou podmienkou je uvedenie autora a zdroja.

E-avatar tohto modelu sa však sústreďuje na výskumný a akademický obsah, ktorý je výsledkom nových ekonomických modelov výskumu financovaných prevažne z verejných zdrojov. Počet vedeckých časopisov konštantne narastal, ale knižnice neustále zápasili s rozpočtovými škrtmi. Vysoký nárast cien časopisov a ďalších vedeckých publikácií súvisel so zvyšujúcimi sa nákladmi na produkciu a vysokými maržami vydavateľov. Pre vedcov, akademikov a vedecké inštitúcie to znamenalo vykorisťovanie ziskuchtivými vydavateľmi a to získavaním prvotných, nespracovaných dát (výstupy výskumu) zadarmo, dokonca účtovaním poplatkov autorom/výskumníkom vo forme poplatku za stranu a následným predajom tých istých, už spracovaných, dát vo forme publikácie za vysoké ceny. Základnou filozofiou Iniciatívy otvoreného prístupu je to, že výskum prináša úžitok celému ľudstvu, a preto by mal byť dostupný všetkým bez ohľadu na ich finančné možnosti. Je to jediný spôsob, ako umožniť spoločnosti prístup k poznaniu a jeho benefitom: výskum financovaný z verejných zdrojov by mal byť verejnosti voľne dostupný a bezplatný. Aj preto sa hnutie otvoreného prístupu, podporené informačnými technológiami, začalo rýchlo rozvíjať.

Autori spočiatku len s nevoľou prijímali možnosť publikovať svoje výstupy v e-časopisoch, vnímali ich ako nestále komunikačné kanály mimo hlavného prúdu. Dokonca pochybovali o ich kvalite a schopnosti dodržiavať nastavené štandardy. Jednoduché a cenovo dostupné technológie, dostupnosť softvéru s otvoreným zdrojovým kódom a štandardov vhodných pre vydávanie e-časopisov prilákali bezohľadných a profesionálne nepripravených vydavateľov a editorov, ktorých jedinou motiváciou bolo zarobiť. Svojím konaním tak začali poškodzovať dôveryhodnosť hnutia otvoreného prístupu. Viacerí vydavatelia, organizácie a editori sa spojili, aby zabránili nekalým praktikám, a vypracovali pravidlá transparentnosti a kontroly kvality elektronických časopisov s otvoreným prístupom. Je nepochybné, že takéto časopisy majú viaceré výhody a prednosti. Otvorený prístup sa však netýka len e-časopisov. Súčasťou hnutia otvoreného prístupu sú aj inštitucionálne repozitáre s otvoreným prístupom, e-knihy, vzdelávacie zdroje, otvorené dáta, softvér s otvoreným zdrojovým kódom a štandardy atď. Inštitucionálne repozitáre, či už predmetové (tematické/odborové), inštitucionálne alebo formalizované, prinášajú viacero okamžitých i dlhodobých výhod.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Vytvorenie e-časopisu alebo znalostného repozitára je projekt, ktorý si vyžaduje starostlivé plánovanie a jasné zedefinovanie účelu, rozsahu, technologických štandardov, spôsobu správy, právnych otázok, finančného marketingu a udržateľnosti.

Tento modul sa zaoberá zdrojmi otvoreného prístupu v celej šírke typov, ich charakteristikou, podstatou, vlastnosťami, plánovaním, realizáciou, výberom primeraných (zodpovedajúcich) technických štandardov, nastavením základných postupov a postupov ďalšej udržateľnosti. Dotknuté sú všetky zúčastnené strany, t. j. inštitúcie, sponzori, používatelia a budúci tvorcovia obsahu. Dôraz sa kladie na e-časopisy a e-repozitáre, ako aj na nové trendy v otvorenom prístupe.

KAPITOLA 1 REPOZITÁRE S OTVORENÝM PRÍSTUPOM

Obsah

- 1.0 Úvod
- 1.1 Vzdelávacie ciele
- 1.2 Repozitáre s otvoreným prístupom
 - 1.2.1 Inštitucionálne repozitáre
 - 1.2.2 Predmetové (tematické)/odborové repozitáre
 - 1.2.3 Dátové repozitáre
- 1.3 Softvér s otvoreným kódom pre repozitáre
 - 1.3.1 Softvér pre repozitáre
 - 1.3.2 Kritériá hodnotenia inštitucionálneho repozitára
 - 1.3.3 Porovnanie softvérových riešení pre repozitáre
- 1.4 Nasadenie a implementácia
 - 1.4.1 Posúdenie potrieb (Analýza)
 - 1.4.2 Projektový/podnikateľský zámer (plán)
- 1.5 Inštalácia softvéru, manažment a služby
- 1.6 Zhrnutie
- 1.7 Otestujte sa

1.0 ÚVOD

Internet pôvodne vznikol na pôde americkej armády (**ARPAnet**¹) ako prostriedok umožňujúci zdieľanie informácií medzi geograficky oddelenými výskumnými počítačmi. Od svojho vzniku prešiel výrazným vývojom, pribudla možnosť posielat' a prijímať obrovské množstvo dát medzi rôznymi klientmi a ukladať ich v cloudoch. Otvorený prístup vznikol ako dôsledok nespokojnosti vedcov s cenovými modelmi vydavateľov vedeckej literatúry, ktorí majú veľké zisky z výskumu financovaného z verejných zdrojov, z ktorého by mali profitovať všetci. Internet otvoril celkom nový svet a umožnil otvorený prístup. Možnosť informácie nielen sťahovať, ale ich aj vkladať, viedla okrem iného aj k vývoju softvéru, ktorý umožňuje poskytovať a prevádzkovať služby otvoreného prístupu. Softvér s otvoreným zdrojovým kódom je synonymom otvoreného prístupu, keďže podstatu oboch tvorí myšlienka „otvorenosti“ a výhody, ktoré s ňou súvisia. Viac informácií o otvorenom softvéri možno získať na webovej stránke Open Souce Initiative².

V prostredí otvoreného prístupu ponúka obsah (buď born digital alebo zdigitalizovaný) jeho tvorca, vlastník, alebo tretia strana, ktorá má právo s týmto obsahom nakladať. Obsah môže mať akúkoľvek podobu s jedinou podmienkou, že už je v nejakej forme digitálneho formátu, najlepšie v otvorenom formáte. Softvérová architektúra otvoreného prístupu bola navrhnutá tak na manažovanie plnotextového obsahu, ako aj metadát (dáta o dátach)³. Základné služby softvéru zahŕňajú odovzdávanie, získavanie, vyhľadávanie a indexovanie. Tieto systémy majú zvyčajne aj automatizované pracovné postupy (workflow) a kontrolu priebehu všetkých operácií v každej fáze.

¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/ARPANET>

² <http://opensource.org/>

³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Metadata>

Implementácia služby otvoreného prístupu zvyčajne vyplýva z potreby sprístupniť výskum všetkým, a to v súlade so stratégiou organizácie. Pred implementáciou sa odporúča vypracovať dôkladnú analýzu/zhodnotenie potrieb. Následne, ešte pred finálnou implementáciou, by mala nasledovať príprava návrhu a/alebo projektového zámeru (vrátane plánovania kapacít). Mali by byť zostavené politiky a postupy a službu je potrebné pravidelne vyhodnocovať s cieľom zistiť, či je v súlade s meniacimi sa potrebami používateľskej komunity.

1.1 VZDELÁVACIE CIELE

Po preštudovaní tejto kapitoly sa očakáva, že budete vedieť:

- vysvetliť podstatu repozitárov
- identifikovať typy repozitárov s otvoreným prístupom
- vymenovať softvéry s otvoreným kódom určené na tvorbu repozitárov
- porovnať vlastnosti niektorých softvérových riešení s otvoreným kódom
- vypracovať analýzu potrieb na vytvorenie repozitára s otvoreným prístupom a zostaviť zoznam charakteristík softvéru pre repozitár s otvoreným prístupom
- pripraviť projektový zámer nasadenia softvéru určeného na tvorbu repozitára
- zrealizovať potrebné kroky na inštaláciu a správu repozitára

1.2 REPOZITÁRE S OTVORENÝM PRÍSTUPOM

Existujú dve základné cesty otvoreného prístupu, a to zelená a zlatá cesta. Repozitáre s otvoreným prístupom sa považujú za zelenú cestu otvoreného prístupu, kým publikovanie v časopisoch s otvoreným prístupom sa označuje ako zlatá cesta. Inštitúcie ako univerzity a výskumné organizácie môžu implementovať jednu z nich alebo obe – nielen preto, aby podporili otvorený prístup, ale aj v záujme uchovávania vlastného digitálneho výskumného kapitálu.

Repozitáre rozdeľujeme do troch hlavných skupín:

- inštitucionálne repozitáre,
- predmetové (tematické)/odborové repozitáre,
- dátové repozitáre.

1.2.1 Inštitucionálne repozitáre

Clifford Lynch⁴ (2003) charakterizoval inštitucionálny repozitár takto:

“... univerzitný inštitucionálny repozitár je súbor služieb, ktoré univerzita ponúka členom svojej komunity na správu a šírenie digitálnych materiálov vytvorených inštitúciou a členmi jej komunity. Je to predovšetkým organizačný záväzok spravovať tieto digitálne materiály, vrátane dlhodobého uchovávania, ako aj organizácie, prístupu alebo distribúcie.”

Inštitucionálne (digitálne) repozitáre možno definovať aj ako dokumentové servery, ktoré umožňujú členom konkrétnej výskumnej komunity autoarchiváciu výstupov svojho výskumu a zároveň sprístupnenie výstupov širokej verejnosti bez akýchkoľvek prístupových bariér. Keďže repozitáre patria inštitúciám, ich obsah závisí od zamerania inštitúcie alebo organizácie.

⁴ <https://www.cni.org/wp-content/uploads/2003/02/ar1-br-226-Lynch-IRs-2003.pdf>

Vysokoškolská vzdelávacia inštitúcia, ktorá zároveň uskutočňuje výskum v rôznych vedných disciplínach, môže zvoliť multidisciplinárny prístup a vytvoriť spoločný repozitár pre viaceré vedné odbory. Repozitár môže obsahovať nové výsledky výskumu (napr. záverečná práca/dizertačné práce), ako aj výskum publikovaný v minulosti v predplatených časopisoch – pod podmienkou, že medzi autorom, vydavateľom a inštitúciou bola uzatvorená zmluva v súlade s autorským právom. Metadáta (dáta o dátach) aj plné texty (fulltexty) sú indexované a (v prípade použitia otvorených štandardov) harvestované (zbierané) bežnými internetovými/webovými prehľadávačmi.

Príklady inštitucionálnych repozitárov:

- Virginia Polytechnic Institute and State University Digital Libraries & Repositories⁵
- DSpace@MIT⁶
- University of Queensland: UQ eSpace⁷

Viac príkladov multidisciplinárnych inštitucionálnych repozitárov nájdete na webovej stránke OpenDOAR⁸.

1.2.2 Predmetové (tematické)/odborové repozitáre

Predmetové alebo tematické/odborové repozitáre (napr. Social Science Open Access Repository (SSOAR⁹)) ukladajú a poskytujú prístup k vedeckým výstupom konkrétnych vedných oblastí, napr. k výstupom jedného vedného odboru. Môže to byť predmetový/tematický repozitár v rámci jednej inštitúcie, ale aj repozitár pre viaceré inštitúcie, ktoré sa zaoberajú tematicky rovnako orientovaným výskumom. Medzi významné projekty v Nemecku patrí PsyDok¹⁰, špeciálny plnotextový server zameraný na psychológiu (v nemeckom jazyku) alebo SSOAR, medzinárodne orientovaný plnotextový server špecializovaný na spoločenské vedy. CiteSeer¹¹ obsahuje akademické a vedecké dokumenty z oblasti počítačovej a informačnej vedy, arXiv¹² sa špecializuje na oblasť matematiky, fyziky, astronómie, počítačovej vedy, kvantitatívnej biológie, štatistiky a kvantitatívnych financií.

Viac príkladov predmetových/odborových repozitárov nájdete na webovej stránke OpenDOAR.

⁵ <https://lib.vt.edu/collections/digital-library.html>

⁶ <https://dspace.mit.edu/>

⁷ <https://espace.library.uq.edu.au/>

⁸ <http://v2.sherpa.ac.uk/pendoar/>

⁹ <https://www.gesis.org/ssoar/home>

¹⁰ <http://psydok.sulb.uni-saarland.de/>

¹¹ <http://citeseerx.ist.psu.edu/index>

¹² <https://arxiv.org/>

1.2.3 Dátové repozitáre

Dátové repozitáre sú postavené na rovnakých princípoch ako inštitucionálne repozitáre a predmetové (tematické)/odborové repozitáre s tým rozdielom, že dátové repozitáre sprístupňujú dátové súbory. Dáta môžu byť z jedného vedného odboru alebo z viacerých disciplín. Súbor dát obsahuje výskumné dáta – zvyčajne numerické alebo kódované – ako aj dokumentáciu, ktorá umožňuje ich opätovné použitie. Dokumentácia je akýkoľvek digitálny súbor, napr. číselník kódov, technická alebo správa o použitej metodike či príručka pre používateľa, ktoré objasňujú vznik týchto dát, ich pôvod, spracovanie a interpretáciu (University of Edinburgh¹³). V súčasnosti sa vedecké práce ukladajú do inštitucionálnych repozitárov spolu s príslušnými dátami. Rovnako to platí aj pre diplomové a dizertačné práce, najmä vtedy, keď ide o inštitucionálnu požiadavku, aby sa dáta uchovávali na použitie v budúcnosti v prípade, že budú po zverejnení v inštitucionálnom repozitári nejakým spôsobom spochybnené.

Príklady dátových repozitárov:

- Edinburgh DataShare
- National Geographic Data Center
- Dryad

1.3 SOFTVÉR S OTVORENÝM ZDROJOVÝM KÓDOM PRE REPOZITÁRE

Podľa Budapeštianskej iniciatívy otvoreného prístupu¹⁴ plánovanie implementácie inštitucionálneho repozitára zahŕňa právne, vzdelávacie, kultúrne a technické komponenty, ktoré sú navzájom prepojené a na úspešné fungovanie repozitára musí fungovať každý z nich. Výber vhodného softvéru, ktorý najlepšie vyhovuje potrebám inštitúcie, je iba jeden z aspektov plánovania implementácie repozitára. V nasledujúcej časti sa budeme venovať rôznym typom softvérových riešení a kritériám, na základe ktorých je možné softvérové platformy pre repozitáre hodnotiť a porovnávať.

1.3.1 Softvér pre repozitáre

Softvérové riešenia/platformy pre repozitáre rozdeľujeme do dvoch hlavných skupín:

- softvér s otvoreným zdrojovým kódom, napr. DSpace, Fedora, EPrints,
- hostované riešenia, napr. Digital Commons, SimpleDL, ContentDM, DSpaceDirect.

Ako sme už spomínali, softvér s otvoreným zdrojovým kódom (OSS) je synonymom otvoreného prístupu. OSS ponúka množstvo výhod:

- podporuje spoluprácu a zdieľanie znalostí medzi komunitami
- úžitok prináša všetkým zúčastneným, nie iba dodávateľovi
- produkt patrí všetkým a OSS komunita mu poskytuje výdatnú podporu
- absencia marketingu, t. j. predajcov, ktorí sa zameriavajú len na pozitíva a zámerne zamlčujú obmedzenia
- „čo vidíte, to dostanete“
- OSS je flexibilný, jeho zdrojový kód je otvorený, dá sa upravovať tak,

¹³ <https://www.ed.ac.uk/information-services/research-support/research-data-service/guidance>

¹⁴ <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/resources/guide-to-institutional-repository-software>

- aby sa zabezpečila interoperabilita s inými softvérmí inštitúcie
- pred konečným rozhodnutím je možné OSS nainštalovať a otestovať
- je finančne nenáročný
- uplatňuje medzinárodné a otvorené štandardy.

1.3.2 Kritériá na hodnotenie inštitucionálneho repozitára

Softvér sa neustále aktualizuje a vyvíja, pribúdajú nové funkcionality, ktoré odrážajú potreby používateľov. Inštitúcia sa môže rozhodnúť pre konkrétny softvérový systém/platformu na základe dostupnej literatúry, alebo na základe porovnania jednotlivých softvérov nainštalovaných na testovacom serveri. Závisí to od odbornosti a kapacít danej inštitúcie.

Pri výbere softvéru je dôležité dbať na to, aby boli potreby používateľov v súlade s funkcionalitou softvéru. Hoci každá komunita môže mať odlišné potreby, pri hodnotení dostupných softvérov odporúčame použiť kritériá, ktoré odporúča organizácia Open Society Institute¹⁵ (2004):

- technické špecifikácie
- správa repozitára a systému
- správa obsahu
- diseminácia (šírenie)
- archivácia
- údržba systému.

Fay¹⁶ (2010) porovnal tri softvérové riešenia, Fedora, Eprints a DSpace, na základe piatich funkčných oblastí:

- **Dáta:** Aké typy digitálnych objektov sa budú ukladať? Vyžaduje softvér ďalšie nastavenia?
- **Vkladanie a spracovanie dát:** Podporuje softvér manuálne a strojové vloženie a spracovanie dát? Má funkciu umožňujúcu správu digitálnych objektov a administráciu jednotlivých operácií? Je možné prispôbiť workflow potrebám zákazníka?
- **Popisné informácie (metadáta):** Podporuje rozšíriteľné metadátové schémy, ako napr. deskriptívne, technické, formátové metadáta? Sú metadáta v súlade s OAI-PMH? Prideluje systém nezávislé, trvalé a človekom čitateľné identifikátory?
- **Ukladanie:** Sú digitálne objekty uložené nezávisle od repozitára, ktorý je určený predovšetkým na dlhodobé uchovávanie?
- **Prístup:** Má softvér štandardné (OOTB) rozhranie na okamžité použitie? Je prístup k obsahu na rôznych úrovniach (stupňoch granularity) kontrolovaný? Aký autentifikačný systém/systémy sa používa?

Castagné¹⁷ (2013) testoval a vyhodnotil prostredie systémov DSpace, EPrints, Digital Commons a Fedora Commons. Systémy vyberal na základe štatistik ROAR a celkovej vhodnosti pre veľkú akademickú/vedeckú knižnicu. Hodnotil inštaláčne/administračné procesy (vrátane metadát a interoperability), správu obsahu (embargá, verziovanie, uchovávanie, štatistiky, formáty súborov, import dávok, používateľské rozhranie, vyhľadávanie) a podporu.

Dokonalý systém neexistuje a konečný výber vždy závisí od dostupných zdro-

¹⁵ http://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/OSI_Guide_to_IR_Software_v3.pdf

¹⁶ <http://www.ariadne.ac.uk/issue64/fay>

¹⁷ http://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/44812/Castagne_Michel_LIBR596_IR_compariso_n_2013.pdf?sequence=1

jov inštitúcie. Dôležité je, aby sa v prípade potreby dalo migrovať medzi jednotlivými systémami, a to vďaka tomu, že otvorené štandardy a systémy s otvoreným zdrojovým kódom (OSS) sú navzájom kompatibilné. Tabuľka 1 ukazuje obľúbenosť softvérových riešení pre repozitáre (spracované podľa registrácie v OpenDOAR a ROAR, november 2013):

Tabuľka 1 Nasadenie softvérových platforiem pri budovaní repozitárov

Zdroj/Softvér	DSpace	EPrints	Digital Commons
OpenDOAR*	1 049	369	116
ROAR**	1 414	517	187

* <https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/>

** <http://roar.eprints.org/>

1.3.1 Porovnanie softvérových riešení pre repozitáre

Na základe analýzy potrieb je možné zostaviť zoznam kritérií na výber dostupného softvéru, ktorý najlepšie uspokojí potreby konkrétnej vedeckej komunity. V tejto oblasti bolo uskutočnených viacero štúdií, napr. **London School of Economics and Political Science** (2010), **University of York** (2008), **Castagné** (2013) **Open Society Institute** (2004) a **Repositories Support Project**¹⁸ (2010). Keďže technológie sa vyvíjajú závažnou rýchlosťou, uvedené štúdie slúžia len ako základné návody. Najaktuálnejšie informácie o jednotlivých systémoch sú dostupné na ich webových stránkach.

Konkrétny systém je možné vybrať na základe dostupnej literatúry, ale aj podľa výsledkov hodnotenia softvéru v testovacom prostredí. Ak nie je možné softvér nainštalovať, v online prostredí sú zvyčajne dostupné demo verzie.

V rámci projektu Repositories Support Project (RSP) spoločnosti JISC (Veľká Británia), ktorá pomáha pri budovaní repozitárov vo inštitúciách vysokoškolského vzdelávania, bola uverejnená podrobná porovnávací štúdia softvérových riešení pre repozitáre^{19,20}.

Podobnú štúdiu zverejnila aj organizácia UNESCO. Je rozdelená do dvanástich kategórií, ktoré umožňujú knihovníkom zadefinovať základné kritériá pre vytvorenie vhodného inštitucionálneho repozitára. Sú to: infraštruktúra, používateľské rozhranie (front-end dizajn), správa a kontrola obsahu, vyhľadávanie obsahu, publikačné nástroje, reporting, multimédia, sociálne prvky a notifikácie, interoperabilita, autentifikácia, dostupnosť a ochrana. Štúdia²¹ analyzovala päť softvérových platforiem: Digital Commons, DSpace, Fedora, EPrints a Islandora.

¹⁸ <http://www.rsp.ac.uk>

¹⁹ <http://www.rsp.ac.uk/start/software-survey/results-2010/>

²⁰ <http://www.rsp.ac.uk/documents/Repository-Software-Survey-2010-11.pdf>

²¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002271/227115E.pdf>

1.4 NASADENIE A IMPLEMENTÁCIA

Repozitáre
s otvoreným
prístupom

Nasadeniu a implementácii inštitucionálneho repositára predchádza dôkladné plánovanie. V nasledujúcej časti si rozoberieme základné postupy a potrebnú dokumentáciu. Treba mať však na pamäti, že požiadavky jednotlivých inštitúcií sa rôznia.

1.4.1 Posúdenie potrieb (analýza)

Na pochopenie činnosti, očakávaní a potrieb výskumnej komunity a na schopnosť určiť poradie dôležitosti týchto potrieb, je nevyhnutné uskutočniť podrobnú analýzu. Takáto analýza môže mať podobu dotazníka určeného pre jednotlivca, alebo skupinu vedcov. Zároveň je potrebné zohľadniť potreby a stratégiu samotnej inštitúcie. Príručka **LEADIRS Workbook**²² (Barton & Waters, 2004, s. 52 – 56) ponúka príklady hodnotenia potrieb a vzorové otázky, ktoré je možné prispôbiť si a použiť vo vlastnom dotazníkovom prieskume.

Zdroj: Barton, M. R. a Waters, M. M. 2004. *Creating an Institutional Repository: LEADIRS Workbook*.

Analýza potrieb (vzor)

- Prieskum v rámci implementačnej pracovnej skupiny
- Prieskum v rámci akademickej komunity

²² http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/26698/Barton_2004_Creating.pdf

Prieskum v rámci implementačnej pracovnej skupiny	
Aký obsah budeme ukladať?	
Kto chce/potrebuje ukladať obsah do repozitára?	
Kto bude poskytovať metadáta?	
Aké je poslanie poskytovanej služby?	
Kto budú kľúčoví používatelia?	
Kto sú kľúčové tretie strany, ktoré by mali byť zapojené do plánovania?	
Aké služby by sme poskytovali, keby sme mali neobmedzené zdroje?	
Čo si môžeme dovoliť poskytovať?	
Budeme za služby účtovať poplatky?	
Za čo bude zodpovedná knižnica a za čo komunita poskytujúca obsah?	
Aké sú naše hlavné priority?	
Aké sú priority z krátkodobého a aké z dlhodobého hľadiska?	
Ako bude obsah usporiadaný? Podľa organizačnej štruktúry / tematicky / komunit praxe (Communities of Practice, CoP)?	
Ako sa v súčasnosti publikujú a ukladajú vedecké práce inštitúcie?	
Aké IT zdroje má inštitúcia k dispozícii?	
Ako vníma akademická obec problematiku manažmentu digitálnych dokumentov?	

Prieskum – Akademická komunita	
Na ktorej fakulte/katedre pôsobíte?	
Ako dlho pracujete na univerzite?	
Ste v trvalom pracovnom pomere?	
<p>Do akej miery sú pre vás dôležité nasledujúce tvrdenia o výhodách inštitucionálneho repozitára?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sprístupňuje preprinty mojich prác komukoľvek a kdekoľvek na svete. • Sprístupňuje post-printy mojich prác komukoľvek a kdekoľvek na svete. • Umožňuje šírenie výsledkov môjho výskumu rýchlejšie než tradičné spôsoby publikovania. • Umožňuje sprístupnenie materiálov, ktoré nie je možné publikovať tradičným spôsobom, napr. dátové súbory a rich media formáty ako audio, video a grafické obrázky. • Umožňuje mi sprístupniť výsledky výskumu takmer bez námahy a bez nutnosti prevádzkovať vlastnú webovú stránku. • Dlhodobo uchováva moje výskumné práce v digitálnej podobe, aj po ukončení pracovného pomeru s inštitúciou. • Umožňuje iným ľahko vyhľadať a lokalizovať moju výskumnú činnosť. • Umožňuje mi jednoducho sa dostať k najnovším výsledkom kolegov na univerzite. • Uchováva výsledky výskumu univerzity primeraným spôsobom a na jednom mieste. 	
<p>Aké digitálne formáty používate pri tvorbe výskumných materiálov, konferenčných materiálov a iných typov vedeckej komunikácie?</p> <ul style="list-style-type: none"> • dátové formáty • zdrojový kód • binárne formáty • BinHex formát • PostScript formát • video formáty 	

**Infraštruktúra
otvoreného prístupu**

- grafické obrázky
- audio formáty
- textové formáty
- Page description formáty
- Microsoft Office Suite formáty
- iné (uved'te, aké)

Ktoré formáty by mal podporovať inštitucionálny repozitár?

- dátové formáty
- zdrojový kód
- binárne formáty
- BinHex formát
- PostScript formát
- video formáty
- grafické obrázky
- audio formáty
- textové formáty
- Page description formáty
- Microsoft Office Suite formáty
- iné (uved'te, aké)

Ak distribuujete svoje preprinty, aký komunikačný kanál používate?

- zverejním na svojej webovej stránke
- zverejním na webovej stránke katedry
- zverejním na špeciálnej odborovej stránke určenej pre preprinty
- rozošlem emailom
- pošlem papierové kópie klasickou poštou
- ukladám na Research Gate
- ukladám do medzinárodného tematického repozitára
- iné (uved'te, aké)

V koľkých recenzovaných článkoch, dizertačných prácach, konferenčných príspevkoch, dátových súboroch a iných typoch vedeckej komunikácie ste autorom alebo spoluautorom?

- 0-1 ročne
- 2-4 ročne
- 5-7 ročne
- 8-10 ročne
- viac ako 10 ročne

Keď odosielate článok alebo inú prácu na publikovanie, s ktorými z nasledujúcich požiadaviek sa prevažne stretávate?

(Vyberte 3 najčastejšie možnosti):

- Vzdávam sa autorských práv na článok vrátane všetkých doplnkových materiálov v prospech vydavateľa.
- Za podanie článku na publikovanie (submitting) zaplatím paušálny poplatok.
- Zaplatím poplatok, ktorý závisí od počtu strán.
- Článok ani žiadna jeho časť vrátane tabuliek a grafov nesmie byť pred podaním vydavateľovi nikde publikovaná.
- Ak pri podaní článku vopred informujem vydavateľa, môžem ho zverejniť na uznávanom preprintovom/postprintovom serveri.
- Ponechávam si právo zverejniť finálnu verziu na webe.
- Ponechávam si právo používať publikované materiály pri vyučovacom procese.
- Do procesu podania článku sa zvyčajne nezapájam, preto mi podmienky tohto procesu nie sú známe.
- iné (uved'te, aké)

Máte záujem využívať inštitucionálny repozitár, keď bude dostupný na vašej univerzite?

- mám mimoriadny záujem
- skôr áno
- neviem
- skôr nie
- nemám záujem

Obavy z odosielania výskumných materiálov do inštitucionálneho repozitára (vyberte 3 najhlavnejšie):

- Obávam sa, že to bude znamenať prvé publikovanie a zabráni mi to podať článok/prácu vedeckým časopisom.
- Obávam sa odoslať svoju prácu do repozitára, v ktorom absentuje recenzné konanie a kontrola kvality.
- Chcem, aby moje práce boli dostupné verejnosti až po formálnom publikovaní.
- Mám obavu udeliť distribučné práva na svoje vedecké práce univerzite.
- Obávam sa, že ohrozím možnosť patentovať svoje myšlienky.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

- Obávam sa, že moje práce odoslané do repozitára nebudú citované a nebudú sa mi počítať v rámci výkonov na pracovisku.
- Nerád využívam elektronické zdroje ako textové procesory, tabuľkové procesory, internet, email.
- Bežne využívam publikovanie na preprintových/postprintových serveroch.
- iné (uveďte, aké)

Univerzitná knižnica plánuje rozšíriť základné služby inštitucionálneho repozitára o užívateľské a konzultačné služby. Označte, ktoré a do akej miery máte záujem využívať:

personalizované informačné služby	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
personalizované reporty	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
publikačné služby	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
digitálna konverzia	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
reformátovanie	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
konzultačné služby týkajúce sa reformátovania	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
administratívne služby	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
konzultačné služby týkajúce sa metadát	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
metadátové služby	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať
importovanie dávok (batch import)	nebudem využívať	pravdepodobne nebudem využívať	neviem	pravdepodobne budem využívať	určite budem využívať

Kto rozhoduje o nákupe služieb, ako sú uvedené vyššie?

- zamestnanci (akademickí pracovníci)
- vedúci laboratória, centra, katedry
- vedenie fakulty
- iné (uved'te, kto)

Akým spôsobom sa k vám dostávajú informácie o programoch a aktivitách univerzity?

- univerzitný newsletter
- študentský newsletter
- webová stránka univerzity
- fakultný newsletter
- katedrový newsletter
- lokálne noviny
- univerzitný mailing list (uved'te, aký)
- iné (uved'te, aký)

1.4.2 Projektový/podnikateľský zámer (plán)

Po rozhodnutí o vytvorení inštitucionálneho repozitára a zisteniach, čo od neho očakávajú vedeckí pracovníci, nasleduje zadefinovanie služby. Podľa príručky *Open Access Scholarly Information Sourcebook* (Swan & Chan, 2009) je dôležité zriadiť repozitár na mieru inštitúcii alebo komunite, ktorá ho bude vlastníť a udržiavať. Repozitár by mal zodpovedať prioritám inštitúcie. Pre výskumné inštitúcie to znamená zamerať sa na vytvorenie nástroja, ktorý zvýši využívanie a dopad výskumu, maximalizuje viditeľnosť výstupov a poskytne informačný systém slúžiaci na monitorovanie a hodnotenie výskumu, ktorý inštitúcia realizuje. V krajinách, ktoré majú formálny národný systém hodnotenia výskumu, umožnia inštitucionálne repozitáre zber dát a zostavovanie výstupov, a práve na tom môže byť projektový/podnikateľský zámer (plán) postavený. Dôkladne pripravený projekt pre vedenie inštitúcie by mal vyzdvihnúť výhody, ktoré repozitár prinesie, obsahovať podrobné informácie o očakávaných finančných nákladoch na nasledujúce roky a zdôrazňovať skutočnosť, že návratnosť sa nemeria vždy iba z finančného hľadiska.

Majte na pamäti, že nasledujúci projektový zámer/plán je len vzor, a je potrebné doplniť ho najnovšími informáciami a aktualizovať v čase.

Na miesta označené kurzívou doplňte vlastné údaje.

***Poznámka prekladateľa:** geografické destinácie a niektoré ďalšie údaje (napr. verzie softvéru/aplikácií, administratívne jednotky a pod.) zodpovedajú originálnemu textu, neboli upravované/pozmenené.*

Titulná strana (vyplňte)

Obsah (vyplňte)

Zhrnutie

Inštitucionálny repozitár Univerzity X je iniciatívou Oddelenia knižnično-informačných služieb. Knižnica zadefinovala implementáciu repozitára ako jeden zo svojich cieľov v strategickom pláne na obdobie rokov 2010 – 2015. Strategický plán knižnice je v súlade so stratégiou Univerzity X a prostredníctvom repozitára knižnica podporí výskumnú stratégiu univerzity. Podľa Lyncha (2003) inštitucionálny repozitár ponúka súbor služieb členom komunity (komunity Univerzity X) umožňujúcich manažment a šírenie digitálnych akademických/výskumných materiálov (okrem dokumentov administratívnej alebo komerčnej povahy, nedokončených dokumentov) vytvorených inštitúciou alebo členmi jej komunity. Tieto služby zahŕňajú zber, ukladanie a uchovávanie v digitálnej podobe, ako aj vyhľadávanie materiálov nachádzajúcich sa v repozitári. Okrem toho, že repozitár centrálnu uchováva intelektuálne výstupy vedcov, pomáha zvyšovať viditeľnosť, využívanie a dopad výskumu realizovaného vlastnými vedcami na výskum v celosvetovom meradle. Repozitár bude vybudovaný pomocou softvéru DSpace™.

Riaditeľ: Oddelenie informačných technológií a komunikácie zodpovedá za zavedenie a implementáciu stratégie knižnice vrátane inštitucionálneho repozitára. Manažér inštitucionálneho repozitára a administrátor inštitucionálneho repozitára zodpovedajú za rozvoj, implementáciu a údržbu inštitucionálneho repozitára.

1. INFORMÁCIE O UNIVERZITE X

Hlavným strategickým cieľom Univerzity X je stať sa významnou vzdelávacou a výskumnou inštitúciou. Univerzita v súčasnosti patrí k popredným vysokoškolským inštitúciám v krajine.

Poslaním Univerzity X je vytvárať a udržiavať prostredie, v ktorom sa generujú, zdieľajú a uplatňujú znalosti v prospech komunity. Podľa prof. X, prorektora pre vedu a výskum, je nevyhnutnou súčasťou tohto poslania podpora výskumných aktivít na univerzite. Výstupy výskumu na Univerzite X prispievajú k rozširovaniu znalostí, obohacujú učebné osnovy a poskytujú vedecký základ pre nové aplikácie a služby, ktoré prinášajú prospech širšej komunite.

Vo výročnej správe za rok 2008 prof. X zdôrazňuje, že výsledky výskumu pomáhajú univerzite v jej snahe stať sa excelentnou akademickou inštitúciou, a to tým, že prispieva k budovaniu vedeckých, technologických a intelektuálnych kapacít v Afrike a zohráva aktívnu úlohu pri rozvoji spoločnosti v Južnej Afrike.

S cieľom posilniť svoje postavenie vedúcej výskumnej inštitúcie a zabezpečiť úspech v budúcnosti zosúladiť Univerzita X svoje výskumné aktivity s rozvojovými cieľmi, ku ktorým sa zaviazala. Smerovanie výskumných aktivít ovplyvňujú nasledujúce ciele:

- 1) upevniť demokraciu a zabezpečiť mier a bezpečnosť v regióne
- 2) odstránenie dlhodobej a medzigeneračnej chudoby
- 3) prispieť k zvyšovaniu ľudskej dôstojnosti a zdravia
- 4) zabezpečiť trvalú udržateľnosť prostredia a zdrojov
- 5) udržať konkurencieschopnosť priemyslu.

Výskumné aktivity zoskupené v takto širokom rámci stoja na pevných základoch fundamentálneho vedeckého výskumu. Oddelenie knižnično-informačných služieb je jedným zo štyroch pracovísk univerzity, ktoré poskytujú tzv. preklenujúce služby výskumnej komunite (prof. X, 2008).

1.2 ODDELENIE KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH SLUŽIEB

Podľa výročnej správy univerzity z roku 2008 poskytuje knižnica nenahraditeľné služby výskumnej komunite. Prijatím strategického projektu „Prístup k elektronickým zdrojom“ univerzita potvrdila centrálnu úlohu knižnice a kľúčový význam v procese akademického úspechu (prof. X, 2008).

Základnou funkciou knižnice je poskytovanie širokého spektra služieb a produktov zameraných na podporu výskumu, a to poskytovaním pomoci jednotlivcom, ktorí tento výskum uskutočňujú. V roku 2010 bolo schválených niekoľko strategických opatrení a plánov, medzi nimi „podporovať, rozvíjať a prispievať k publikovaniu kvalitných vedeckých výstupov“.

Hlavným opatrením na dosiahnutie vyššie uvedeného strategického cieľa je vytvorenie výskumného e-repozitára (t. j. systému na primárne dáta, výsledky výskumu, obsah s otvoreným prístupom, špeciálne digitálne kolekcie a obsah vo formáte rich media) na ukladanie, uchovávanie a šírenie intelektuálnych výstupov inštitúcie.

Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné zrealizovať nasledujúce **akčné plány**:

- 1) *zmapovať digitálny priestor inštitúcie*, a to: a) vykonaním celoplošného auditu existujúcich digitálnych zbierok, zdrojov, potenciálnych projektov a služieb, b) identifikáciou analógových dokumentov (materiálov), ktoré by mohli byť konvertované do digitálneho formátu
- 2) *implementovať digitálne služby a programy*, a to: a) vytvorením procesov a pracovných postupov knižničných služieb, b) vytvorením interných a externých partnerstiev
- 3) *stanoviť protokoly a politiku uchovávaní digitálnych aktív*
- 4) *obstarat' repozitár* a poskytnúť podporu a vzdelávanie
- 5) *vypracovať plán hodnotenia*, ktorý umožní spätnú väzbu používateľov na systém a jeho obsah.

Z predchádzajúcej stratégie knižnice sa podarilo dosiahnuť:

- 1) povinné online odovzdávanie záverečných a kvalifikačných prác
- 2) zavedenie pracovných postupov (workflow) medzi knižnicou a registratúrnym pracoviskom.

Zodpovednosť

- *Riaditeľ: Oddelenie informačných technológií a komunikácie* zodpovedá za vývoj a implementáciu stratégie a inštitucionálneho repozitára (Dr. X).
- *Manažér inštitucionálneho repozitára (X) a administrátor inštitucionálneho repozitára (X)* zodpovedajú za rozvoj, implementáciu a údržbu inštitucionálneho repozitára.

2. INŠTITUCIONÁLNY REPOZITÁR PRE UNIVERZITU X

2.1 O INŠTITUCIONÁLNYCH REPOZITÁROCH

Čoraz viac inštitúcií na celom svete začína budovať inštitucionálne repozitáre, aby zachytili, ukladali, indexovali, uchovávali a redistribuovali výskum na univerzitách v digitálnych formátoch. Vedecké výstupy tvoria e-born a analógové materiály. V súčasnosti existuje viac ako 3 500 repozitárov, z toho 3 565 je registrovaných v Registri repozitárov s otvoreným prístupom (Registry of Open Access Repositories, ROAR <http://roar.eprints.org/>), 2 527 v Adresári open access repozitárov (openDOAR <http://www.opendoar.org/>) a 1 650 na hodnotiacom webe Webometrics (<http://repositories.webometrics.info/en/world>). Z nich sa X nachádza v/na (*doplňte krajinu*).

Digitálny repozitár ponúka množstvo výhod. Okrem dlhodobého uchovávania intelektuálnych výstupov v digitálnom formáte pomáha zvyšovať viditeľnosť, využívanie a dopad výskumu realizovaného v inštitúcii vo svetovom meradle.

Podľa Lyncha (2003) ponúka inštitucionálny repozitár členom komunity (*komunity X*) súbor služieb umožňujúcich manažment a rozširovanie digitálnych akademických/výskumných materiálov (okrem dokumentov administratívnej alebo komerčnej povahy) vytvorených inštitúciou a členmi jej komunity. Tieto služby zahŕňajú zber, ukladanie a uchovávanie v digitálnej podobe, ako aj vyhľadávanie objektov nachádzajúcich sa v repozitári. „Inštitúcia by mala za správu digitálnych výskumných materiálov, za ich dlhodobé uchovávanie (kde je to nevyhnutné), ich organizáciu, sprístupňovanie a šírenie pociťovať zodpovednosť.“ (Lynch, 2003).

Univerzitné a výskumné knižnice po celom svete využívajú inštitucionálne repozitáre na rôzne účely (Barton a Waters, 2005):

- vedeckú komunikáciu
- ukladanie učebných materiálov a výučbových programov a softvéru
- elektronické publikovanie
- manažovanie zbierok výskumných dokumentov
- dlhodobé uchovávanie digitálnych materiálov
- prispievanie k zvyšovaniu prestíže univerzity budovaním výkladnej skrine výskumu, ktorý sa na nej realizuje
- posilňovanie postavenia knižnice na univerzite
- manažment znalostí
- hodnotenie výskumu
- presadzovanie otvoreného prístupu vo vede a výskume
- ukladanie zdigitalizovaných zbierok.

2.2 SOFTVÉROVÁ PLATFORMA DSPACE™

Repozitár Univerzity X bude budovaný prostredníctvom softvéru DSpace™ (<http://www.dspace.org>), ktorý vyvinul Massachusetts Institute of Technology (MIT) v spolupráci so spoločnosťou Hewlett Packard, v súčasnosti ho podporuje nezisková organizácia DuraSpace, ktorá je členom Iniciatívy pre otvorený prístup (Open Archives Initiative (OAI)). Vďaka tomu je možné hľadať články pomocou webových vyhľadávačov, služieb a indexačných nástrojov.

O výbere systému DSpace™ rozhodlo vedenie knižnice pod vedením Dr X.

Na procese rozhodovania sa podieľali:

- DrX (vedúci Oddelenia knižničných a informačných služieb)
- Dr X (vedúci Oddelenia informačných technológií a komunikácie)
- Pán X (vedúci Oddelenia IT)

Rozhodnutie manažmentu využiť DSpace™ má tieto dôvody:

- softvér spĺňa funkčné požiadavky Univerzity X
- softvér spĺňa požiadavky na technickú architektúru Univerzity X
- rozhranie DSpace™ umožňuje jednoduchú decentralizovanú autoarchiváciu zo strany fakúlt a organizuje dokumenty logickým, jednoducho vyhľadateľným spôsobom
- každý objekt v repozitári má pridelený jedinečný perzistentný identifikátor, ktorý zabezpečuje CNRI Handle System. Identifikátory sú trvalé a platia aj v prípade, že obsah repozitára sa preniesie do iného systému. Vďaka tomu je možné dokumenty v repozitári správne a efektívne citovať.

DSpace™ dostupnosť

- bezplatný softvér s otvoreným zdrojovým kódom
- najnovšia verzia: DSpace3.2.
- šíri sa prostredníctvom licencie BSD open source license
- stiahnuť na <http://www.dspace.org/latest-release>.

DSpace™ vlastnosti

Pre výber softvéru DSpace™ sme sa rozhodli z týchto dôvodov:

- Systém vytvoril MIT v spolupráci s Hewlett-Packard v rokoch 2000 – 2002. Z tohto dôvodu ho možno považovať za spoľahlivý produkt.
- Hlavným zameraním softvéru DSpace™ bolo a stále je dlhodobé uchovávanie intelektuálnych výstupov vedcov a výskumníkov.
- Digitálne objekty sa v DSpace™ dajú vyhľadať ľahko a jednoducho.
- Z hľadiska kapacity – DSpace™ umožňuje spracovávať veľké množstvo dát.
- Podporuje fulltextové vyhľadávanie za predpokladu, že plný text bol vytvorený digitálne alebo zdigitalizovaný s použitím softvéru OCR.
- Dáta a metadáta sú jasne rozlíšené a oddelené.
- DSpace™ podporuje iniciatíva Open Archives Initiative.
- Keďže ide o otvorenú platformu, zdrojový kód sa môže meniť alebo prispôbiť podľa vlastných potrieb.
- DSpace™ umožňuje jednoduchú integráciu s existujúcim systémom Univerzity X.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

- Systém má zrozumiteľne zadané pracovné postupy, automaticky generuje správy a odosiela úlohy rôznym tretím subjektom zapojeným do pracovného procesu.
- Používa vyhľadávač Apache Lucene, jednoduchý, vysokovýkonný vyhľadávací nástroj.
- Umožňuje škálovanie na fakulty, katedry, výskumné centrá a iné pracoviská, ktoré sú typické pre inštitúcie ako Univerzita X.
- Vyhovuje technickým a funkčným požiadavkám, ktoré zadefinovalo Oddelenie informačných a komunikačných technológií.
- Oddelenie informačných a komunikačných technológií Univerzity podporuje využívanie produktov otvoreného prístupu.
- Pri vstupe do DSpace™ sa používateľ autentifikuje prostredníctvom LDAP serveru, pričom pri overení zadáva svoje univerzitné prihlasovacie údaje alebo emailovú adresu. Následne môže do repozitára vkladať objekty (za predpokladu, že je registrovaným používateľom s takýmto oprávnením). Ostatní používatelia internetu môžu obsah voľne prehľadávať, pričom na prehľadávanie sa nevyžaduje autentifikácia. Výnimkou sú objekty s embargom, dôverné dokumenty, patenty.
- Objekty je možné ukladať decentralizovane na fakultách a katedrách.
- Platforma je vhodná pre väčšinu akademických digitálnych objektov.
- Kontrola kvality zahŕňa možnosť revízie, editovanie a editáciu metadát ukladaných objektov.
- Podporuje metadátové schémy, napr. Dublin Core.
- DSpace™ podporuje protokol OAI-PMH.
- Používa programovací jazyk Java.
- Metadáta sa ukladajú v XML schéme.
- Využíva relačnú databázu PostgreSQL.
- Používa operačný systém Ubuntu 13.10.
- Umožňuje zadefinovať bezpečnosť na rôznych úrovniach.
- Server je dostupný na Univerzite X, v knižnici, na pracovisku IT.
- Vo svete je viac ako 1 000 inštitúcií/organizácií, ktoré používajú DSpace™ – vďaka tomu patrí medzi najrozšírenejšie platformy pre uchovávanie digitálneho obsahu.
- Každý objekt má pridelený trvalý identifikátor (CNRI handle system).
- DSpace™ má najväčšiu a najaktívnejšiu komunitu používateľov a vývojárov na svete.

Rozsiahly prieskum na tému inštitucionálnych repozitárov s otvoreným prístupom financovaný nadáciou JISC je dostupný online (<http://www.rsp.ac.uk/software/surveyresults>).

DSpace™ technická podpora

V rámci technickej podpory sú dostupné:

- DSpace™ mailing listy
- LocalDSpace™ (X mailing list, hostovaný a udržiavaný na Univerzite X, na Oddelení knižničných a informačných služieb)
- DSpace™ Wiki a webová stránka (<http://www.dspace.org/>)
- pravidelné konferencie
- bug tracking systém na hlásenie softvérových chýb
- nadšení programátori
- široká základňa na podporu a odbornú pomoc na celom svete (<http://dspace.org/service-providers>).

2.3 MOTIVÁCIA PRE VÝBER SOFTVÉRU S OTVORENÝM ZDROJOVÝM KÓDOM

Repozitáre
s otvoreným
prístupom

Z dostupnej literatúry je jasné, že produkty otvorených platforiem sa v komunite vysokoškolských vzdelávacích inštitúcií na národnej i medzinárodnej úrovni tešia čoraz väčšej obľube. „Softvér s otvoreným zdrojovým kódom sa postupne udomačňuje aj v prostredí štátnej správy. Na základe ratifikácie stratégie otvoreného prístupu pre Južnú Afriku prijatej začiatkom tohto roka [t. j. 2005] vláda iniciovala sériu projektov, predovšetkým na Ministerstve verejných služieb a správy (Department of Public Service and Administration (DPSA)). Jedným z nich je napr. systém na zníženie korupcie. Telekomunikačná a počítačová sieť (WAN) tiež primárne funguje cez softvér s otvoreným zdrojovým kódom. Ministerstvo verejných služieb a správy podporuje využívanie otvorených softvérových platforiem prostredníctvom ďalších projektov, ktorých cieľom je mobilný prístup k službám verejnej správy v tých oblastiach krajiny, kde je ich málo alebo úplne chýbajú. Rozvojovej krajine, ako je Južná Afrika, ponúka OSS množstvo benefitov v oblasti sociálneho a ekonomického rozvoja, rozvoja zručností a podpory podnikania.” (<http://www.go-open-source.org/>)

Strategický dokument vlády Južnej Afriky o softvérových platformách otvoreného prístupu je dostupný na <http://www.oss.gov.za/>.

Dôvody výberu softvéru s otvoreným kódom na Univerzite X:

- podporuje spoluprácu a zdieľanie vedomostí medzi inštitúciami, ktoré majú skúsenosti, a inštitúciami, ktoré nemajú skúsenosti a/alebo dostatočné zdroje na spustenie takejto služby. Univerzita X môže v tomto zmysle prispieť napr. ako hosťiteľ workshopov a pracovných stretnutí,
- zo softvéru s otvoreným kódom majú osov všetci, nie iba predajca,
- produkt patrí všetkým, komunita poskytuje širokú podporu,
- nezháňa marketing – preto absentuje šikovný obchodník, ktorý sa sústreďuje len na to, čo program dokáže, neinformuje o jeho nedostatkoch/obmedzeniach,
- pri produkte dostanete to, čo vidíte,
- softvér s otvoreným kódom je flexibilný,
- podporuje otvorenosť a kreatívne myslenie,
- dá sa jednoducho kontrolovať,
- dá sa jednoducho vyhľadať a stiahnuť z webu,
- môžu ho využívať inštitúcie, ktoré majú minimálne finančné zdroje,
- používa medzinárodné štandardy a otvorené štandardy. Z hľadiska udržateľnej podpory a digitálneho uchovávanía je rozhodujúce, že a) používajú sa otvorené systémy s otvorenými štandardmi, b) používajú sa otvorené digitálne formáty založené na otvorených štandardoch a formátoch, c) vytvárajú sa formálne vzťahy s podpornými komunitami pre otvorené systémy a softvér.

2.4 INŠTITUCIONÁLNY REPOZITÁR PRE UNIVERZITU X

Inštitucionálny repozitár budeme označovať ako X, pôjde o plnotextový výskumný repozitár s otvoreným prístupom.

Účelom repozitára X bude ponúknuť súbor služieb na zber a manažment digitálnych výstupov univerzity a jej partnerských komunit. V súvislosti s rozvojom repozitára sa knižnica a centrum informačných služieb zaviazajú vytvoriť centralizované fórum na zber, uchovávanie a šírenie intelektuálnych výstupov pod podmienkou, že sú vyjasnené autorské práva a vlastníci autorských práv udelili povolenie na vykonávanie týchto aktivít.

2.4.1 MODEL SLUŽBY

Členovia komunity Univerzity X budú mať k dispozícii tieto služby (prevzaté z príručky **LEADIRS Workbook**, Barton & Waters (2004)):

Služby inštitucionálneho repozitára	Základná služba (bezplatne)	Prémiová služba (za poplatok)
zriadenie IR v prostredí DSpace	✓	
vytvorenie organizačných jednotiek a ďalších pracovísk v IR	✓	
metadátové konzultácie	✓	
vytvorenie zákazníckych metadát	✓	
školenia pre zadávateľov obsahu	✓	
užívateľská podpora pre zadávateľov obsahu (odstraňovanie porúch atď.)	✓	
služby spracovania dokumentov <ul style="list-style-type: none"> • skenovanie • OCR • reformátovanie súborov 		Len v rámci inštitúcie. Nedostupná kapacita.
pridelenie základného úložného priestoru	✓	
dodatočný úložný priestor		✓
Dávkový import dát: <ul style="list-style-type: none"> • historické kolekcie • novo zdigitalizované kolekcie 	✓	
reporty o používateľoch (vrátane štatistík)	✓	
manažment IT systémov	✓	
online pomoc/podpora	✓	
konzultácie k autorským právam a právam duševného vlastníctva	✓	
spravovanie IR & individuálnych zbierok	✓	
registrácia u harvesterov (zber dát)	✓	
trvalé identifikátory	✓	
všeobecné konzultácie	✓	

2.4.2 DEFINÍCIA SLUŽBY

Poslanie služby

Poslaním inštitucionálneho repozitára bude:

- zvýšiť viditeľnosť, využívanie a dopad výskumu realizovaného vedcami na Univerzite X
- zlepšiť profil vedcov a Univerzity X, čo môže zvýšiť H-index, výskumný rating a vylepšiť umiestnenie Univerzity X vo svetovom rebríčku 500 najlepších univerzít (University of Shanghai Jiao Tong)
- kreovať knižnicu ako inštitucionálneho lídra
- vytvoriť výkladnú skriňu výsledkov výskumu na univerzite
- zachytiť a uchovávať vedecké výstupy zamestnancov Univerzity X
- poskytovať dôležité služby akademickej obci
- pomôcť ďalším knižniciam v Južnej Afrike čeliť výzvam digitálneho prostredia
- vytvoriť priestor na ukladanie digitálnych zbierok
- podporovať otvorený prístup.

Obsah

Primárnym poslaním X bude zber, organizácia, uchovávanie a šírenie výsledkov výskumu Univerzity X. Sekundárne bude možné zbierať, organizovať, uchovávať a šíriť ostatné výskumné výstupy a následne tieto kolekcie spravovať.

Primárne výstupy výskumu, ktoré budú akceptované:

- vedecké články: pre-prints a post-prints
- konferenčné príspevky
- kapitoly v knihách
- knihy (monografie)
- záverečné práce (magisterské a inžinierske)
- dizertačné práce (doktorandské).

Sekundárne výstupy výskumu, ktoré budú akceptované:

- obrázky: fotografie/slajdy (papierové a digitálne), umelecké a kultúrne objekty, pohyblivé obrázky (animácie, filmy, videá, TV programy), statické obrázky (mapy, maľby, kresby, plány, stroboskopy)
- zvukové: podcasty, vidcasty, hudba, skladateľské práce, interview
- špeciálne kolekcie (vrátane dokumentov pochádzajúcich z Afriky): knihy, brožúry, biografie, denníky, listy, kolekcie
- technické správy
- inauguračné prejavy
- súbory dát
- webové články
- prezentácie
- publikácie Univerzity X
- podujatia: výstavy, konferencie, dni otvorených dverí, workshopy, prednášky, semináre.

Do repozitára nebude možné ukladať:

- dokumenty administratívnej a dočasnej povahy
- nedokončené práce
- materiály chránené autorským právom, pri ktorých nebola udelená licencia na použitie.

2.4.3 ŠTRUKTÚRA REPOZITÁRA

Štruktúra repozitára bude kopírovať organizačnú štruktúru Univerzity X. Obsah bude organizovaný podľa väčších organizačných celkov (t. j. fakúlt), menších organizačných celkov (katedier) a podľa zbierok v rámci nižších organizačných celkov (pozri 2.4.2, t. j. vedecké články, záverečné práce, dizertačné práce, atď.)

Príklad:

Fakulta ekonomiky a manažmentu (vyššia organizačná jednotka)

 Katedra účtovníctva (nižšia organizačná jednotka)

 kapitoly v knihách (kolekcia)

 konferenčné príspevky (kolekcia)

 dizertačné práce (kolekcia)

 výskumné články (kolekcia)

 záverečné práce (kolekcia)

Objekty sa budú ukladať do kolekcii.

Analýza trhu

Tieto služby budú poskytované členom komunity Univerzity X.

Členovia komunity *Univerzity X* sú:

- súčasní a budúci zamestnanci Oddelenia knižničných a informačných služieb Univerzity X
- bývalí, súčasní a budúci akademickí zamestnanci Univerzity X
- fakulty, centrá, inštitúty a výskumné pracoviská Univerzity X.

Kľúčoví používatelia:

- pedagogickí a výskumní pracovníci
- zamestnanci knižnice
- študenti
- administrátori (oddelenie pre výskum a vývoj)
- interní vedeckí pracovníci
- externí vedeckí pracovníci.

Kľúčové zainteresované strany:

- akademická obec (pedagogickí a výskumní pracovníci)
- zamestnanci knižnice
- študenti
- administrátori (oddelenie pre výskum a vývoj, registratúrne stredisko právne oddelenie, centrálna pracovisko IT)
- interní vedeckí pracovníci
- externí vedeckí pracovníci.

Predpokladá sa, že zúčastnené strany sa budú podieľať na:

- auto-archivácii výsledkov výskumu
- digitalizácii objektov, ak nie sú dostupné v digitálnom formáte.

V pilotnej fáze sa budú ukladať:

- vedecké publikácie (napr. vedecké články) (všetky katedry)
- záverečné a dizertačné práce (všetky katedry).

Očakáva sa, že o službe budú informované aj ďalšie pracovníka/jednotlivci, ktorí potom budú mať záujem zapojiť sa. Tomu bude následne prispôsobená aj štruktúra repozitára.

3 STRATEGICKÝ KONTEXT

Stratégia knižnice je v súlade so strategickým rozvojom na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni. Dôležitými prvkami v rámci strategického kontextu sú:

- dopad internetu a IT na akademické prostredie
- dôraz na nové spôsoby fungovania v akademickom informačnom a znalostnom prostredí, t. j. archivácia, otvorený prístup/alternatívne spôsoby vedeckej komunikácie, softvér s otvoreným zdrojovým kódom, e-informačné zdroje, vyhľadávacie nástroje, digitálny výskum, informačná gramotnosť, znalostný manažment, cloud computing, nové úlohy pre knihovníkov na fakultách, vznik akademických portálov
- rôzne iniciatívy národných a regionálnych inštitúcií v e-prostredí
- Aliancia US/CSIR, v rámci ktorej vzniklo informačné partnerstvo (SERA)
- inovácie vo vzdelávaní na Univerzite X a ďalších univerzitách
- meniace sa demografické zloženie študentov a zamestnancov Univerzity X sprevádzané meniacou sa informačnou a IT gramotnosťou
- dôraz, ktorý nové ministerstvo školstva kladie na výsledky výskumu univerzít
- strategický rámec Univerzity X
- portál univerzity X ako oficiálna platforma používajúca otvorené štandardy (Java a XML).

4 MARKETING

4.1 POTENCIÁLNE CIEĽOVÉ SKUPINY

So službou budú oboznámení predovšetkým:

- vedenie knižnice
- zamestnanci oddelenia knižničných a informačných služieb
- fakultní knihovníci
- katalogizátori
- marketingové oddelenie univerzity X
- oddelenie pre výskum a vývoj Univerzity X
- katedry, centrá, atď. (aktívna propagácia a kontaktné podujatia)
- editori
- vedenie univerzity.

4.2 MARKETINGOVÝ PRÍSTUP: ZDOLA NAHOR

Na informovanie komunity Univerzity X o tejto službe bude použitá progresívna metóda „zdola nahor“ (bottom-up) s cieľom:

- Prístup zdola nahor presvedčí akademikov, zamestnancov a komunity, ktoré publikujú na webe univerzity, ako aj všetkých, ktorí sú súčasťou procesu publikovania. Týmto spôsobom dokážeme nevyhnutnosť vytvorenia repozitára, skôr ako budeme žiadať o podporu na vyššej úrovni.
- Podnietiť záujem akademickej obce o dlhodobé uchovávanie výsledkov ich práce.

- Požiadat' metodické pracovisko, aby objasnilo kolegom výhody inštitucionálneho repozitára.
- Rešpektujte, že jednotlivé pracoviská využívajú rôzne spôsoby vedeckej komunikácie a majú odlišné digitálne potreby.
- Usilovať sa o prijatie v čo najväčšom počte vedných disciplín, z ktorých každá má svoju kultúru a vlastné publikačné a digitálne potreby.
- Nájsť cestu k akademickým zamestnancom, ktorí zverejňujú svoje publikácie na katedrových alebo fakultných webových stránkach.
- Uskutočniť stretnutia s editormi, správcami webových stránok a správcami obsahu, ktorí vedia, čo je manažment a uchovávanie online obsahu, a preto môžu byť dobrými partnermi pri presadzovaní inštitucionálnych repozitárov.
- Spolupracovať s inými iniciatívami na univerzite, ktoré súvisia s online obsahom, napr. archívmi.

Repozitáre s otvoreným prístupom

4.3 MARKETINGOVÝ PLÁN

(prevzaté z príručky LEADIRS Workbook, Barton & Waters (2004)):

Inštitucionálny repozitár – podujatia a aktivity: od januára 2010				
Položka	Cieľ	Zodpovedná osoba	Cieľová skupina	Dátum
elektronický mailing list	pravidelne rozosielať informácie o IR a OA	vyplniť	komunita Univerzity X	november 2009 pokr.
tlačené brožúry	všeobecné informácie o službe IR	vyplniť	komunita Univerzity X návštevníci	november 2009 pokr.
sociálne médiá: online newsletter (blog), Facebook, Twitter, Skype	správy a upozornenia	vyplniť	medzinárodná	november 2009 pokr.
webové stránky	poskytnúť základné informácie a online podporu pre IR	vyplniť	medzinárodná	máj 2010 pokr.
Help Wiki	pracovná platforma, ktorá dokumentuje a ukladá často kladené otázky (FAQs) a pomocné manuály (vrátane animovaných tutoriálov)	vyplniť	komunita Univerzity X	november 2009 pokr.
plenárne pracovné stretnutie	zvýšiť informovanosť zamestnancov o OA a IR; odpovedať na otázky	vyplniť	zamestnanci knižnice, vedci, ďalšie strany, ktoré majú záujem	február 2010
vedenie knižnice demo	pochopiť filozofiu IR	vyplniť	vedenie knižnice	máj 2010
obchodný plán knižnice (workshop)	získať názory zamestnancov, zaangažovať ich do prípravy obchodného plánu	vyplniť	vedenie knižnice vedúci oddelení, vybraní fakultní knihovníci	máj 2010

knižničná rada demo	pochopiť filozofiu IR	vyplniť	knižničná rada	jún 2010
školenia: editori metadát	zaškoliť katalogizátorov do editovania metadát	vyplniť	katalogizátori	január 2010 pokr.
školenia: zadávatelia	zaškoliť zodpovedné osoby do ukladania objektov	vyplniť	komunita Univerzity X	január 2010 pokr.
školenia: kontrolóri	zaškoliť zodpovedné osoby do ukladania objektov	vyplniť	komunita Univerzity X	jún 2010 pokr.
registrácia do harvesterov/adresárov/vyhľadávacích nástrojov	zvýšiť viditeľnosť a využívanosť vedeckých výstupov	vyplniť	medzinárodná	január 2010 pokr.
zápisnice zo stretnutí k dispozícii na Sharepointe	mesačné pracovné stretnutia zamerané na prevádzku IR	implementačný tím IR	implementačný tím IR	január 2010 pokr.
IR roadshow	návštevy katedier – kontextualizácia IR	administrátor IR & fakultný knihovník	katedry	november 2010 pokr.

Inštitucionálny repozitár – podujatia a aktivity: Open Access Week 18 - 22 október 2010

Položka	Cieľ	Zodpovedná osoba	Cieľová skupina	Dátum
jednodňový seminár	pozvať predstavitel'ov OA, podnietiť diskusiu, informovať	marketingový tím, implementačný tím IR	komunita Univerzity X	19. október
úvodné podujatie (prípitok, zábava, prezentácie & videoklipy na plazmových obrazovkách)	slávnostné predstavenie IR a oficiálne spustenie prevádzky	vedenie knižnice	vedenie univerzity vrátane dekanov, vedúcich katedier a podporných pracovísk (IT, oddelenie pre vedu a výskum), pozvaní hostia	19. október
otvorené stretnutia	umožniť členom oboznámiť sa s IR prakticky	IR manažér	komunita Univerzity X	18.-22. október
výstavy v knižnici, na fakultách	informovať a šíriť osvetu o IR v rámci univerzity	marketingový tím	komunita Univerzity X	18.-22. október
reklamné predmety, tričká	demonštrovať podporu OA a IR, šíriť osvetu a podnietiť záujem	marketingový tím	komunita Univerzity X	18.-22. október
plazmové obrazovky s videoklipmi, prezentáciami, atď.	informovať, ukázať, čo sa urobilo inde vo svete	marketingový tím	komunita Univerzity X	18.-22. október
aktualita na webovej stránke univerzity	propagovať týždeň OA a sprievodné podujatia, zvýšiť povedomie o OA a IR	univerzita marketingový tím	medzinárodné	sept./okt. 2010
aktualita na webovej stránke knižnice	propagovať týždeň OA a sprievodné podujatia, zvýšiť povedomie o OA a IR	marketingový tím	medzinárodné	sept./okt. 2010
články v univerzitných novinách, mailing listoch	podporiť účasť, zvýšiť povedomie na univerzite	marketingový tím	univerzita, akademická obec, absolventi univerzity (Alumni)	sept./okt. 2010

5 MANAŽMENT & ZAMESTNANCI (PLÁN KAPACÍT)

5.1 ZODPOVEDNOSŤ

- Riaditeľ knižnice: Oddelenie informačných technológií a komunikácie zodpovedá za úspešnú implementáciu repozitára (Dr X).
- Manažér inštitucionálneho repozitára (X) a administrátor inštitucionálneho repozitára (X) zodpovedajú za rozvoj, implementáciu a údržbu repozitárového systému.
- Spoliehame sa na odborné kapacity univerzity v oblasti digitalizácie, autorského práva, práva duševného vlastníctva a metadát. V prípade chýbajúcich kapacít bude tieto potrebné zabezpečiť.

5.2 ROLE

Rola	Zamestnanec	Úväzok %
manažér IR (aj manažér používateľskej podpory)	X	100%
administrátori systému (aj IR IS & T manažér – správca informačných systémov a technológií)	X	50%
metadátový špecialista	X	10%
digitalizačný špecialita	X	10%
kontrolór & odborník na autorské právo	X	50%
administrátori kolekcii	fakultní knihovníci	10%
kontrolóri	manažment IR / fakultní knihovníci	10%
editori metadát	katalogizátori	15%

5.3 POPIS POZÍCIÍ (NIE JE SÚČASŤOU OFICIÁLNYCH PRACOVNYCH POSTUPOV)

5.3.1 MANAŽÉR/SPRÁVCA REPOZITÁRA (AJ MANAŽÉR PODPORY POUŽÍVATEĽOV)

Informuje vedenie knižnice: Oddelenie informačných technológií a komunikácie, manažér IR zodpovedá za podporu a komunikáciu s užívateľmi inštitucionálneho repozitára, predovšetkým s tými, ktorí do systému vkladajú obsah. Táto funkcia si vyžaduje erudovanú, nadšenú a motivovanú osobu.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Zodpovednosť

- prevziať zodpovednosť za všetky oblasti manažmentu používateľov systému
- uskutočňovať školenia pre knihovníkov a zamestnancov, ktorí vkladajú obsah
- poskytovať odborné rady a pomoc zamestnancom knižnice v oblasti podpory koncových používateľov IR
- koordinovať a riadiť definovanie a nastavenie nových používateľských skupín IR, usmerňovať a komunikovať s odborníkmi z knižnice
- propagovať službu v univerzitnej komunite, realizovať stretnutia s akademickou obcou, uskutočňovať otvorené a online školenia
- požadovať spätnú väzbu od akademickej obce, vkladateľov obsahu a zamestnancov knižnice, plánovať a realizovať testy použiteľnosti
- spolupracovať s oddeleniami marketingu a vzťahov s verejnosťou s cieľom propagovať službu inštitucionálneho repozitára
- koordinovať import historických kolekcí s administrátorom systému (hodnotenie kvality kolekcí, konzultácie k metadátam, súhlas s konverziou, prepájanie metadát)
- koordinovať digitalizáciu
- poskytovať konzultačné služby v oblasti jednotlivých politík, práva duševného vlastníctva a sponzorovaného výskumu, ktoré sa týkajú inštitucionálneho repozitára, dohliadať na implementáciu týchto politík
- spolupracovať s knižnicou a ďalšími skupinami na univerzite, ktoré sú úzko prepojené so službami IR (napr. oddelenie duševného vlastníctva, oddelenie výskumu a pod.)
- vytvárať propagačné materiály, manuály a pomôcky pre používateľov, zverejňovať dôležité informácie prostredníctvom sociálnych médií, prevádzkovať webovú stránku.

Kvalifikačné požiadavky

- ukončené postgraduálne štúdium v odbore knižnično-informačná veda (alebo v príbuznom odbore)
- skúsenosti s používaním webových aplikácií v akademickom prostredí
- rozsiahle znalosti knižničných procesov, predovšetkým v oblasti informačných technológií
- dobrá znalosť webových publikačných nástrojov a procesov (HTML)
- vynikajúce komunikačné schopnosti slovom aj písmom, komunikačné zručnosti
- pochopenie poslania organizácie a knižnice, schopnosť jasne vysvetliť úlohu a funkcionality systému kľúčovým zamestnancom knižnice a užívateľom na univerzite
- schopnosť identifikovať príležitosti na spoluprácu a integráciu
- vynikajúce ľudské zručnosti (schopnosť rozvíjať produktívne pracovné vzťahy, budovať úprimnosť a dôveru, mierne správanie, a pod.).

Ďalšie vítané požadované zručnosti

- skúsenosti s knižničnými systémami
- znalosť univerzitného prostredia a výskumných záujmov.

5.3.2 ADMINISTRÁTOR SYSTÉMU (AJ SPRÁVCA IS & T)

Na prevádzkovanie inštitucionálneho repozitára potrebujete technika, ktorý bude primárne zodpovedný za technickú stránku služby. Informuje vedenie knižnice: oddelenie IT, administrátor systému zodpovedá za oblasť technického manažmentu inštitucionálneho repozitára. Táto funkcia si vyžaduje erudovanú, nadšenú a motivovanú osobu.

Zodpovednosť

- prevziať zodpovednosť za oblasť technického manažmentu systému
- koordinovať prácu so systémovými knihovníkmi, vrátane školení
- podieľať sa na opravách chýb systému a v prípade potreby pomáhať výrobcovi zlepšovať softvér (platí predovšetkým pre systémy s otvorenou platformou)
- realizovať monitoring, testovanie a odstránenie chýb softvéru (debugging)
- realizovať administráciu systému
- kontrolovať a aktualizovať utility programy a middleware
- rozvíjať povolené vylepšenia systému
- vytvárať pravidelné zálohy (obnova po havárii systému)
- manažovať nákup hardvéru a systémové požiadavky na IR servery, dokumentovať prevádzku
- podieľať sa na projektoch a aktivitách súvisiacich s obsluhou IR
- dohliadať na implementáciu politík IR.

Pracovná skúsenosť

- znalosť problematiky rozvoja sietí (najmä webu)
- skúsenosti so systémami Unix, administrátorské zručnosti na základnej úrovni
- ovládanie systémov Ubuntu Linux Server
- ovládanie Web 2.0 design, XML schémy, skriptovací jazyk BASH
- ovládanie jazyka SQL
- ovládanie programovacieho jazyka Java
- ovládanie internetových protokolov TCP/IP
- znalosť softvéru LAMP
- znalosť Java aplikačného softvéru Tomcat.

Uchádzač by mal preukázať aspoň dvojročnú skúsenosť s vyššie uvedenými činnosťami.

Kvalifikačné požiadavky

Aprobácia v odbore informačno-komunikačné technológie, certifikát potvrdzujúci ovládanie ktoréhokoľvek systému Linux.

Ďalšie vítané požadované zručnosti

Skúsenosti s rozvojovými projektmi otvorených platforiem a postupmi zdieľanými komunitou (platí len pre systém na otvorenej platforme).

5.3.3 METADÁTOVÝ ŠPECIALISTA

- má znalosti s Dublin Core (metadátový štandard na popis digitálnych zdrojov)
- sleduje medzinárodný vývoj v oblasti metadát
- realizuje školenia v oblasti metadát
- aktualizuje politiku v oblasti metadát.

5.3.4 DIGITALIZAČNÝ ŠPECIALISTA

- je odborníkom v oblasti digitalizácie
- realizuje školenia
- digitalizuje dokumenty na požiadanie
- aktualizuje politiku v oblasti digitalizácie
- koordinuje projekty v oblasti digitalizácie.

5.3.5 ŠPECIALISTA NA AUTORSKÉ PRÁVO

- je odborníkom na autorské právo
- realizuje školenia
- rokuje s vlastníkmi autorských práv, odpovedá na dotazy koncových používateľov.

5.3.6 ADMINISTRÁTORI KOLEKCIÍ (FAKULTNÍ KNIHOVNÍCI)

- presadzujú a propagujú IR medzi vedcami
- identifikujú možnosti vytvárania nových kolekcii ako aj marketingové a školiace príležitosti, napr. semináre, podujatia a pod.
- komunikujú s katedrami, poskytujú pomoc a podporu zadávateľom
- schvaľujú dokumenty v kolekcii katedry a majú prehľad o zadaných materiáloch
- zabezpečujú komunikáciu s katedrami v súvislosti s IR.

5.4 CHARAKTRISTIKA ROLÍ (SÚČASŤ OFICIÁLNYCH PRACOVNÝCH POSTUPOV)

5.4.1 VKLADATEĽ OBSAHU (VEDEC/ZÁSTUPCA FAKULTY/PhD ŠTUDENT/ZAMESTNANEC KNIŽNICE)

- zabezpečuje získavanie autorských práv pred uložením do IR (ak je to potrebné)
- digitalizuje objekty, ak je to potrebné
- ukladá plné texty v digitálnom formáte do IR
- vkladá metadáta popisujúce objekty
- pripája plný(é) text(y) k objektu.

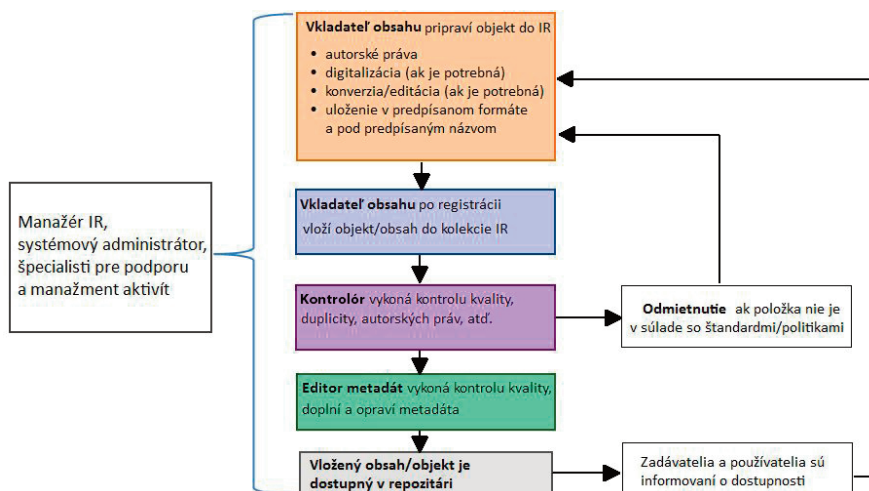
5.4.2 RECENZENT/EDITOR (ODBORNÍK VO VEDNOM ODBORE/FAKULTNÝ KNIHOVNÍK)

- kontroluje jednotlivé objekty v kolekciiach
- schvaľuje alebo odmieta objekty, ktoré nie sú v súlade s politikou (posiela vysvetlenie)
- edituje základné metadáta
- odstraňuje duplicity/multiplicity
- verifikuje kvalitu plných textov
- poskytuje poradenské služby používateľom
- spolupracuje s editormi metadát.

5.4.3 EDITOR METADÁT (KATALOGIZÁTOR)

- ukladá objekty do archívu (repozitára)
- má právo editovať metadáta ktoréhokoľvek objektu v ktorejkoľvek fáze
- dopĺňa predmetové heslá k jednotlivým objektom v súlade s politikou metadát
- v prípade potreby dopĺňa základné metadáta
- vykonáva kontrolu pravopisu
- zodpovedá za finálnu kontrolu kvality metadát.

5.5 PRACOVNÝ POSTUP (WORKFLOW)

6 NÁVRH ROZPOČTU

V tabuľke sú uvedené základné a úvodné vstupné rozpočtové položky, ktoré je potrebné vziať do úvahy. (Pozn.: prevzaté z pôvodného textu)

Ludské zdroje			
typ	človekohodina	sadzba	náklady
administrátor (tiež IS & T supervízor)	polovičný úväzok	doplniť	
IR manažér (aj manažér používateľskej podpory)	plný úväzok	doplniť	
programátor	40 hodín ročne	doplniť	
metadátový špecialista	súčasný zamestnanec knižnice	neuvedené	neuvedené
digitalizačný špecialista	súčasný zamestnanec knižnice	neuvedené	neuvedené
odborník na autorské právo a recenzent	súčasný zamestnanec knižnice	neuvedené	neuvedené
katalogizátori	súčasný zamestnanec knižnice	neuvedené	neuvedené
fakultní knihovníci	súčasný zamestnanec knižnice	neuvedené	neuvedené

Hardware		
typ	popis	náklady
DSpace Server	Dell - basic R210II rack server minimálne s: 4 GB Random Access Memory (RAM) 20 GB ukladacieho priestoru Bližšie pozri: https://wiki.duraspace.org/display/DSPACE/EndUserFaq#EndUse+rFaq-+WhatsortofhardwaredoesDSpace-require?Whataboutsizingtheserver?Howmuchdisk-spacedoIneed?="	doplniť
skenery & príslušný softvér	doplniť	
zálohovanie hardvér	doplniť	

Softvér			
typ	popis	dostupnosť	náklady
Dspace 3.2 (vrátane Apache Web server, Tomcat Servlet engine, relačná databáza PostgreSQL)	open source softvér s otvoreným kódom	http://sourceforge.net/projects/dspace/files/DSpace%20Stable/3.2/	0,00
Linux (napr. Ubuntu 13.10)	operačný systém	http://www.ubuntu.com/download	0,00
CNRI Handle Server	server pre trvalé identifikátory (handles)	http://www.handle.net/index.html For fees: http://www.handle.net/service_agreement.html	doplniť

**ďalšie digitalizačné a editačné softvéry			
typ	popis	dostupnosť	náklady
Adobe Reader	prezeranie PDF dokumentov	http://get.adobe.com/reader/	0,00
Adobe Acrobat (Professional)	editovanie PDF dokumentov (editovanie textu/stránok/ prevod dokumentu na obrázky TIFF alebo JPEG, nastavenie ochrany pred kopírovaním, atď. Optické rozpoznávanie znakov (OCR)	http://www.adobe.com/products/acrobatpro.html	doplniť
SPOLU			doplniť

** Počet licencií závisí od potrieb a tiež finančných zdrojov, ktoré sú k dispozícii.

7 ODPORÚČANIA A IMPLEMENTÁCIA

Úspešná implementácia inštitucionálneho repozitára si vyžaduje kvalitné personálne zabezpečenie. Pre spustenie nového systému bude v prvom roku potrebné značné úsilie na správne zosúladenie technológií a služieb. Zároveň sa očakáva výrazný nárast používateľskej základne. Sme presvedčení, že naplniť stanovené ciele bez odborných kapacít, môže byť riskantný krok. Bez odborníkov zostane celá zodpovednosť za technickú podporu repozitára na IT oddelení knižnice a podporu používateľom budú musieť poskytovať fakultní knihovníci. Keďže tí by sa v prvom rade mali venovať používateľom knižnice, ich náplň práce bude roztrieštená, čo môže ohroziť spustenie novej služby, ktorá si, naopak, vyžaduje plné nasadenie. Zároveň môže výrazne skomplikovať poskytovanie ostatných služieb tým, že bude oberať o čas zamestnancov, ktorí budú zodpovední za plánovanie a implementáciu repozitára. Keďže repozitár neustále rozširuje svoj objem aj funkcionality, spolu s nimi je potrebné zefektívňovať aj jeho manažment a podporu. Ročný rozpočet knižnice by sa mal zvýšiť o finančné prostriedky na rozvoj IR a ďalších zamestnancov.

Na podporu IR budú vytvorené nasledujúce politiky:

- politika repozitára
- politika digitálneho uchovávania
- digitalizačná politika
- metadátová politika
- politika autorských práv

Predpokladá sa úzka spolupráca jednotlivých pracovísk univerzity, t. j. centrum IT, oddelenie pre vedu a výskum, atď.

Implementačný tím IR bude zodpovedať realizáciu, resp. implementáciu tohto obchodného plánu. Obchodný plán bude predstavený širšej komunite v rámci pripomienkového konania a konečná verzia odprezentovaná vedeniu knižnice.

8 POUŽITÉ ZDROJE

1. Barton, M.R. & Waters, M.M. 2005. Creating an Institutional Repository: LEADIRS Workbook. MIT Libraries.
2. Lynch, C.A. 2003. Institutional repositories: essential infrastructure for scholarship in the digital age. *ARL*, 226, 1-7.
3. PALO ALTO SOFTWARE. 2003. Bplans: Starting a business made easy. Retrieved from <http://www.bplans.com>
4. Smith, I. 2008. University of Pretoria Digital Institutional Research Repository Business Plan
5. Smith, MacKenzie. 2004. Introduction to DSpace.
6. Wheatley, P. 2004. Institutional Repositories in the context of Digital Preservation

Príloha A: Opis pracovných pozícií – doplniť

Príloha B: Harmonogram implementácie – doplniť

Koniec obchodného plánu.

1.5 INŠTALÁCIA SOFTVÉRU, MANAŽMENT A SLUŽBY

Po schválení projektového plánu a prijatí rozhodnutia o tom, ktorý softvérový systém sa bude používať, prichádza na rad inštalácia softvéru. Odporúča sa, aby bol softvér najprv nainštalovaný na testovací server, následne otestovaný, potom na vývojový server, opäť otestovaný a následne podrobený finálnemu testu na produkčnom serveri. Nasadenie, implementácia, manažment a používanie systému inštitucionálneho repozitára závisia od vybraného softvéru, preto tento manuál nepopisuje jednotlivé procesy inštalácie. Inštaláciu musí vykonať technik (hardvér – systémový administrátor a softvér – programátor), ktorý spĺňa kvalifikačné požiadavky uvedené v obchodnom pláne.

Po inštalácii systému inštitucionálneho repozitára nasledujú tieto kroky:

Krok 1: URL (adresa) pre repozitár

Názov by mal byť krátky a ľahko zapamätateľný, bez špeciálnych znakov a výstižný z hľadiska marketingu. Ubezpečte sa, že sa nikdy nezmení a že URL (Uniform Resource Locator) je bez presmerovania za lomkou v adrese. Existujú tisíce webových stránok, váš repozitár bude jednou z nich, preto od voľby správnej URL adresy závisí zviditeľnenie webovej stránky a povedomie používateľov o službe, ktorú poskytujete. Akokoľvek sa rozhodnete, je dôležité, aby ste ju neskôr nemuseli meniť z dôvodu neplatných odkazov/liniek, chýb typu "error 404, item not found (chyba 404, objekt nebol nájdený)". Pri výbere URL sa vyhňte výrazom ako "dspace", "space", "ir", "repozitar" alebo e-niečo. Konotácia môže byť mätúca pre súčasných používateľov a aj pre tých budúcich, keď už DSpace nebude existovať, migrujete na iný softvérový systém alebo prejdete na iný koncept inštitucionálneho repozitára. Pri rozhodovaní o výbere názvu hostiteľa sa poraďte s manažérom/správcom repozitára a s administrátorom siete na vašej univerzite.

Na tvorbu webovej adresy inštitucionálneho repozitára odporúčame dodržať tento vzorec: `http://repositoryname.university.country`

Príklad dobrej URL: `http://scholar.sun.ac.za`

Príklad zlej URL: `http://sunscholar.sun.ac.za` (výraz „sun“ sa opakuje)

Krok 2: Registrácia v systéme Handle, napr. CNRI Handle server

Systém Handle²³ je identifikačný systém na pridelovanie trvalých identifikátorov (handles) internetovým zdrojom. Trvalý identifikátor nemusí byť nijakým spôsobom odvodený od entity, ktorú pomenúva – toto prepojenie zabezpečuje systém Handle. Vďaka tomu meno pretrvá aj pri zmene umiestnenia, vlastníka či iných zmenách „súčasného stavu“. Keď sa pomenovaný zdroj premiestni z jednej lokality na inú, napr. zo starého servera na nový, perzistentný identifikátor sa prostredníctvom systému Handle zaktualizuje tak, aby reflektoval nové umiestnenie.

Systém Handle je navrhnutý tak, aby spĺňal požiadavky kladené na trvalé identifikátory. Identifikátory, ktoré vytvára, sa nazývajú HDL (alebo Handle). Identifikátory Handle sú:

²³ <http://www.handle.net/index.html>

Infraštruktúra otvoreného prístupu

- nezávislé od akýchkoľvek meniacich sa vlastností entít, ktoré identifikujú (umiestnenie, vlastník či iné atribúty, ktoré sa môžu meniť v čase),
- ťažko zapamätateľné, zvyčajne zhluky číslíc, z ktorých nie je možné vydedukovať názov, ani zistiť informáciu o vlastníkovi či spôsobe používania,
- v systéme Handle unikátne, aby sa zabránilo rozporom a pochybnostiam o entitách, ktoré odkazujú,
- používateľsky prívetivé, čitateľné pre človeka, dajú sa kopírovať a ukladať, v prípade potreby je možné ich vnoriť (embed),
- jednoducho integrovateľné do bežných systémov, napr. špecifikácia URI.

Riešenie Handle je:

- spoľahlivé, využívajúce redundanciu (viaceré kópie) na rýchle obnovenie systému pri zlyhaní (najlepšie verejné nezaznamenané),
- škálovateľné, t. j. aj veľké objemy možno jednoducho spravovať pomocou viacerých počítačov,
- flexibilné a ľahko prispôsobiteľné meniacemu sa počítačovému prostrediu a novým aplikáciám,
- dôveryhodné, riešenie aj jeho administrácia sú postavené na overených metódach,
- má otvorenú architektúru, ktorá umožňuje používateľskej komunite dopĺňať aplikácie do infraštruktúry,
- transparentné pre používateľov, ktorí nepotrebujú poznať podrobnosti infraštruktúry.

Systém identifikátorov nie je systém pre koncových používateľov, ani tzv. hotový (off-the-shelf) softvér. Je to základná (a skrytá) infraštruktúra slúžiacia na identifikáciu zdrojov, ktorých umiestnenie a ďalšie informácie, napr. o vlastníkovi, je potrebné z času na čas aktualizovať (systém Handle). Handle servery by mali inštalovať administrátori systému. Odporúča sa aj inštalácia webového servera. Ten by mal byť nainštalovaný na počítač s pripojením na internet, ktorý sa nachádza mimo firewallu univerzity.

Existuje množstvo serverov na pridelenie identifikátorov, systém Handle pridelenie digitálnemu objektu URL s touto štruktúrou:

Príklad: <http://hdl.handle.net/10019.1/80915>

<http://hdl.handle.net> – štandard pre všetky služby používajúce vlastný globálny server systému Handle (CNRI)

10019.1 – prefix pridelený inštitucionálnemu repozitáru po registrácii v systéme Handle

80915 – identifikátor digitálneho objektu (unikátne ID) pridelený objektu v repozitári, napr. DSpace

Krok 3: Inštalácia softvéru repozitára

Inštalácia závisí od systému a softvér by mal byť pravidelne aktualizovaný, aby boli dostupné všetky pridané funkcionality a tiež bezpečnostné nastavenia. Odporúčame zaregistrovať sa do mailing listu softvéru, vďaka čomu budete dostávať informácie o novinkách a vylepšeniach, a tiež sledovať stránky

s chybovými správami, ktoré sa v systéme môžu vyskytnúť. Základné/defaultné farebné rozhranie je možné prispôsobiť farbám inštitúcie.

**Repozitáre
s otvoreným
prístupom**

Tabuľka 3: Príklady softvérových systémov pre repozitáre

	download	dokumentácia	mailing listy	chybové správy
DSpace 3.2	http://www.dspace.org/latest-release	https://wiki.duraspace.org/display/DSDOC3x/	http://www.dspace.org/Mailing-Lists	http://www.dspace.org/jira
EPrints 3.3.12	http://files.eprints.org/	http://wiki.eprints.org/w/EPrints_Manual	http://wiki.eprints.org/w/Contact	https://github.com/eprints/eprints
Digital Commons (Bepress)	hostovacie riešenie http://www.bepress.com/	http://digitalcommons.bepress.com/subscriber_resources/	nie je k dispozícii	nie je k dispozícii

Krok 4: Zálohovanie systému a monitoring (plán obnovy - disaster recovery planning)

Akýkoľvek repozitár používate, je dôležité, aby ste pravidelne vytvárali zálohy a následne ich aj kontrolovali. Ak zlyhá server, je šanca, že dokážete obnoviť aspoň predchádzajúcu verziu súborov. Bez zálohy však stratíte celú históriu.

Zálohovanie je možné:

- vykonávať na dennej báze
- kopírovať/synchronizovať lokálnu zálohu na externé zálohovacie zariadenia/servery (off site).

Okrem zálohovania je potrebné monitorovať chod servera a proaktívne identifikovať možné problémy, napr. nedostatok priestoru, pomalý chod a pod.

Okrem zálohovacieho servera odporúčame používať napr. munin²⁴ slúžiaci na nastavenie monitorovacieho servera.

Krok 5: Politika inštitucionálneho repozitára

Politika inštitucionálneho repozitára by mala obsahovať návod na používanie repozitára a zároveň implementovať rozhodnutia, ktoré boli v súvislosti s repozitárom prijaté. V dokumente by nemali chýbať tieto body:

- rozsah inštitucionálneho repozitára a služby otvoreného prístupu,
- definícia služby,
- poradná skupina pre IR (Advisory Group): základné pojmy (vrátane rozsahu, členov, atď.), stretnutia,
- používatelia: základné pojmy (vrátane rozsahu, členov, atď.), stretnutia,
- politika vkladania objektov: kto vkladá, obsah, formáty súborov (otvorené), oblasti,
- politika kolekcii: definícia kolekcie, roly, práva, zodpovednosť, pracovné postupy (workflow),
- práva, zodpovednosť a služby, ktoré ponúka knižnica,

²⁴ <http://munin-monitoring.org/>

Infraštruktúra otvoreného prístupu

- práva, zodpovednosť a služby, ktoré ponúka IT pracovisko,
- práva, zodpovednosť a služby, ktoré ponúka univerzita,
- licenčné zmluvy, autorské práva a práva duševného vlastníctva (vrátane publikačnej politiky),
- politika uchovávanía a podpory,
- politika vymazávania objektov,
- pracovné postupy – workflow (jednotlivé kroky a ich postupnosť),
- metadátová politika,
- autentifikácia,
- servisné služby súvisiace s dostupnosťou systému a jeho zálohovaním (plán obnovy),
- memorandum o porozumení,
- politika komunikácie.

Krok 6: Politika otvoreného prístupu

Politika otvoreného prístupu musí byť zrozumiteľná a štruktúrovaná. Politiky otvoreného prístupu môžu byť implementované na národnej, medzinárodnej alebo inštitucionálnej úrovni. Ide o formálny dokument, ktorý umožňuje inštitúcii rokovať s vydavateľmi s cieľom sprístupniť výsledky vedy a výskumu pre všetkých bez rozdielu.

Pri tvorbe politiky otvoreného prístupu vo vašej inštitúcii je potrebné zohľadniť aj platné zásady politiky duševného vlastníctva a výskumnej politiky, ako aj zmluvy medzi výskumníkmi a inštitúciou, napr. pracovné zmluvy. V prípade potreby je nutné uvedené dokumenty zrevidovať a zosúladiť.

Pokyny, pomocou ktorých je možné vypracovať politiku otvoreného prístupu, nájdete v tomto dokumente:

UNESCO Policy guidelines for the development and promotion of Open Access²⁵ (2012)

Príklady politik otvoreného prístupu iných inštitúcií nájdete na webovej stránke ROARMAP²⁶.

Krok 7: Optimalizácia a registrácia u harvesterov

Aby vyhľadávacie nástroje a agregáčne služby harvestovali/indexovali obsah repozitára, je potrebné optimalizovať softvér a zaregistrovať repozitár v čo najväčšom počte služieb.

Projekt Repositories Support Project poskytuje užitočné rady v oblasti optimalizácie vrátane JISC Digital Repositories infoKit²⁷. Príručka Petra Subera Notes for open-access repository maintainers²⁸ obsahuje o. i. aj návod na zabezpečenie prehľadávania Google (Google crawling).

²⁵ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215863>

²⁶ <http://roarmap.eprints.org/>

²⁷ <http://www.dcc.ac.uk/news/jisc-repositories-infokit>

²⁸ <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/googlecrawling.htm>

Vyberáme z nich:

- **Linky:** na zabezpečenie efektívneho prehľadávania webu je dôležité, aby bola každá stránka a dokument v repozitári dostupná jednoduchým kliknutím na hyperlink – bez toho, aby používateľ musel vpisovať text alebo používať tlačidlá.
- **Hierarchia:** mala by byť čo najjednoduchšia, aby prehľadávač (crawler), v snahe o získanie prístupu k dokumentu, nemusel ísť príliš hlboko. Odporúča sa rozhranie webového prehliadača (Browse interface).
- **Mapa stránok:** Vytvorte mapu stránok. Je to napr. množina XML súborov, ktoré dokážu povedať vyhľadávačom, z akých podstránok sa webová stránka skladá a kedy boli naposledy aktualizované. Tieto súbory sa zvyčajne vytvárajú v noci a dokážu informovať vyhľadávače (prostredníctvom špeciálnej URL), že mapa stránok bola aktualizovaná.
- **Roboty:** Ubezpečte sa, že vaša stránka neblokuje roboty prehľadávajúce repozitár.
- **Dokumenty:** Nerozdeľujte veľké dokumenty na menšie časti. Aj napriek veľkosti ich uchovávajte ako jeden celok.
- **Cookies:** Neпоžadujte od prehliadačov, aby súhlasili s cookies.
- **Plné texty s otvoreným prístupom:** Odporúčame, aby bol celý obsah vo forme plných textov a v režime otvoreného prístupu.
- **ID relácie:** Odporúčame umožniť web crawlerom prístup na vaše webové sídlo bez identifikátorov relácie (session-id) alebo argumentov, ktoré sledujú ich cestu sídlom.

Keď je systém repozitára optimalizovaný, ďalším krokom je registrácia vo webových vyhľadávacích strojoch a agregátoroch (adresároch). Tieto služby zvyčajne vyžadujú základnú URL repozitára. Príklad základnej URL: <http://scholar.sun.ac.za/oai/request>

Na validáciu základnej URL môžete použiť:

- Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) Validator & Data²⁹
- Open Archives Initiative – Repository Explorer³⁰

Na začiatku odporúčame repozitár registrovať v niektorom z dostupných registrov alebo harvesterov (Tabuľka 4). Po schválení politiky otvoreného prístupu je možné repozitár zaregistrovať na ROARMAP.

²⁹ <https://www.openarchives.org/pmh/>

³⁰ <http://oai.clarin-pl.eu/>

Tabuľka 4: Registre a harvestery pre repozitáre

Špeciálne softvérové zoznamy, napr. DuraSpace (DSpace)	http://registry.duraspace.org/register-repository
OAIster	https://www.oclc.org/en/oaister.html
ROAR	http://roar.eprints.org/cgi/register
OpenDOAR	https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/
Open Archives Initiative	http://www.openarchives.org/Register/ValidateSite
Google Scholar	https://scholar.google.com/intl/en/scholar/about.html
re3data.org	https://www.re3data.org/suggest

Krok 8: Marketing

Ako pri každej novej službe, potenciálni používatelia potrebujú byť informovaní o výhodách repozitára. V prvom rade je dôležité, aby vedci začali službu využívať a vkladali svoje výstupy do repozitára najmä s ohľadom na výhody, ktoré ponúka otvorený prístup. Po druhé, o novej službe by mali vedieť vedci z celého sveta, aby tak zvýšili využívanie uložených objektov.

Marketing je preto potrebné realizovať na troch úrovniach:

- inštitucionálny marketing: medzi používateľmi lokálnej komunity,
- národný marketing: s cieľom informovať o novej službe financovateľov výskumu, vydavateľov, atď.,
- medzinárodný marketing: s cieľom zvýšiť viditeľnosť a povedomie o novej službe, bezplatne sprístupniť výsledky výskumu.

Príručka **LEADIRS Workbook** (Barton & Waters, 2004) obsahuje rozsiahlu kapitolu o marketingu repozitára (vrátane open access). S cieľom koordinovať všetky marketingové aktivity sa odporúča vypracovať marketingový plán vrátane časového harmonogramu. Jeho súčasťou by malo byť:

- identifikujte cieľové skupiny (inštitucionálne, národné, medzinárodné)
- identifikujte strany, ktoré na univerzite, budú s repozitárom pracovať (oddelenie pre vedu a výskum, oddelenie registratúry, marketingové a komunikačné oddelenie, a pod.)
- voľba vhodného prístupu: zhora nadol alebo zdola nahor
- online marketingové materiály: webová stránka (pridajte službu aj na webovú stránku inštitúcie), help wiki, brožúry, videá na YouTube, plagáty, atď.
- popis podujatí, na ktorých môžete repozitár propagovať: road-shows, dni otvorenej vedy, Open Access Week, konferencie, workshopy, atď.
- sociálne médiá: využite Twitter, Facebook, blogy, mailing listy, atď. na informovanie o novej službe, o nových funkciách softvéru, o najlepších vedcoch, o realizovanom výskume, atď.

- informačný bulletin: vydávajte informačný bulletin a pravidelne informujte vedcov o otvorenom prístupe, o publikačných politikách, o využívanosti repozitára, atď.
- identifikácia vhodných partnerov (pracovisko, katedra) na spustenie pilotnej fázy. Ak sa repozitár osvedčí, ľahšie o jeho výhodách presvedčíte ostatných vedcov.

Marketing je nepretržitý proces, je potrebné neustále propagovať nové funkcie, informovať nových zamestnancov. V tejto kapitole pozri tiež: marketingový plán ako súčasť projektového zámeru/plánu. Na webe existuje viacero webových stránok s marketingovými materiálmi, ktoré si môžete prispôbiť vlastným potrebám:

Open Access Week <http://www.openaccessweek.org/>

SPARC <http://www.sparc.arl.org/about>

OASIS <http://www.openoasis.org/>

Krok 9: Školenia a používateľská podpora

Podobne ako marketing, aj realizácia školení je nepretržitý proces. Systémový softvér sa môže zmeniť, čo si vyžiada dodatočné školenia, do inštitúcie prídu noví vedci, ktorí musia byť vyškolení. Pri plánovaní služby nezabudnite zvážiť objem školení a podpory, ktoré budete ponúkať (Barton & Waters, 2004). Každá používateľská skupina potrebuje základné školenie o službe – jej vlastnostiach a spôsobe využitia. Okrem toho, pracovníci knižnice, ktorí vytvárajú metadáta a vkladajú obsah, potrebujú špeciálne školenia. Akademická obec a tí, ktorí sú zodpovední za vkladanie obsahu, zasa potrebujú školenia v oblasti ukladania obsahu do systému a nastavení pre jednotlivé katedry či výskumné centrá.

Školenia by mali zahŕňať:

Pracovníci knižnice

- všeobecné postupy, pochopenie cieľov služby, atď.
- používateľské rozhranie, vkladanie obsahu
- metodika tvorby metadát
- vyhľadávanie.

Vedci/akademická obec a administratívni zamestnanci

- všeobecné postupy, pochopenie cieľov služby, atď.
- používateľské rozhranie, vkladanie obsahu
- tvorba metadát
- tvorba post-print PDF.

Pri tvorbe vzdelávacích materiálov nezabúdajte na rôzne typy „žiacov“ a učebné štýly, ktoré preferujú. Ponúknite rôzne postupy, resp. prístupy:

- vizuálny: preferuje obrázky/obrázky, napr. animované tutoriály/vizuálne prezentácie/videá
- sluchový: preferuje zvuk/hudbu, napr. podcasty
- verbálny: preferuje čítanie, napr. rýchly návod s jednoduchými krokmi
- fyzický: preferuje praktickú výučbu, napr. samoštúdium
- logický: preferuje praktickú výučbu, napr. v počítačovej učebni

- sociálny: preferuje skupinové učenie, napr. práca v skupinách
- individuálny: preferuje individuálne učenie, napr. samoštúdium.

V závislosti od typu „žiaka“ môžete pri školeniach využiť:

- podcasty
- webináre, napr. BigBlueButton³¹
- animované tutoriály, napr. Camtasia Studio³²
- brožúry
- manuály

O školeniach môžete informovať v spolupráci so zainteresovanými stranami, prostredníctvom webovej stránky inštitúcie, webovej stránky knižnice alebo na sociálnych sieťach. Program školenia musí byť vopred známy a školenie by malo figurovať v kalendári podujatí inštitúcie.

Samotný tím zodpovedný za správu úložiska by mal mať prehľad o najnovších trendoch, napr. zaregistrovaním sa do mailing listov a informačných bulletinov, účasťou na konferenciách, prezentovaním príspevkov s cieľom zdieľania skúseností a podobne.

Krok 10: Napĺňanie a popularizácia repozitára

Napĺňanie a popularizácia repozitára môžu byť náročné, najmä ak inštitúcia nemá politiku otvoreného prístupu a ak ide o novú službu. Ponúkame vám tipy ako naplniť repozitár a dostať ho do povedomia:

- 1) Keďže prevádzkovanie viacerých repozitárov je náročné na pracovnú silu aj finančné prostriedky, zvážte centralizáciu všetkých repozitárov vo vašej inštitúcii.
- 2) Hoci ideálne by bolo nahrávať do repozitára iba plnotextový obsah, zvážte aspoň sprístupňovanie bibliografických záznamov. Do každého záznamu vložte poznámku: Pomôžte nám naplniť repozitár a pošlite post-printovú verziu článku Bibliografické záznamy môžete importovať z knižničného katalógu (záznamy tlačených diplomových/dizertačných prác), z výročnej správy inštitúcie alebo z databázy Scopus. Ak bibliografické záznamy zviditeľníte, zistíte, ako dokumenty triediť podľa dôležitosti.
- 3) Retrospektívne zdigitalizujte diplomové a dizertačné práce a nahrajte ich do repozitára. Tento proces však závisí od toho, kto je vlastníkom autorských práv.
- 4) Nastavte alerty napr. z databázy Scopus. Týmto spôsobom získate upozornenie (notifikáciu) o publikovaní nového článku autora z vašej inštitúcie a môžete priebežne sledovať celý proces až do tlačovej/vydavateľskej verzie (post-print).
- 5) Repozitár by mal byť vnímaný ako záväzok a zodpovednosť celej inštitúcie. Zapojte preto fakultných knihovníkov, katalogizátorov, pracovníkov zodpovedných za MVS, oddelenie pre vedu a výskum, právne oddelenie, marketingové oddelenie, atď.
- 6) V prípade, že príde požiadavka na výpožičku diplomovej/dizertačnej práce prostredníctvom MVS, neodkladne ju zdigitalizujte a pošlite link žiadajúcej inštitúcii.

³¹ <http://bigbluebutton.org/>

³² <http://www.techsmith.com/camtasia.html>

- 7) Informujte vedcov a odporučte im, aby sa nevzdávali svojich autorských práv. Poskytnite im tzv. vyhlásenie o vylúčení zodpovednosti (disclaimer), ktoré môže byť prílohou k zmluve s vydavateľom. Zistite, pod akou licenciou publikujú.
- 8) Spolupracujte s oddelením pre absolventov univerzity (Alumni) a pokúste sa získať staršie diplomové/dizertačné práce a vedecké články.
- 9) Riadne označujte plné texty a zabezpečte, aby boli „Google friendly“, t. j. vložte formou vodotlače do záhlavia URL repozitára a jeho názov. Týmto spôsobom – pri tlači alebo ukladaní dokumentu – bude mať čitateľ stále na pamäti, odkiaľ pochádza primárny dokument a bude ho správne citovať.
- 10) Vytvorte kontá na sociálnych sieťach a pravidelne informujte o nových prírastkoch do repozitára, atď.
- 11) Po schválení politiky otvoreného prístupu implementujte pracovné postupy na úrovni oddelenia pre vedu a výskum, repozitára a zahrnutými/kompetentnými administratívnymi jednotkami inštitúcie. Zvoľte holistický prístup a hľadajte možnosti, ako môžu jednotlivé systémy navzájom komunikovať bez toho, aby sa zvyšovalo existujúce pracovné zaťaženie. Ak napríklad vedci musia vypracovať správu o svojom výskume, výskum je možné vložiť do repozitára a správa sa môže exportovať do systému výskumnej kancelárie. Ak musia študenti predložiť svoju záverečnú prácu elektronicke, vytvorte pracovný postup medzi administratívnym systémom (napr. študijné oddelenie) a repozitárom.
- 12) Odporúčajte vedcom, aby vytvárali linky na objekty v repozitári na svojich osobných profiloch na webe (vrátane LinkedIn, Facebook, fakultné/katedrové webové stránky, wiki, atď.), v životopisoch a výskumných správach. Tento postup vygeneruje ďalšie prepojenia na objekty v repozitári a podporí ich zviditeľňovanie.

1.6 ZHRNUTIE

V tejto kapitole sme sa zaoberali rôznymi druhmi repozitárov, načrtli sme spôsob ich manažovania a inštalácie. K téme sme pristúpili všeobecne, bez preferovania konkrétneho softvéru. Uviedli sme rôzne typy softvérových riešení pre repozitáre a vzájomne ich porovnali s cieľom vytvoriť projektový zámer/plán na inštaláciu repozitárov s otvoreným prístupom. V nasledujúcej kapitole budeme hovoriť o časopisoch s otvoreným prístupom.

1.7 OTESTUJTE SA

(Správne odpovede nájdete na konci modulu.)

1. Dva z troch základných typov digitálnych repozitárov sú: inštitucionálne repozitáre, predmetové (tematické) repozitáre. Ktorý je tretí?:
.....
2. Ktorý z nasledujúcich systémov nie je určený pre inštitucionálne repozitáre:
 - a) DSpace
 - b) Koha
 - c) Fedora
 - d) GSDL
3. Rozhodnite o pravdivosti nasledujúcich výrokov (Áno/Nie):
 - a) IntraLibrary je komerčný softvér pre digitálnu knižnicu – A/N
 - b) DSpace neumožňuje import/export z metadátových formátov iných ako Dublin Core – A/N
 - c) MS Windows je kompatibilný operačný systém pre IR – A/N
4. Označte predvolené predmetové triedy v Eprints:
 - a) DDC
 - b) UDC
 - c) LoC
 - d) žiadna
5. Ktorá/é z možností neplatí/ia pre DSpace
 - a) dáta a metadáta sú jednoznačne oddelené
 - b) predmetové triedy sú založené na UDC
 - c) je v súlade s protokolom OAI-PMH
 - d) používa operačný systém Ubuntu
6. Ktorá z nasledujúcich služieb inštitucionálneho repozitára nemusí byť bezplatná
 - a) vkladanie testovacieho/školiaceho obsahu
 - b) používateľské reporty
 - c) poskytovanie extra úložného priestoru
 - d) konzultačné služby v oblasti autorských práv
7. Ktorá z nasledujúcich možností nie je primárnym výstupom výskumu akceptovaným v repozitári
 - a) knihy
 - b) príspevky z konferencií
 - c) články na webe
 - d) post-prints vedeckých článkov

8. Ktoré z nasledujúcich dokumentov je možné vkladať do repozitára
 - a) administratívne dokumenty
 - b) nedokončené dokumenty
 - c) obrázky
 - d) dokumenty chránené autorským právom

9. Marketing inštitucionálneho repozitára možno realizovať prostredníctvom
 - a) tlačených brožúr
 - b) stretnutí so zamestnancami
 - c) oboma spôsobmi
 - d) ani jedným z uvedených spôsobov

10. Ktorá z možností nepatrí do kompetencie fakultného knihovníka (administrátora kolekcii) v súvislosti s repozitárom
 - a) verifikovať kvalitu vkladaných dokumentov
 - b) byť odborníkom na digitalizáciu
 - c) propagovať repozitár medzi používateľmi
 - d) identifikovať nové kolekcie

11. Zorad'te jednotlivé kroky pri tvorbe repozitára do správneho poradia
 - a) školenia zadávateľov a používateľov
 - b) marketing
 - c) tvorba politiky otvoreného prístupu
 - d) popularizácia repozitára

KAPITOLA 2 ČASOPISY S OTVORENÝM PRÍSTUPOM

Obsah

- 2.0 Úvod
- 2.1 Vzdelávacie ciele
- 2.2 Čo je časopis s otvoreným prístupom?
- 2.3 Typy časopisov s otvoreným prístupom
- 2.4 Softvér s otvoreným kódom pre časopisy
 - 2.4.1 Systémy na otvorenej platforme pre časopisy
 - 2.4.2 Kritériá hodnotenia softvéru pre časopisy s otvoreným prístupom
 - 2.4.3 Obchodné modely pre časopisy s otvoreným prístupom
- 2.5 Nasadenie a implementácia
 - 2.5.1 Projektový zámer/plán: Služba pre časopisy s otvoreným prístupom
 - 2.5.2 Projektový zámer/plán: Samostatný titul časopisu s otvoreným prístupom
- 2.6 Inštalácia softvéru, manažment a služby
 - 2.6.1 Nastavenie hostingovej služby pre časopisy
 - 2.6.2 Nastavenie samostatného titulu časopisu s otvoreným prístupom
- 2.7 Zhrnutie
- 2.8 Otestujte sa

2.0 ÚVOD

Stranack³³ (2008) definuje vedu ako vytváranie a zdieľanie znalostí a jedným z najvýznamnejších spôsobov vzájomnej výmeny výsledkov vedy a výskumu sú akademické časopisy. Ako v prípade inštitucionálnych repozitárov, existencia internetu a rozvoj softvérových platforiem pre online časopisy umožnili vydávanie časopisov s otvoreným prístupom a súčasne zautomatizovali viaceré procesy, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou vydávania časopisov. Hovoríme o tzv. zlatej ceste k otvorenému prístupu a o presnom opaku klasických predplácaných časopisov.

Tieto časopisy sa administrujú online (s odkazmi na spôsob zasielania článkov, recenzné konanie a proces editácie) a online sú aj publikované. V niektorých prípadoch je možné na požiadanie vytlačiť tlačенú verziu (na náklady čitateľa – *print on demand*).

Prostredníctvom časopisov s otvoreným prístupom je možné šíriť výsledky výskumu v rámci vedeckej komunity aj širokej verejnosti. Vedci (ako čitatelia) potrebujú čo najjednoduchší a najrýchlejší prístup k výsledkom výskumu. Aby mohli realizovať nový výskum a stavať na jestvujúcom, je nevyhnutné, aby boli tieto výsledky publikované v otvorenom režime. V súčasnosti platí, že ak vedecké výstupy nie sú publikované s otvoreným prístupom, pre väčšinu populácie v podstate neexistujú, pretože predplácať drahé časopisy si môže dovoliť len úzky okruh ľudí.

³³ <http://pkp.sfu.ca/files/AfricaNewJournal.pdf>

Tento prístup sa nevzťahuje len na nové časopisy. Aj jestvujúce časopisy s predplátným sa môžu pretransformovať na časopisy s otvoreným prístupom. V tejto časti si predstavíme rôzne typy časopisov s otvoreným prístupom a to, ako prispievajú k čoraz lepšiemu prístupu k recenzovaným informáciám. Povieme si, ako môžu knihovníci zakladať časopisy s otvoreným prístupom, a tak poskytovať pomoc svojim používateľom.

2.1 VZDELÁVACIE CIELE

Po preštudovaní tejto kapitoly sa očakáva, že budete vedieť:

- vysvetliť koncepciu časopisov s otvoreným prístupom,
- identifikovať typy časopisov s otvoreným prístupom,
- vymenovať rôzne typy softvérových riešení vhodných na hostovanie systému pre časopisy s otvoreným prístupom,
- vymenovať kritériá výberu vhodného systému pre časopisy s otvoreným prístupom,
- uskutočniť analýzu potrieb pre časopis s otvoreným prístupom a pripraviť projektový zámer/plán nasadenia vhodného softvéru,
- zrealizovať potrebné kroky na inštaláciu a manažment systému pre časopisy s otvoreným prístupom.

2.2 ČO JE ČASOPIS S OTVORENÝM PRÍSTUPOM?

Adresár Directory of Open Access Journals (DOAJ)³⁴ definuje časopisy s otvoreným prístupom ako časopisy používajúce finančný model, ktorý za prístup nevyberá poplatky od čitateľov, ani od inštitúcií. Aby sa časopis dostal do adresára, musí dodržiavať zásady otvoreného prístupu tak, ako ich definuje Budapeštianska iniciatíva (BOAI, Budapest Open Access Initiative): používatelia majú právo „... čítať, sťahovať, kopírovať, distribuovať, tlačiť, vyhladávať a linkovať plné texty článkov.“ V texte BOAI sa ďalej uvádza: „Jediné obmedzenie z hľadiska reprodukcie a distribúcie a jedinou úlohou autorských práv v tejto doméne je umožniť autorovi mať kontrolu nad integritou vlastného diela a priznať mu právo na uznanie autorstva a riadne citovanie ... autorské práva dávajú ich vlastníčkovi právo dielo sprístupniť alebo prístup k nemu obmedziť. BOAI požaduje, aby boli autorské práva v rukách autorov a inštitúcií, ktoré sú zástancami a podporovateľmi otvoreného prístupu. Časopisy s otvoreným prístupom umožňujú autorom ponechať si autorské práva alebo ich previesť na vydavateľa. V oboch prípadoch však musí vlastník autorských práv súhlasiť s otvoreným prístupom k publikovanej práci. Ak je vlastníkom autorských práv vydavateľ, udeľuje súhlas s otvoreným prístupom priamo. Ak je vlastníkom autorských práv autor, otvorený prístup sa zabezpečí podpísaním licenčnej zmluvy s vydavateľom, ktorý prijal politiku otvoreného prístupu.“

³⁴ <https://doaj.org/>

Aby sa časopis s otvoreným prístupom dostal do adresára DOAJ, musí spĺňať viaceré kritériá:

- Časopis musí uskutočňovať recenzné konanie a redakčnú kontrolu kvality.
- Časopis musí vedeckej komunite prinášať primárne výsledky výskumu alebo prehľadové práce o výsledkoch výskumu.
- Tematický záber: všetky vedné odbory.
- Typy zdrojov: vedecké a odborné periodiká, ktoré publikujú pôvodné vedecké články (research papers) alebo prehľadové články (reviews).
- Akceptované dokumenty: akademické, vládne, komerčné dokumenty, dokumenty súkromného neziskového sektora.
- Úroveň: cieľovou skupinou časopisov zahrnutých v adresári by mala byť primárne vedecká komunita.
- Obsah: podstatnú časť časopisu tvoria pôvodné vedecké články (research papers). Celý obsah musí byť dostupný plnotextovo.
- V adresári sa nachádzajú články vo všetkých jazykoch.
- Celý obsah musí byť prístupný bezplatne.
- Bezplatná online registrácia používateľov je povolená.
- Režim otvoreného prístupu je bez časového embarga.
- Online časopisy musia mať eISSN.

2.3 TYPY ČASOPISOV S OTVORENÝM PÍSTUPOM

Stranack (2008) identifikoval jednotlivé typy časopisov, ktoré existujú vo svete vedeckého publikovania. Niektoré sú zamerané širšie, pokrývajú rozmanité témy od množstva rôznych autorov. Iné majú naopak užší záber, zameriavajú sa na jednu vednú disciplínu, autori môžu pochádzať iba z jednej inštitúcie. Aby časopis uspokojil vaše aktuálne i dlhodobé potreby, je veľmi dôležité vybrať si ten správny typ (Stranack, 2008). Ak ponúkate službu časopisov s otvoreným prístupom, táto môže zahŕňať rôzne typy časopisov.

- Časopisy všeobecného charakteru: multidisciplinárne, široko zamerané, prijímajú príspevky z rôznych vedných odborov.
- Špecializované časopisy: úzko zamerané, zväčša len na jednu vednú disciplínu.
- Regionálne časopisy: pokrývajú výskum z konkrétnej geografickej oblasti, či už na národnej alebo medzinárodnej úrovni.
- Inštitucionálne časopisy: zamerané na konkrétnu inštitúciu.
- Prehľadové ročenky (Annual Reviews): vydávané raz ročne.

Pri zakladaní nového časopisu je dôležité vziať do úvahy výskumné záujmy, veľkosť potenciálneho publika (cieľovej skupiny, pre ktorú bude určený), skutočnosť, či podobný časopis pokrývajúci tú istú vednú oblasť už existuje a ďalšie inštitucionálne požiadavky. Odporúča sa aj vysoká flexibilita, lebo v prípade potreby je možné kombinovať rôzne typy časopisov (Stranack, 2008).

2.4 SOFTVÉR PRE ČASOPISY S OTVORENÝM PRÍSTUPOM

Tak ako v prípade inštitucionálnych repozitárov aj na publikovanie časopisov s otvoreným prístupom sú dostupné rôzne platformy s otvoreným zdrojovým kódom. Ak sa inštitúcia, napr. knižnica, rozhodne preskúmať možnosti hostovania online časopisov, prvým krokom by mal byť audit už jestvujúcich časopiseckých titulov v inštitúcii.

Súčasne je potrebné vypracovať analýzu s cieľom zistiť, či je v inštitúcii dopyt po takejto službe a čo by mala ponúkať. Častým dôvodom na udržanie časopisu „doma“ je ten, že redaktori a manažéri časopisu uprednostňujú spoluprácu so zavedenou inštitúciou a jej „dostupnosťou“ pred spoluprácou s treťou stranou, ktorá je závislá od financovania, a teda predstavuje riziko z hľadiska udržateľnosti. V súčasnosti čoraz viac univerzít ponúka vlastné hostingové a publikačné služby, ktoré vzhľadom na jestvujúce odborné kapacity poskytuje práve knižnica. Ak je požiadavka aj na ďalšie služby, napr. publikačnú podporu (recenzovanie, editovanie textov, atď.), knižnica si môže zaobstarať ďalších odborníkov a napríklad spolupracovať s univerzitným vydavateľstvom.

Po rozhodnutí o vytvorení služby pre časopisy s otvoreným prístupom nasleduje prieskum softvéru s otvoreným kódom s cieľom identifikovať systém, ktorý bude najviac vyhovovať požiadavkám komunity časopisu. Podľa požiadaviek³⁵ by mal systém umožňovať manažment zaslaných rukopisov, recenzné konanie, finalizáciu dokumentu, t. j. editovanie, celkovú formálnu úpravu/sadzbu a napokon samotné publikovanie. Výhodou je možnosť budovať databázu recenzentov, publikujúcich autorov a ďalších dôležitých informácií.

Manuálne kontrolovaný prehľad jednotlivých krokov vyhovuje časopisom s nižšou periodicitou, pre veľké časopisy je však webový systém nevyhnutnosťou, ktorá šetrí čas a umožňuje generovanie reportov a štatistík. Možnosť zasielať rukopisy prostredníctvom online systému pridáva do tohto systému prvok profesionality a buduje obraz dôveryhodnosti.

2.4.1 Systémy s otvoreným kódom pre časopisy

Publikačný softvér umožňuje automatizáciu mnohých procesov, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou vydávania časopisu. Autori odošlú nový článok pomocou online formulára, systém následne vygeneruje notifikáciu a odošle ju redaktorovi. Redaktor priradí článku recenzentov, ktorí taktiež dostanú notifikáciu a následne nahrajú recenzné posudky online. Po zapracovaní pripomienok recenzentov odošle redaktor článok na jazykovú korektúru a formálnu úpravu. Keď je prípravná fáza čísla ukončená a časopis je pripravený na vydanie, na jeho publikovanie stačí kliknutie jedného tlačidla.

Ďalšie výhody sú:

- Ak je potrebné článok z nejakého dôvodu nahradiť (neodporúča sa), výmena súboru je veľmi jednoduchá.

³⁵ <https://www.doaj.org/publishers>

Infraštruktúra otvoreného prístupu

- Len čo je článok pripravený, môže sa okamžite publikovať, redaktor nemusí čakať na kompletizáciu ostatných článkov pripravovaného čísla (urýchlenie publikačného procesu).
- Všetky kroky a komunikácia sa starostlivo zaznamenávajú a sledujú.
- Recenzné konanie je v podstate trvalý proces, keďže každý potenciálny čitateľ môže pridávať komentáre k článku a zapájať sa do dialógu s autorom/autormi.
- Plný text je indexovaný, čo zvyšuje jeho vizibilitu v porovnaní s tým, ak by bol dostupný len ako bibliografický záznam v online katalógu knižnice.
- Systém ponúka používateľské štatistiky, ktoré sú ukazovateľom dopadu časopisu.

V adresári Open Access Directory (OAD)³⁶ sa aktuálne nachádzajú tieto softvérové systémy pre časopisy s otvoreným prístupom:

- Ambra (predtým súčasť systému Topaz)³⁷
- Annotum³⁸
- CLEO (vo francúzštine)³⁹
- DiVA (riešenie pre e-publikovanie Uppsala University Library)⁴⁰
- DPubS (spoločný produkt Cornell University Library a Pennsylvania State University Libraries and Press)⁴¹
- E-Journal (z produkcie Drupalu)⁴²
- ePublishing Toolkit (riešenie Max Planck Gesellschaft)⁴³
- GAPworks (riešenie German Academic Publishers – GAP)⁴⁴
- HyperJournal (riešenie University of Pisa)⁴⁵
- Janeway (journal management system vyvinutý Centre for Technology and Publishing a Open Library of Humanities at Birkbeck, University of London)⁴⁶
- Lodel (riešenie Revues.org)⁴⁷
- OpenACS⁴⁸
- Open Journal Systems (výsledok aktivity Public Knowledge Project)⁴⁹.
- PeerLibrary (UC Berkeley)⁵⁰
- SOPS (SciX)⁵¹
- Topaz (riešenie Public Library of Science)⁵²

³⁶ http://oad.simmons.edu/oadwiki/Main_Page

³⁷ <http://www.ambraproject.org/>

³⁸ <http://annotum.org/>

³⁹ <http://cleo.cnrs.fr/>

⁴⁰ <http://www.diva-portal.org/about.xsql>

⁴¹ <http://dpubs.org/>

⁴² <http://drupal.org/project/ejournal>

⁴³ <https://dev.livingreviews.org/projects/epubtk/>

⁴⁴ <http://developer.berlios.de/projects/gapworks/>

⁴⁵ <http://www.hjournal.org/download>

⁴⁶ <https://www.bbc.ac.uk>

⁴⁷ <http://www.lodel.org/>

⁴⁸ <http://openacs.org/>

⁴⁹ <http://pkp.sfu.ca/ojs/>

⁵⁰ <http://peerlibrary.org>

⁵¹ <http://www.scix.net/sops.htm>

⁵² <http://www.topazproject.org/trac/wiki>

Na základe prieskumu, ktorý uskutočnili Mullins et al. (2012⁵³), k najčastejšie využívaným platformám na publikovanie časopisov patria Open Journal Systems (57 %), DSpace (36 %) a Digital Commons od BePress (25 %) – Tabuľka 5.

Tabuľka 5: Najčastejšie využívané platformy na publikovanie časopisov

	Open Journal Systems (OJS)	DSpace	Digital Commons (BePress)
URL	http://pkp.sfu.ca/ojs/	http://www.dspace.org/	https://www.bepress.com/
Demo	http://pkp.sfu.ca/ojs/ojs_demo	http://demo.dspace.org/	http://demo.dc.bepress.com/
Download	http://pkp.sfu.ca/ojs/ojs_download/	http://www.dspace.org/latest-release	Not applicable – hosted solution
Priklad	https://pkpservices.sfu.ca/customers	http://registry.dspace.org/registry/dspace	http://digitalcommons.bepress.com/online-journals/

Služby poskytujúce pomoc pri zakladaní nových časopisov s otvoreným prístupom ponúkajú (Open Access Directory (OAD):

- BioMed Central⁵⁴
- Duke University Libraries⁵⁵
- International Consortium for the Advancement of Academic Publication (ICAAP)⁵⁶
- The Journal of Medical Internet Research (JMIR)⁵⁷
- Medknow Publishing⁵⁸
- Michigan Publishing⁵⁹
- Open Access Press⁶⁰
- Open Humanities Alliance⁶¹
- PhysMath Central⁶²
- PKP Journal Hosting⁶³
- Resilience Alliance⁶⁴
- Scholarly Exchange⁶⁵
- Scholastica⁶⁶

⁵³ http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=purduepress_ebooks

⁵⁴ <http://www.biomedcentral.com/info/publishingtransferstart>

⁵⁵ <http://library.duke.edu/openaccess/ojs.html>

⁵⁶ <http://www.icaap.org/services.php>

⁵⁷ http://www.jmir.org/cms/view/Start_a_new_journal

⁵⁸ <http://www.medknow.com/newjournal.asp>

⁵⁹ <http://www.publishing.umich.edu/journals/>

⁶⁰ <http://openaccesspress.com/what-we-do>

⁶¹ <http://openhumanitiesalliance.org/index.html>

⁶² <http://www.physmathcentral.com/about/independent/start/>

⁶³ <https://pkpservices.sfu.ca/content/journal-hosting>

⁶⁴ <http://www.ecologyandsociety.org/news/announcements/rapublishing.php>

⁶⁵ <http://www.scholarlyexchange.org/free.html>

⁶⁶ <https://www.scholasticahq.com/tour/editors/publish-issues>

2.4.2 Kritériá hodnotenia softvérových riešení pre časopisy s otvoreným prístupom

Czyzyk a Choudhury (2008)⁶⁷ hodnotili softvéry/platformy s otvoreným kódom (publikačné platformy) pre časopisy podľa nasledujúcich kritérií:

1. Inštitucionálna príslušnosť a ďalšie indikátory životaschopnosti projektu na otvorenej platforme
 - Názov systému
 - Najnovšia verzia systému
 - Testovacia verzia systému
 - URL domovskej stránky projektu
 - Inštitucionálna príslušnosť
 - Vek projektu
 - Poznámky k udržateľnosti projektu
 - Stupeň nasadenia
 - Typ licencie pre otvorenú platformu
 - Licenčné poznámky
 - Ďalšia dokumentácia (webliografia)

2. Technické požiadavky, údržba, škálovateľnosť a dokumentácia k API
 - Lokálna inštalácia alebo ASP (Active Server Pages)
 - Požiadavky na operačný systém
 - Požiadavky na hardvér
 - Požiadavky na aplikačný server
 - Primárny programovací jazyk
 - Pomocný programovací jazyk
 - Aplikačný rámec
 - Požiadavky na databázový server
 - Ďalšie softvérové požiadavky
 - Požadované zručnosti
 - Interné funkcie pre zálohovanie a obnovu
 - Škálovateľnosť: aplikácia
 - Škálovateľnosť: dáta
 - API: Batch ingest
 - API: Batch ingest formáty
 - API: Batch export
 - API: Batch export formáty
 - API: Podpora pre JSR 170
 - API: Podpora pre OAI harvesting
 - API: Podpora pre eduSource Communication Layer (ECL)
 - API: Podpora pre ďalšie webové služby
 - Bezpečnostné upozornenie

3. Vkladanie príspevkov, manažment recenzného konania, administratívne funkcie
 - Podpora viacnásobných, samostatných publikácií
 - Multiplicita administrátorských rolí
 - Konfigurovateľnosť administrátorských rolí

⁶⁷ <http://jhir.library.jhu.edu/handle/1774.2/32737>

- Vkladanie do systému samotnými autormi
- Redakčný workflow konfigurovateľný pre každú publikáciu
- Automatické signálne správy (emaily) autorom
- Automatické signálne správy (emaily) redaktorom
- Automatické signálne správy (emaily) recenzentom
- Štýly, možnosť upravovať vzhľad publikácií
- Verziovanie (rôzne verzie)
- Archivovanie

4. Prístup, formáty a funkcie elektronického obchodovania

- Dostupnosť systému
- Dostupnosť dokumentov
- Medzinárodná podpora
- Výstup v rôznych formátoch
- Podporované formáty dokumentov
- Požiadavky na plug-in
- Informácie o prístupnosti a použiteľnosti
- Linkovanie citácií
- OpenURL resolver
- RSS feed
- Manažment digitálnych práv
- Fulltextové/plnotextové vyhľadávanie
- Federatívne vyhľadávanie
- Mechanizmus autentifikácie
- Služby predplatného
- Funkcie elektronického obchodovania (podnikania)
- Kontextová nápoveda

Výsledky hodnotenia sú dostupné v prieskume Cyzyka a Sayeeda (2008)⁶⁸, ktorý bol uskutočnený na podnet Open Society Institute (OSI).

2.4.3 Obchodné modely pre časopisy s otvoreným prístupom

Cieľom časopisu s otvoreným prístupom je poskytnúť prístup k celému obsahu všetkým čitateľom bezplatne. Keďže aj publikovanie v otvorenom prístupe vyžaduje určité náklady, je potrebné nájsť príjmové zdroje na zabezpečenie finančnej udržateľnosti.

Open Access Directory (OAD) prináša niekoľko obchodných modelov, ktoré je možné uplatniť a uvádza konkrétne príklady. Niektoré zdroje príjmov sú iba doplnkové a samy osebe nepostačujúce, preto sa využívajú len ako doplnok k väčším obchodným modelom.

- Reklama: predaj reklamného priestoru firmám, využívanie služieb ako Google AdSense (umiestňuje reklamu na stránky na základe algoritmického čítania obsahu)
- Aukcie: vydavatelia ponúkajú do aukcií články na publikovanie

⁶⁸ <http://jhir.library.jhu.edu/handle/1774.2/32737>

- Kolektívne financovanie (Crowdfunding): potenciálne projekty sa zverejnia online; komunita si následne vyberá, či projekt podporí finančnou čiastkou, ktorá pokryje náklady na publikovanie. V prípade, že projekt získa dostatočné finančné krytie, môže sa spustiť.
- E-commerce (elektronické obchodovanie): časopis ponúka na predaj značkové produkty, buď priamo alebo cez predajcu
- Dotačné fondy (Endowments): časopis založí dotačný fond a úroky použije na pokrytie nákladov
- Sponzoring: finančné dary od sponzorov
- Hybridné časopisy s otvoreným prístupom: okrem štandardného poplatku za spracovanie článku sa účtuje ďalší poplatok za publikovanie článku v otvorenom prístupe. Náklady znáša samotný autor, sponzor alebo inštitúcia, v ktorej autor pracuje. Z tohto dôvodu niektoré inštitúcie zakladajú tzv. open access fondy.
- Dotácie: inštitúcia dotuje vydávanie časopisu s otvoreným prístupom
- Členské poplatky: organizácia využíva členské poplatky na podporu časopisov s otvoreným prístupom
- Platené vydanie: časopis môže ponúkať otvorený prístup k jednému vydaniu a platený prístup k druhému. Vydanie s otvoreným prístupom zahŕňa plný text a ďalšie informácie (grafy, ilustrácie, odkazy, atď.), platené vydanie ponúka niečo navyše, napr. printovú verziu.
- Poplatok za publikovanie (Article Processing Charge/APC): časopis vyberá poplatok za spracovanie článku na publikovanie
- Poplatok za recenzovanie: časopis vyberá poplatok za recenzovanie zaslaného článku bez ohľadu na to, či je alebo nie je publikovaný
- Dočasný otvorený prístup: vydavateľ sprístupní článok na určitý čas, po jeho uplynutí je dostupný len za poplatok (toll access)
- Služby s pridanou hodnotou: časopis okrem plného obsahu ponúka aj ďalšie služby, napr. upozornenia na články či možnosť prispôsobovania stránky používateľovi
- Dobrovoľníctvo: využívanie dobrovoľníckej práce v procese tvorby časopisu

2.5 NASADENIE A IMPLEMENTÁCIA

Akademické knižnice vždy zohrávali dôležitú úlohu v oblasti poskytovania prístupu k informáciám. Podľa Mullinsa et al. (2012) „knižnice majú hlboko zakorenené poslanie podporovať vznik a šírenie znalostí a zároveň ich dlhodobu uchovávať. Poslanie akademických knižníc sa nezmenilo, spôsob jeho napĺňania však áno.“ (Mullins et al., 2012, s. 1).

Implementáciou služby časopisov s otvoreným prístupom môže akademická knižnica túto svoju úlohu naplniť inovatívnym a alternatívnym spôsobom. Tradičné časopisy prezentujú a vydávajú vedecké vydavateľstvá, avšak posun k otvorenému prístupu, prístupnosť a dostupnosť softvérových riešení redakčných systémov a publikačných platforiem s otvoreným zdrojovým kódom, spolu s odbornosťou a skúsenosťami zamestnancov kvalifikovaných pracovníkov knižníc, otvorili možnosti nato, aby túto službu dnes mohli poskytovať aj knižnice.

Vzhľadom na to, že ide o novú službu, je nevyhnutné vypracovať podnikateľský/projektový zámer. Odborné zdroje (Crow & Goldstein, 2003⁶⁹; Online guide to Open Access journal publishing DOAJ – *Information for publishers*⁷⁰) sa sústreďujú predovšetkým na podnikateľské/projektové zámery pre jednotlivé tituly časopisov. Ak sa však univerzita podujme na vydávanie viacerých titulov, je dôležité naplánovať túto službu ako celok.

Príklady knižníc, ktoré ponúkajú hostingovú službu pre časopisy s otvoreným prístupom:

- Purdue e-Pubs Journal Publishing Services⁷¹
- University of St Andrews Journal Hosting Service⁷²
- Stellenbosch University Library and Information Service⁷³ (SUNJournals)

Webové stránky týchto inštitúcií ponúkajú podrobný opis služby pre potenciálnych klientov.

2.5.1 Projektový zámer/plán: služba pre časopisy s otvoreným prístupom

V nasledujúcej časti predstavíme jednotlivé komponenty, ktoré by mali byť súčasťou projektového zámeru/plánu pri implementácii služby pre časopisy s otvoreným prístupom. Pre komplexnosť odporúčame preštudovať informačné zdroje na konci tejto príručky v rámci použitej literatúry. Zároveň je potrebné pamätať na to, že jednotlivé obchodné plány sa od seba odlišujú a že dokonalý, resp. najlepší plán neexistuje. Všetko závisí od inštitúcie a očakávaní jej používateľskej komunity.

Štruktúra podnikateľského/projektového zámeru:

Stránka histórie dokumentu

Titulná strana

Obsah

Zhrnutie

Odporúča sa stručné zhrnutie (max. 2 strany) obsahu podnikateľského/projektového zámeru. Spracováva sa až po kompletizácii obchodného plánu.

Obchodný/projektový zámer

1) Informácie o X

Zahŕňa základné informácie o inštitúcii/univerzite/knižnici a jej strategických cieľoch.

⁶⁹ http://www.sparc.arl.org/sites/default/files/presentation_files/business_planning.pdf

⁷⁰ <https://www.doaj.org/publishers>

⁷¹ <http://www.lib.purdue.edu/publishing>

⁷² <http://www.st-andrews.ac.uk/library/services/researchsupport/journalhosting/>

⁷³ <http://library.sun.ac.za/English/services/oa/Pages/sunjournals.aspx>

2) Hostigová služba pre časopisy s otvoreným prístupom pre X

2.1 O časopisoch s otvoreným prístupom

Charakteristika toho, čo je časopis s otvoreným prístupom a zdôraznenie toho, že ide o aktuálny trend, pretože čoraz viac akademických knižníc hostuje a/alebo vydáva vedecké časopisy. Uveďte výhody časopisov s otvoreným prístupom.

2.2 O softvérovej platforme (napr. OJS)

Na základe zhodnotenia dostupnej ponuky sa vyberie vhodné riešenie, ktoré je detailne popísané, vrátane funkcií. Pri výbere softvéru s otvoreným kódom zdôvodnite svoje rozhodnutie. Súčasťou musia byť aj informácie týkajúce sa zabezpečenia technickej podpory.

2.3 O službe pre časopisy s otvoreným prístupom

Zamerajte sa na unikátny účel, ciele a rozsah služby. Špecifikujte výhody, ktoré prinesie inštitúcii, výskumnej a ostatnej komunite. Zdôraznite, že nová služba je v súlade so strategickými cieľmi univerzity/inštitúcie.

Definícia služby

Model služby

Vymenujte základné (bezplatné) a doplnkové (platené) služby, ktoré budete v rámci služby pre časopisy s otvoreným prístupom ponúkať.

Definícia služby

Zadefinujte poslanie služby a druh obsahu, s ktorým bude pracovať. Vymenujte kritériá kvality, ktoré by mal časopis s otvoreným prístupom spĺňať.

Analýza trhu

Na základe analýzy potrieb spracujte informácie o používateľskej skupine (napr. redaktori časopisov z vašej inštitúcie, výskumná komunita), pre ktorú bude táto služba prínosom. Poukážte na už existujúce služby na trhu, porovnajte ich s pripraveným návrhom vášho riešenia, napr. prečo na hostovanie časopisov vašej inštitúcie nevyužijete tretie strany. Uveďte konkrétne tituly (vrátane redaktorov), ktoré budú súčasťou pilotného projektu, ich potenciálne čitateľské a prispievateľské zázemie, ako aj spôsob preniknutia na trh. Spomenúť možno aj kľúčových partnerov, napríklad pracovisko zasrešujúce práva duševného vlastníctva, oddelenie pre výskum a pod.

Strategický kontext

Aký je strategický kontext služby a do akej miery sa zhoduje s lokálnymi, národnými a medzinárodnými trendmi? Uveďte napríklad stratégiu výskumu a otvoreného prístupu pre knižnice a inštitúcie.

Zmieňte sa o predchádzajúcich pozitívnych dosiahnutých výsledkoch vyplývajúcich zo stratégie, jej riadenia a implementácie. Uveďte, ktoré organizačné jednotky/pracoviská sú zodpovedné za implementáciu stratégie.

Marketing

Uved'te potenciálnu cieľovú skupinu, ktorej bude služba ponúknutá, zvol'te marketingovú stratégiu, ktorá sa bude dodržiavať a ktorej súčasťou budú marketingový a komunikačný plán.

Manažment a personálne zabezpečenie

Riadenie, úlohy a určenie zodpovednosti. Opis jednotlivých náplní práce.

Návrh rozpočtu

Príjmy a výdavky v prípade hostovania publikačnej platformy. Uved'te náklady spoločnosti a poplatky za hostingovú službu pre časopisy (ak budú účtované).

Harmonogram implementácie

Odporúčania

Definujte problematické otázky, ktorých zabezpečenie je predpokladom úspešnosti projektu, napr. zdroje.

Bibliografia

2.5.2 Podnikateľský/projektový zámer: Jednotlivý časopisecký titul s otvoreným prístupom

Okrem podnikateľského/projektového zámeru pre novú službu sa odporúča zostaviť samostatný písomný plán pre každý jednotlivý časopis, ktorý obsahuje zameranie časopisu, podmienky jeho spustenia, spôsob financovania, zainteresované strany, ktoré sa na ňom budú podieľať a úlohy, ktoré budú vykonávať, ako aj charakteristiku cieľovej skupiny a spôsob nadviazania kontaktu s ňou.

Podľa príručky *Online guide to Open Access journal publishing* by mal podnikateľský/projektový zámer zahŕňať aj participáciu celého tímu časopisu (redaktori, pracovníci marketingu a finančnej agendy, personál zabezpečujúci produkciu časopisu).

Hlavným výstupom činnosti opísanej v tejto časti je samotný podnikateľský/projektový zámer. Ide o konglomerát informácií o návrhoch na spustenie a prevádzku časopisu, pričom prostredníctvom tejto činnosti sa budú generovať aj ďalšie výstupy: trojročný rozpočet, charakteristika cieľov a rozsahu obsahového zamerania časopisu, analýza trhu a zjednodušený operačný plán. Tieto výstupy poskytnú dôležité informácie a riadiace prvky ostatných činností, ktoré po spustení a publikovaní časopisu bude zabezpečovať šéfredaktor (editor).

Je potrebné uvedomiť si, že dobre spracovaný podnikateľský/projektový zámer, okrem vytvorenia kvalitného redakčného a vydavateľského tímu, môže pomáhať pri hľadaní finančných prostriedkov a potenciálnych partnerov.

Príručka *Online guide to Open Access journal publishing* upozorňuje na tri najkritickejšie činnosti súvisiace s tvorbou podnikateľského/projektového zámeru:

Obsah podnikateľského/projektového zámeru

Podnikateľský zámer vo všeobecnosti obsahuje sedem hlavných častí. Sú to:

- Konceptia – aký je jedinečný dôvod na spustenie časopisu? Aké sú jeho ciele, rozsah a čo ponúka výskumnej komunite, prípadne iným cieľovým skupinám?
- Analýza trhu (čitatelia a autori) – kto bude čítať a/alebo prispievať do časopisu? Ako preniknúť na trh (zachytiť širokú a lojálnu základňu autorov a čitateľov)?
- Predstavenie manažmentu (redaktori) – kto bude časopis viesť a akú má kvalifikáciu? Aké má špecifické zručnosti a znalosti?
- Operačný plán – aké každodenné postupy je potrebné dodržiavať a vykonávať? Ako sa budú vykonávať každodenné úlohy?
- Finančný plán – aké finančné náklady časopisu vzniknú? Ako budú tieto náklady plnené? Zvyčajne zahŕňa 3 až 5-ročný rozpočet, ktorý bude odrážať finančný model, na ktorom je časopis založený.
- Obchodná stratégia – budú prebiehať každodenné činnosti s cieľom splniť finančné a ďalšie ciele v rámci dostupných zdrojov?
- Posúdenie rizík – aké potenciálne riziká by mohli byť prekážkou úspechu časopisu? Ako sa proti nim budete brániť?

Na generovanie informácií potrebných na zostavenie podnikateľského zámeru a zodpovedanie vyššie uvedených otázok odporúča príručka *Online guide to Open Access journal publishing* týchto šesť aktivít:

- 1) opíšte plánovaný časopis,
- 2) zrealizujte analýzu trhu,
- 3) zvážte finančné modely,
- 4) definujte obchodnú stratégiu,
- 5) zostavte trojročný rozpočet a
- 6) vykonajte SWOT analýzu.

Nasledujúce body preberáme z príručky *Online guide to Open Access journal publishing*.

Charakteristika plánovaného časopisu

Je vhodné začať podnikateľský (projektový) zámer charakteristikou plánovaného časopisu. Tá môže obsahovať tieto informácie:

- navrhovaný/pracovný názov
- vedný odbor
- všeobecný rozsah a ciele
- iba elektronická alebo elektronická a papierová verzia
- počet čísel a/alebo článkov za rok
- jazyk, v ktorom bude časopis publikovaný.

Analýza trhu

Analýza trhu zahŕňa komplexný prieskum príležitostí v odbore, na ktorý sa časopis zameriava. Umožňuje lepšie pochopiť, prečo a či má spustenie časopisu zmysel.

Analýza trhu by sa mala zamerať na tri hlavné oblasti: Aké je vydavateľské prostredie v okolí časopisu? Aké sú príležitosti pre vznik nového časopisu? Ako časopis prenikne na trh a ako sa dostane k potenciálnym čitateľom a prispievateľom? Pomôcť vám môžu odpovede na tieto otázky:

Vydavateľské prostredie

- Aké časopisy existujú v rovnakom vednom odbore?
- Aké majú silné stránky?
- Aké majú slabé stránky?
- Sú úspešné?
- Existujú v tomto vednom odbore už etablované časopisy s otvoreným prístupom?

Príležitosti

- Ktorá oblasť vedy ešte nie je z hľadiska publikovania pokrytá?
- Uspokojujú zavedené časopisy v danej vednej oblasti všetky potreby čitateľov a prispievateľov?
- Rozširuje sa oblasť výskumu, ktorej sa má časopis venovať? Do akej miery (ročne)?
- Časopisy sú často klasifikované do troch úrovní. Existuje taká, ktorá nemá „pokrytie“ (Např. existuje časopis na najvyššej a množstvo časopisov na najnižšej úrovni, avšak chýba časopis na druhej úrovni.)
- Vďaka čomu bude časopis konkurencieschopný?
- Aké výhody časopis ponúka čitateľom a prispievateľom? (Môže byť otvorený prístup!)

Prienik na trh

- Akí čitatelia môžu o časopis prejavit' záujem?
- Kto bude do časopisu prispievať a aká veľká je táto skupina?
- Akým spôsobom najlepšie osloviť cieľových čitateľov a prispievateľov?

Zodpovedaním týchto otázok možno zistiť, či je spustenie nového časopisu potrebné. Odpovede vám tiež môžu pomôcť vylepšiť a skvalitniť návrh tak, aby časopis spĺňal aktuálne požiadavky trhu a aby bol úspešný.

Okrem vyššie uvedeného vám môže pri analýze trhu poslúžiť aj SWOT analýza.

Zadefinovanie obchodnej stratégie pre vydávanie časopisu

Podnikateľská stratégia opisuje vykonávanie každodenných činností pri tvorbe časopisu tak, aby boli naplnené finančné a ďalšie ciele v súlade s dostupnými zdrojmi.

Obchodná stratégia je užitočný prostriedok, ktorý pomôže iným porozumieť a vysvetliť, ako do seba zapadajú obchodný model (finančný model) a prevádzkový plán. Do stratégie treba zahrnúť aj krátkodobú a dlhodobú perspektívu, keďže sa často stáva, že počas životného cyklu časopisu sú potrebné rôzne stratégie. Obchodná stratégia bude mať dopad na zvolený finančný model a ten potom zase na stratégiu.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Výber finančného modelu

V súčasnosti zakladajú vydavatelia vedeckej literatúry svoje modely financovania na poskytovaní dobrovoľníckych služieb a vecnej podpory. Iní zasa účtujú poplatky za publikovanie (nazývané aj poplatok za spracovanie článku – Article Processing Fee) a/alebo získavajú podporu od donorov (napr. národná výskumná rada, univerzita/inštitúcia a pod.). K týmto zdrojom je možné pridať aj ďalšie možnosti:

- produkty s pridanou hodnotou (reprinty a autorizácia)
- inzercia
- fund-raising (dotácie)
- inštitucionálna podpora (dotácie)
- členské príspevky
- poplatky za publikovanie a/alebo podávanie článkov
- granty
- sponzoring
- príjmy z predplatného (ak ide o tlačенý časopis) atď.

Pri uvažovaní o možnostiach financovania je potrebný brainstorming s celým tímom. Pre danú oblasť výskumu či región totiž môžu existovať aj iné príležitosti, ktoré sme nespomenuli vyššie. Treba mať na pamäti, že financovanie časopisu s otvoreným prístupom vyžaduje vynaliezavosť a kreativitu.

Ak uvažujete o zavedení poplatkov za publikovanie a/alebo podávanie článkov, spočiatku by nemali byť príliš vysoké, kým sa nevytvorí základňa prispievajúcich autorov a kým časopis nezíska reputáciu, za ktorú budú ľudia ochotní zaplatiť.

Finančný model, ktorý si vyberiete, bude formovať vašu obchodnú stratégiu a naopak.

Kľúčové body, ktoré treba mať na zreteli

- Sú vedci z cieľovej komunity zvyknutí na poplatky za publikovanie, či už z iných časopisov s otvoreným prístupom v odbore alebo vo forme poplatkov za počet strán?
- Poskytuje príslušná výskumná rada alebo univerzita finančnú podporu na vydávanie časopisov s otvoreným prístupom?
- Ponúka univerzitná/inštitucionálna knižnica hostovanie časopisov s otvoreným prístupom?
- Je vhodné ponúkať e-inzerciu na webovej stránke časopisu? Aké formy e-inzercie sú vhodné?
- Ovplyvní predaj predplatného na tlačенú formu skutočnosť, že časopis je voľne dostupný online?

Tvorba rozpočtu

Vytvorenie trojročného rozpočtu, ktorý bude pre každý rok reprezentovať predpokladané náklady a výnosy, umožní získať v krátkom čase približnú predstavu o finančnom zdraví časopisu. Je potrebné počítať s tým, že náklady a výnosy sa za tri roky môžu výrazne líšiť. Napríklad pri spustení časopisu s otvoreným

prístupom najvyššie náklady súvisia s budovaním a vývojom digitálneho publikačného potenciálu. Náklady na implementáciu, samozrejme, závisia od množstva požadovaných vlastností a funkcionalít systému. Ide zväčša o jednorazové náklady, ktoré pravdepodobne ovplyvnia rozpočet len prvého roka. Tie je však potrebné pokryť naraz a aj v prípade, že finančných zdrojov je málo – napríklad vtedy, keď je finančný model založený na podávaní článkov a/alebo poplatkoch za publikovanie.

Pred vytvorením rozpočtu je dôležité položiť si niekoľko otázok, predovšetkým:

- Aké sú finančné ciele (vyrovnané hospodárenie, generovanie malého zisku, atď.) časopisu?
- Budú všetky činnosti vykonávané interne alebo niektoré z nich budú realizovať?
- Ako vyzerá krátkodobý v. dlhodobý finančný obraz?
- Aký je plán rastu časopisu (koľko podaných a publikovaných článkov ročne očakávate)?

Odpovede na tieto otázky vám pomôžu riadiť rozpočet časopisu vrátane oboch typov nákladov, ktoré pravdepodobne vzniknú (napr. outsourcing) a aké druhy príjmov budú potrebné (napr. na pokrytie nákladov alebo generovanie zisku).

Pri tvorbe rozpočtu treba mať na pamäti, že náklady a príjmy sú rôzne štruktúrované, čo treba v rozpočte aj zohľadniť. V publikácii „Profily nákladov alternatívnych prístupov k vydávaniu časopisov“ (*The cost profiles of alternative approaches to journals publishing*) Roger Clarke (2007)⁷⁴ identifikuje niekoľko typov nákladov, ktoré sa od seba odlišujú svojou štruktúrou:

- zriaďovacie náklady
- náklady súvisiace s podávaním článkov
- náklady súvisiace s článkami
- náklady súvisiace s jednotlivými číslami
- všeobecné náklady
- náklady na údržbu infraštruktúry
- finančné náklady

Rozlišujte v rozpočte medzi príjmami, ktoré sú odlišne štruktúrované, napr. tými, ktoré sa získavajú ročne (napr. granty) a tými, ktoré plynú za podanie článku, za publikovanie, za stranu, atď.

Zodpovednosť za vytvorenie rozpočtu pravdepodobne prevezme šéfredaktor, ktorý bude žiadať prostriedky na financovanie, avšak v úzkej spolupráci s finančným manažérom a ostatnými členmi tímu (pracovník zodpovedný za marketing môže navrhnúť predpokladané náklady na reklamné materiály). Pomoc pri zostavovaní rozpočtu môžu ponúknuť aj zamestnanci finančného oddelenia inštitúcie.

⁷⁴ <http://www.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2048/1906>

SWOT analýza

Príkladom efektívneho nástroja pred zostavením obchodného plánu projektového/podnikateľského zámeru je SWOT analýza. Je to nástroj strategického plánovania na hodnotenie silných a slabých stránok, príležitostí a hrozieb. Jednoducho povedané, tento krok umožní identifikovať silné a slabé stránky, príležitosti a hrozby v súvislosti so spustením a prevádzkou časopisu a naplánovať rôzne možnosti.

Odporúča sa spolupráca s celým tímom a vypracovanie zoznamu toho, čo možno považovať za silné stránky časopisu a existujúce príležitosti. Rozhodujúca je nielen identifikácia silných stránok a príležitostí, ale myslieť aj na to, ako možno maximalizovať silné stránky a využiť príležitosti. Zrejme netreba pripomínať, že nie všetko pôjde podľa plánu. Je preto dôležité počítať aj s rizikovými scenármi, a teda identifikovať slabé stránky a možné hrozby (interné aj externé).

Príklady slabých stránok:

- obmedzený rozpočet
- málo alebo žiadne skúsenosti s editovaním časopisu
- časopis je v danom vednom odbore neznámy
- nesprávne chápanie otvoreného prístupu v danom vednom odbore
- časopis nemá impakt faktor
- časopis nie je zaradený do žiadneho indexu XY, zatiaľ čo konkurenčné časopisy áno

Príklady možných hrozieb:

- možné zmeny v legislatíve
- financovateľ časopisu sa rozhodne financovať len prvé dva roky
- nesprávne chápanie otvoreného prístupu negatívne ovplyvní zasielanie článkov zo strany autorov
- ekonomický pokles ohrozí schopnosť inštitúcií pokryť poplatky za publikovanie

Pre projektový/podnikateľský zámer je rozhodujúce vytvoriť pohotovostných plánov na zvládnutie reálnych hrozieb a plán na minimalizovanie dopadov slabých stránok časopisu.

Informácie a plány vytvorené prostredníctvom SWOT analýzy umožnia vstup na trh, vytvorenie obchodnej stratégie a môžu pomôcť pri prehodnotení alebo vylepšení finančného modelu.

2.6 INŠTALÁCIA, SPRÁVA A SLUŽBY SOFTVÉRU

Po schválení obchodného plánu a prijatí rozhodnutia, ktorý softvér bude časopis používať, prichádza na rad jeho inštalácia. V prvej fáze sa odporúča softvér nainštalovať na testovací server, potom na vývojový server, otestovať ho, a napokon ho inštalovať na produkčný server, kde sa podrobí záverečnému testovaniu. Zavedenie, implementácia, správa a používanie časopisu s otvoreným prístupom vždy závisia od konkrétneho softvéru, preto tento návod neobsahuje špecifiká samotnej inštalácie. Inštaláciu by mal vykonať odborník na hardvér (systémový administrátor) a odborník na softvér (programátor) s odbornými znalosťami uvedenými v projektovom zámere.

Ak sa inštitúcia/knižnica rozhodne ponúkať hostingovú službu je vhodné, ak sa informácie o tejto službe zverejnia na webe inštitúcie/knižnice. Prihlasovanie nových časopisov je možné realizovať prostredníctvom online formulárov a časopisy môžu uzavrieť dohodu (memorandum o porozumení). Príklady:

- Purdue University Libraries⁷⁵: Táto univerzitná knižnica ponúka komplexné publikačné/vydavateľské služby zahŕňajúce tvorbu (publikačné nástroje, poradenstvo v oblasti autorských práv), výrobu (editovanie textov, dizajn, tlač), šírenie (distribúcia, marketing, vyhľadateľnosť) a uchovávanie (citovateľnosť, archivácia, metriky)..
- University of St Andrews Journal Hosting Service⁷⁶ : Knižnica hostuje, distribuuje a poskytuje bezpečnú archiváciu obsahu časopisu. Manažér časopisu a redakčný tím sú súčasne vydavateľom a zodpovedajú za riadenie, správu a obsah časopisu.

Knižnica sa musí rozhodnúť, či zriadi komplexnú publikačnú a hostingovú službu, alebo len hostingovú službu. V prvom prípade je nevyhnutná spolupráca s tretími stranami, ako sú napr. univerzitné vydavateľstvo, oddelenie pre správu autorských práv a pod.

Príručka *Online guide to Open Access journal publishing* poskytuje užitočné rady na vytvorenie a spustenie konkrétneho časopisu, ale aj na založenie hostingovej služby.

2.6.1 Zriadenie hostingovej služby

Základné kroky k zriadeniu hostingovej služby pre časopisy čerpáme z príručky *Online guide to Open Access journal publishing*:

Krok 1: Identifikácia serverového úložiska vhodného na hostovanie časopisu

Publikačná platforma a súbory musia byť umiestnené na serveri alebo hostované u prevádzkovateľa hostingovej služby. Naplánovať je potrebné aj serverové úložisko. Hoci PDF súbory nezaberajú veľa miesta, je nevyhnutné počítať s tým, že v budúcnosti bude potrebné zabezpečiť priestor na ukladanie dátových súborov, obrázkov, audio a video súborov prepojených na články publikované v danom časopise.

Online guide to Open Access journal publishing uvádza zoznam faktorov, ktoré je potrebné vziať do úvahy pri výbere webhostingu:

⁷⁵ <http://www.lib.purdue.edu/publishing>

⁷⁶ <http://www.st-andrews.ac.uk/library/services/researchsupport/journalhosting/>

Čo?	Zvážiť
URL	Niektorí poskytovatelia web hostingu sú zároveň registrátormi doménových mien, ale aj keď sa rozhodnete zakúpiť URL adresu časopisu cez samostatného registrátora domény, váš web hosting bude schopný pracovať s vašou doménou prostredníctvom registrátora.
Umiestnenie	<ul style="list-style-type: none"> • Ponúka vaša inštitúcia zariadenia, ktoré potrebujete? • Existuje regionálna iniciatíva? Pozri: African Journals Online⁷⁷. • Hostingové publikačné služby, napr. Scholarly Exchange⁷⁸. • Komerčný poskytovateľ? Existuje veľa možností a jedným zo spôsobov, ako získať prehľad, je použiť stránky na kontrolu webhostingu, napr. Web Hosting Geeks⁷⁹.
Rýchlosť	Poskytne vám webhosting dostatočnú rýchlosť?
Softvér	V závislosti od systému správy časopisu, ktorý budete používať, si overte, či vybraný webový hositeľ podporuje požadovaný softvér.
Úložisko	Miesto na disku je veľkosť úložiska priradená k účtu poskytovateľom webhostingu. Šírka pásma je veľkosť prevádzky, ktorú poskytovateľ umožňuje preniesť na web stránku alebo z nej. Časopisy, ktoré obsahujú veľa grafiky, vyžadujú viac úložného priestoru na pevnom disku než tie, ktoré sú prevažne textové. Zistite si poplatky, ktoré si web hositeľ účtuje za extra priestor a šírku pásma. Ubezpečte sa, že v prípade potreby budete môcť zväčšiť svoje úložisko. Nezabúdajte však, že miesto na disku a šírka pásma majú vo všeobecnosti vplyv na cenu, ktorá vám bude účtovaná, to znamená, že čím viac úložného priestoru budete mať, tým vyšší bude mesačný poplatok.
Náklady	V súčasnosti existuje široká škála poskytovateľov web hostingu, preto je pomerne jednoduché nájsť dobrého dodávateľa s nízkymi cenami.
Záloha	Informujte sa u poskytovateľa web hostingu o spôsoboch zálohovania. Aké používa postupy a ako rýchlo dokáže v prípade potreby obnoviť vaše stránky?
Podpora	Overte si, akú „záruku bezporuchovej prevádzky (uptime)“ dodávateľ ponúka. Je to čas, kedy je server v prevádzke a prevádzkuje vaše webové stránky. Web hostingové spoločnosti sa snažia o 99.9% prevádzkyschopnosť, čo znamená menej ako 2 minúty prestojov (downtime) za deň.
Presun webovej stránky na iného hositeľa	Presun webovej stránky k inému dodávateľovi by nemal byť problém, avšak predtým, ako požiadate svojho registrátora o prevedenie vašej domény na novú IP adresu, ubezpečte sa, že vaša web stránka je na to pripravená.

⁷⁷ <http://ajol.info/>

⁷⁸ <http://www.scholarlyexchange.org/>

⁷⁹ <http://webhostinggeeks.com/>

Krok 2: Zaregistrujte doménu

Doména (doménové meno) je adresa webovej stránky na internete. Názov domény sa používa v adresách URL na prístup na stránky na webovej stránke. Adresy URL sa skladajú z troch častí: sieťový protokol, názov alebo adresa hostiteľa, umiestnenie súboru alebo zdroja. Tieto časti reťazca sú oddelené špeciálnymi znakmi.

Tabuľka 7: Analýza názvu domény

Časti	protokol://	hostiteľ	/lokácia (umiestnenie)
Príklad	http://	www.globalhealthaction.net	/index.php/gha/article/view/1947/2259

Vyberte existujúcu adresu URL pre webový server, z ktorého sa bude k časopisu pristupovať, alebo požiadajte o nový názov domény, napr. <http://www.journals.ac.za>.

Nové doménové meno umožní začlenenie špecifických domén časopisu, napr. <http://aps.journals.ac.za>, <http://africanzoology.journals.ac.za>, <http://sajlis.journals.ac.za>, a pod. Stručné a výstižné doménové meno je užitočné pre branding (poznámka prekladateľa: proces tvorenia, šírenia a budovania značky), je lepšie zapamätateľné než dlhé a ťažkopádne URL adresy (typické pre webové servery). Výhodou zakúpenia domény je aj jej väčšia stálosť (nemennosť). Názov domény môže poukazovať na základnú URL adresu prepojenú s webovým serverom. Ak sa časopis z nejakého dôvodu presunie na nový server, doménu možno presmerovať bez toho, aby sa takáto zmena akokoľvek dotkla používateľov.

Po názve domény nasleduje koncovka, napríklad .ac, .net, .org, .edu, etc. Bežné koncovky sa nazývajú aj TLD (Top Level Domain, doména najvyššej úrovne) a (okrem tých, ktoré označujú kód krajiny) môžu byť:

.ac	akademická inštitúcia
.com	komerčná spoločnosť
.net	sieť organizácií
.org	nezisková organizácia
.edu	vzdelávacia inštitúcia

Krok 3: Vytvorte značku služby

Ak službu poskytuje inštitúcia, môžete pridať značku univerzity (logo) a poznámku o odmietnutí zodpovednosti. Príklad:

Tento časopis hostuje Univerzita X na žiadosť vlastníka/redaktora. X neručí za obsah publikovaný v tomto časopise a zrieka sa akejkol'vek zodpovednosti vyplývajúcej z použitia alebo nesprávneho použitia obsiahnutých informácií. Nenesieme žiadnu zodpovednosť za akékoľvek porušenie zmluvných záväzkov s inými vydavateľmi/hostiteľmi.

Krok 4: Archivujte a uchovávajte

Je veľmi dôležité zaistiť, aby bol obsah bezpečne archivovaný a dostupný budúcim generáciám. To znamená, že vytvorené údaje a súbory je potrebné chrániť pred nepredvídanými katastrofami, ktoré by mohli viesť k ich zničeniu, a tiež zabezpečiť migráciu súborov do nových štandardných formátov, ktoré vzniknú. Knížnica/inštitúcia ako vedecké vydavateľstvo môže zabezpečiť archiváciu a uchovávanie vytvorením plánu časopisu a jeho dodržiavaním.

Hoci nie je jednoduché zdefinovať minimálne požiadavky na archiváciu, vo všeobecnosti platí, že čím viac archívov časopis uchováva, tým lepšie. Poznáme všeobecné, predmetové a inštitucionálne archívy. V niektorých prípadoch môžu zákony týkajúce sa publikácií z domácej krajiny vyžadovať formálnu archiváciu v národnom knižničnom archíve a podobne.

Čo musíte zvážiť

- Dokážu redaktori a časopis splniť kritériá a požiadavky archívu/agregátora/tretej strany? (napr. PubMed Central vyžaduje dodávanie súborov vo formáte XML v súlade s NLM DTD)
- Má časopis potrebné finančné zdroje na pokrytie nákladov?
- Aký archív je pre časopis najdôležitejší?

Krok 5: Zálohovanie a monitorovanie publikačnej platformy

Záloha je kópia súboru vytvorená pre prípad straty alebo poškodenia pôvodných dát. Hostiteľ časopisu zodpovedá za to, že obsah je chránený pred zničením, preto zabezpečuje pravidelné zálohovanie. Nanešťastie sa môžu vyskytnúť mnohé nečakané, dokonca katastrofálne udalosti, ako sú: poruchy hardvéru, poškodenie softvéru, poškodenie adresárových štruktúr, omylom odstránené súbory, súbory poškodené vírusmi, inštalácie nového programu, ktoré znefunkčnia aplikácie alebo súbory, atď., či prírodné kalamity ako požiar, záplavy, zemetrasenie.

Zálohovanie je možné vykonať týmto spôsobom:

- zálohovanie na dennej báze
- kopírovanie/synchronizácia lokálnej zálohy na dva externé záložné servery (off site).

Okrem zálohovania je dôležité monitorovať výkon servera a proaktívne identifikovať možné problémy, napr. naplnenie priestoru na serveri, pomalá aktivita serveru, atď. Okrem záložného servera môžete použiť napríklad Munin (monitorovací softvér na otvorenej platforme) na nastavenie monitorovacieho servera.

Čo musíte zvážiť:

- Existujú postupy vytvárania záloh?
- Čo sa zálohuje? Všetko, adresáre, súbory, atď.?
- Ako často sa vykonáva zálohovanie? Denne?
- Ako dlho sa uchovávajú záložné kópie?
- Sú kópie uložené na viacerých miestach?
- Vyžaduje si obnova súborov finančné náklady?
- Ako dlho trvá obnova súborov?

Krok 6: Marketing publikačnej platformy

Potenciálni používatelia v komunite musia byť informovaní o novej službe, ktorú ponúkate. Môžete ju predstaviť napríklad počas medzinárodnej akcie Open Access Week či pri inej príležitosti (napr. časopis a/alebo spoločnosť oslavuje významné výročie svojho založenia), potom môže nasledovať road-show, počas ktorej navštívite každú fakultu/katedru. Ďalším marketingovým nástrojom je ponúknuť možnosť hostovania v obedňajších hodinách či školenia pre malé skupiny zamerané na oboznámenie sa so softvérom. Ústne podanie je stále tou najefektívnejšou možnosťou, preto pozvite na stretnutie redaktorov existujúcich alebo potenciálnych časopisov na univerzite, ktoré by mohli hostovať alebo publikovať prostredníctvom novej služby.

Krok 7: Školenia a podpora používateľov

Nevyhnutnosťou sú obsahovo adekvátne školenia v dostatočnom počte. Môžete ich realizovať skupinovo alebo individuálne v závislosti od titulu časopisu. Hoci existuje množstvo tutoriálov na používanie softvéru, vhodné je vytvoriť wiki stránku s návodmi alebo manuály pre jednotlivé tituly časopisov. Môžete vytvoriť mailing list alebo diskusnú skupinu pre redaktorov a manažérov časopisov s cieľom poskytovať im podporu alebo ich oboznamovať s novinkami a dôležitými informáciami. Oznamujte im napríklad plánovaný upgrade softvéru či nové funkcie/nastavenia, ktoré po uprade pribudnú.

2.6.2 Nastavenie konkrétneho titulu časopisu

Základné kroky:

Krok 1: Podpísanie memoranda o porozumení

Pred založením časopisu knižnica vyžaduje určité informácie. Príklady takýchto informácií, ktoré sú dôležité pri plánovaní časopisu, nájdete na webovej stránke hostingovej služby University of St Andrews⁸⁰. Očakáva sa, že časopis uzavrie s knižnicou dohodu. Príklad memoranda o porozumení zo Stellenbosch University Library and Information Service (SUNJournals)⁸¹:

MEMORANDUM O POROZUMENÍ
MEDZI
[X Univerzita]
A
[Názov časopisu]
v zastúpení šéfredaktorom [meno redaktora]

1. Úvod

V súlade so zámerom Univerzity X rozširovať vedomostnú základňu poskytuje knižnica hostingovú službu určenú na publikovanie vedeckej časopiseckej literatúry s použitím softvéru s otvoreným kódom Open Journal Systems. Služba uľahčuje zdieľanie výsledkov vedy a výskumu so širokou vedeckou i laickou komunitou. Toto Memorandum o porozumení je dohodou medzi knižnicou a [názov časopisu] o vzájomnej spolupráci s cieľom podporiť publikovanie korektnej vedeckej časopiseckej literatúry.

⁸⁰ <http://www.st-andrews.ac.uk/library/services/researchsupport/journalhosting/planning/>

⁸¹ <http://library.sun.ac.za/English/services/oa/Pages/sunjournals.aspx>

2. Účel a rozsah memoranda

Účelom tohto memoranda je jasne identifikovať úlohy a zodpovednosť knižnice a [názov časopisu] v procese publikovania vedeckej časopiseckej literatúry. Od [názov časopisu] sa tiež vyžaduje, aby preukázal príslušnosť k Univerzite X.

Memorandum o porozumení obsahuje dohodnuté zásady a politiky, ktoré reflektujú spoluprácu medzi knižnicou a [názov časopisu] a nie je právne záväzná.

3. Definície

Identifikátory digitálnych objektov (DOI)	Ret'azec znakov („digitálny identifikátor“), používa sa na jednoznačnú identifikáciu objektu, napr. elektronického dokumentu.
Otvorený prístup (open access)	Prax poskytovania neobmedzeného prístupu prostredníctvom internetu k recenzovaným článkom vo vedeckých časopisoch.
Libre Open Access	Bezplatný otvorený prístup s odstránením niektorých bariér autorských práv.
Rich media	Interaktívne médiá. Výraz sa zvyčajne používa na pomenovanie tovarov a služieb v digitálnych počítačových systémoch, ktoré reagujú na aktivitu používateľa prezentáciou obsahu ako je text, grafika, animácie, video, audio, a pod.
[názov repozitára]	Výskumná databáza Univerzity X, ktorá obsahuje publikované vedecké články a kvalifikačné a dizertačné práce.
LOCKSS*	Systém LOCKSS poskytuje knižniciam nízkonákladové nástroje s otvoreným kódom na uchovávanie a poskytovanie prístupu k trvalému a dôveryhodnému digitálnemu obsahu.

**Poznámka prekladateľa: Využíva postup redundantných dát, t. j. každý digitálny objekt je uložený v niekoľkých separátnych repozitároch, čím sa zabezpečuje dostupnosť obsahu v prípade výpadku jedného komponentu (boxu). Redundancia a dostupnosť digitálneho obsahu je zabezpečovaná prostredníctvom peer-to-peer siete.*

4. Zodpovednosť

Knižnica a [názov časopisu] sa dohodli na spolupráci pri podpore publikovania poctivej vedeckej časopiseckej literatúry.

4.1 Zodpovednosť knižnice

Knižnica bude poskytovať predovšetkým odbornú pomoc a serverové úložisko na hostovanie časopisu pod podmienkou, že ak prevádzkovanie týchto zariadení knižnicu príliš finančne zaťaží, vzniknuté náklady sa prenesú na [názov časopisu] (pozri aj bod 6).

- 4.1.1 Knižnica poskytne priestor na serveri na umiestnenie časopisu s doménovou koncovkou [<http://... journals.ac.za>].
- 4.1.2 Knižnica sa zaväzuje pravidelne aktualizovať všetky softvérové balíky spojené s prevádzkou časopisu.
- 4.1.3 Knižnica prevezme úlohu supervízora a bude poskytovať všetky služby s tým spojené.
- 4.1.4 Knižnica bude poskytovať školenia a nepretržitú technickú podporu pre redaktorov a manažérov časopisu využívajúcich publikačnú platformu.
- 4.1.5 Knižnica poskytne pomoc pri nastavovaní funkcionalít časopisu vrátane poradenstva v oblasti redakčných pracovných postupov, správy používateľov, otázok súvisiacich s autorskými právami a začlenenia tzv. rich média ako súčasti článkov e-časopisu.
- 4.1.5 Knižnica požiadá o pridelenie eISSN časopisu a zaregistruje ho do adresára časopisov s otvoreným prístupom (Directory of Open Access Journals) a ďalších indexov.
- 4.1.6 Knižnica bude koordinovať pridelovanie digitálnych identifikátorov objektov jednotlivým článkom a zabezpečí registráciu časopisu v systéme Crossref.
- 4.1.7 Knižnica v rozumnej miere prevezme zodpovednosť za implementáciu vhodného softvéru a metodík na preukázanie a/alebo poskytnutie dôkazov o šírení a/alebo využívaní obsahu časopisu [názov hostin-govej služby].
- 4.1.8 Knižnica bude zodpovedať za archiváciu obsahu (dlhodobé uchovávanie) časopisu v Open Journal Systems alebo prostredníctvom systému LOCKSS.

4.2 Zodpovednosť [názov časopisu]

[Názov časopisu] prevezme plnú zodpovednosť za celý vedecký proces a pracovné postupy vrátane grafickej úpravy publikovaného čísla a/alebo ročníka.

[Názov časopisu] tiež zodpovedá za:

- 4.2.1 vzhľad a celkový dojem časopisu. V prípade potreby využije prácu grafika na úpravu vzhľadu šablóny;
- 4.2.2 administratívnu správu časopisu a vymenovanie manažéra riadenia vedeckej a technickej stránky publikovania;
- 4.2.3 marketing a reklamu časopisu;
- 4.2.4 redakčnú správu (napr. výber recenzentov, korešpondencia s autormi);
- 4.2.5 tvorbu článkov (napr. editovanie, vzhľad, korektúry);

- 4.2.6 tvorbu čísla a/alebo ročníka;
- 4.2.7 správu predplatného (ak časopis okrem otvoreného prístupu ponúka aj predplatné); a manažment záväzkov a pohľadávok (vrátane poplatkov za autorské strany).

5. Všeobecné podmienky

- 5.1 Dôrazne odporúčame, aby všetky časopisy, ktoré knižnica prevádzkuje, boli sprístupnené v režime Libre Open Access.
- 5.2 Knižnica odporúča, aby boli všetky články dostupné aspoň pod licenciou Creative Commons (CC BY-NC) v jej aktuálnej verzii/vydaní.
- 5.3 Finálna verzia všetkých článkov autora (alebo člena autorského tímu) z Univerzity X musí byť uložená v **[inštitucionálny repozitár]**.
- 5.4 Doménová koncovka (journals.ac.za) umožňuje premiestnenie časopisu do inej inštitúcie. V takýchto prípadoch musí knižnica dostať upozornenie v súlade s Bodom 8 (nižšie).

6. Financovanie

Knižnica v súčasnosti nesie náklady za poskytovanie služby vrátane poplatkov za miesto na serveri, registrácie v CrossRef, poplatkov za DOI, atď. V prípade, že finančné náklady presiahnu únosnú mieru, knižnica si vyhradzuje právo účtovať **[názov časopisu]** minimálne poplatky.

Časopisy hostované knižnicou nesmú zamestnancom a študentom Univerzity X účtovať žiadne poplatky: na zamestnancov a študentov sa nevzťahuje povinnosť platiť poplatky za autorské strany v článkoch v časopisoch publikovaných prostredníctvom **[hostingová služba]**. V prípade, že redakčná rada akceptuje uloženie zrkadlovej kópie časopisu (mirroring) na druhej stránke alebo jej hostovanie treťou stranou, knižnica bude **[názov časopisu]** účtovať celkové náklady hostovania časopisu prostredníctvom **[hostingová služba]**.

7. Zrieknutie sa zodpovednosti za porušenie zásad publikovania

Knižnica nenesie zodpovednosť za obsah publikovaný v časopisoch hostovaných na **[hostingová služba]** a nezodpovedá za používanie alebo nesprávne používanie uložených informácií. Knižnica vo svojom mene a v mene univerzity nie je zodpovedná za porušenie dohody s inými vydavateľmi/hostujúcimi inštitúciami.

Toto vyhlásenie musí byť uvedené na vstupnej stránke časopisu.

8. Ukončenie dohody

Túto dohodu môže ktorákoľvek zo zmluvných strán zrušiť alebo vypovedať bez udania dôvodu písomným oznámením druhej zmluvnej strane 30 dní vopred. Oznámenie musí obsahovať dátum ukončenia alebo zrušenia a/alebo pokyny. Všetky zmeny a doplnky musia byť podané písomne a musia byť odsúhlasené a vykonané zmluvnými stranami ešte pred nadobudnutím účinnosti.

9. Dátum nadobudnutia účinnosti a podpis

Toto memorandum nadobúda účinnosť podpisom poverených zástupcov knižnice a [názov časopisu]. Je platné odo dňa podpísania do ukončenia podľa bodu 8. Platí po dobu troch rokov, po jej uplynutí musí byť obnovené.

Podpisy a dátumy

_____ <i>Podpis poverenej osoby za knižnicu</i>	_____ <i>Podpis poverenej osoby za [názov časopisu]</i>
_____ Meno signatára za knižnicu	_____ Meno signatára za [názov časopisu] _____ šéfredaktor _____ Rola signatára za [názov časopisu]
_____ Dátum	_____ Dátum
_____ <i>Koniec memoranda o porozumení</i>	

Krok 2: Registrácia doménového mena časopisu

Ako sme už spomínali, časopis by mal mať pre účely marketingu a citovania pridelenú popisnú a stručnú URL, napr. <http://aps.journals.ac.za>.

Krok 3: Registrácia prefixu DOI

Systém DOI⁸² poskytuje technickú a sociálnu infraštruktúru pre účely registrácie a používania trvalých interoperabilných identifikátorov v digitálnych sieťach. Identifikátor digitálneho objektu (DOI) je znakový reťazec („digitálny identifikátor“), ktorý sa používa na jednoznačnú identifikáciu objektov, napr. elektronických dokumentov. Metadáta o objekte sú uložené spolu s názvom DOI a môžu obsahovať údaje o umiestnení, napríklad adresu URL, kde sa objekt nachádza.

Identifikátor dokumentu DOI je trvalý, kým jeho umiestnenie/lokácia a ďalšie metadáta sa môžu meniť. Odkazovaním na online dokument prostredníctvom DOI sa zabezpečí trvalejšie linkovanie než je len odkazovanie na URL, pri zmene URL vydavateľ potrebuje iba aktualizovať metadáta, aby DOI mohol odkazovať na novú URL.

Každý časopis musí mať pridelený jedinečný DOI prefix, vďaka čomu potom

⁸² <http://www.doi.org/>

použitý OJS systém (OJS – publikačná platforma) vygeneruje jedinečné DOI číslo pre každý nový článok. Len čo je číslo časopisu publikované, metadáta je možné nahráť do niektorej zo služieb DOI, ako je napr. CrossRef⁸³.

Príklad prefixu pre časopis: 10.11564

Príklad jedinečného DOI prideleného článku v časopise: 10.11564/0-0-431

Príklad jedinečného DOI hyperlinku článku Požadovaná forma zápisu DOI ako plnohodnotného hypertextového odkazu: <https://doi.org/10.11564/0-0-431>

Test prostredníctvom resolvera: <https://doi.org>

Krok 4: Žiadosť o pridelenie eISSN

Príručka *Online guide to Open Access journal publishing* definuje ISSN ako anonymný identifikátor spojený s periodickým titulom, ktorý neobsahuje žiadnu informáciu o vydavateľovi ani o umiestnení alebo jeho lokácii. Z tohto dôvodu sa nové ISSN priraduje periodiku vždy vtedy, keď titul prejde zásadnými zmenami (názov, podnázov, forma, periodicitu), nie iba pri zmene vydavateľa.

Aby bolo možné časopis identifikovať aj na medzinárodnej úrovni, mal by mať vlastné ISSN pre každý nosič, na ktorom sa nachádza, napríklad online verzia a tlačaná verzia by mali mať svoje ISSN, aj keď sú obsahovo totožné. Na zdôraznenie vzťahu medzi týmito verziami by sa ku každému ISSN malo uvádzať aj ISSN-L.

Príklad:

Časopis	ISSN	ISSN-L
Tlačaná verzia	1748-1708	1748-1708
Online verzia	1748-1716	1748-1708
Iná verzia (napr. CD-ROM)	1748-1734	1748-1708

Tým sa ISSN stáva jedinečným identifikátorom konkrétneho periodika na danom médiu. ISSN-L spája všetky ISSN a umožňuje tak identifikáciu a prelinkovanie všetkých nosičov pokračujúcich prameňov (continuing resource) – najčastejšie časopisov.

Na získanie ISSN/ISSN-L je potrebné kontaktovať národnú agentúru ISSN. Ak takáto v krajine na národnej úrovni neexistuje, žiadosť sa odosiela do medzinárodnej agentúry – International ISSN Centre.

V prípade online časopisu by ISSN malo byť uvedené na každej strane časopisu.

⁸³ <http://www.crossref.org/>

Krok 5: Tvorba časopisu

Príručka *Online guide to Open Access journal publishing* definuje dôležité body, na ktoré by sa nemalo pri tvorbe časopisu zabudnúť. Každá publikačná platforma má rôzne nástroje na správu časopisu, pomocou ktorých je možné časopis vytvoriť. Podrobnejšie informácie sú dostupné v spomínanej príručke.

- Tvorba a vybudovanie webovej stránky časopisu
- Vytvorenie obálky/loga
- Vytvorenie formálnej úpravy (layout) článku
- Výber štýlu
- Zostavenie pokynov pre autorov
- Vytvorenie štruktúry redakčného tímu
- Zostavenie redakčnej rady
- Prijatie politiky časopisu
 - Profil časopisu
 - Určenie typu časopisu
 - Výber hlavného názvu
 - Určenie typu obsahu
 - Určenie zásad recenzného konania
 - Definovanie výstupov
 - Vytvorenie harmonogramu vydávania
 - Určenie ročného rozsahu
 - Prijatie licenčnej politiky (autorské práva)
 - Prijatie prípadnej politiky zrieknutia sa práv
 - Prijatie ďalších politík
 - Definovanie cieľov a zamerania
 - Vytvorenie pracovného postupu pri recenznom konaní
- Vytvorenie šablóny štýlu
- Definovanie formátov súborov
- Registrovanie DOI (registráciu uskutočňuje publikačná platforma/vydavateľ, nie konkrétny časopis)
- Návrh postupu tvorby pri výrobe časopisu

Krok 6: Autorské práva a plagiátorstvo

Štandardom časopisov s otvoreným prístupom je, že ich politika by mala (*Online guide to Open Access journal publishing*):

- 1) umožniť neobmedzený prístup k originálnym výsledkom výskumu, t. j. poskytovať prístup bez obmedzení (napr. poplatky za predplatné, licenčné poplatky, a pod.) a zároveň
- 2) umožniť opakované použitie obsahu aspoň na nekomerčné/vzdelávacie účely.

Najjednoduchším a najodporúčanejším prostriedkom na dodržanie štandardu otvoreného prístupu je prijatie niektorej z licencií Creative Commons⁸⁴, najmä CC BY (najliberálnejšia licencia umožňujúca všetky formy opätovného použitia) alebo CC BY-NC (vylučuje komerčné opätovné použitie bez povolenia).

⁸⁴ <http://creativecommons.org/>

Licencie Creative Commons sú človekom aj strojovo čitateľné a všeobecne uznávané, a preto aj veľmi vhodné. Creative Commons má užitočný nástroj, ktorý umožní vybrať si ten typ licencie, ktorý najlepšie zodpovedá vašim potrebám.

Je dôležité, aby autori a ostatní používatelia časopisu pochopili svoje práva a spôsoby, akým môžu používať obsah, ktorý nájdu na webovej stránke časopisu. Politika autorských práv a licencií by mala byť umiestnená na viditeľnom mieste na webovej stránke a tento údaj by sa mal nachádzať v päte každého článku publikovaného v časopise.

Ako ochrana pred potenciálnym plagiátorstvom sa odporúča, aby všetky články ešte pred publikovaním prešli cez antiplagiátorský systém. Protokol o kontrole môže byť pripojený ako doplnkový súbor k záznamu článku a na budúce použitie viditeľný pre správcov/redaktorov časopisu.

Krok 7: Optimalizácia a registrácia v harvestingových službách

Podľa príručky *Online guide to Open Access journal publishing* je indexácia v kľúčových databázach extrémne dôležitá, zvyšuje totiž vizibilitu časopisu. Mnohé indexovacie služby časopis hodnotia až po uplynutí určitej doby od začatia vydávania. Ak časopis nespĺňa štandardy dané databázou, jednoducho ho neprijme. Každá indexovacia a databázová služba má rôzne kritériá prijatia, preto je žiadosť o indexovanie náročná a trvalá úloha. Odporúča sa spracovanie stručnej stratégie indexovania a databázového pokrytia. Je vhodné uchádzať sa najprv u tých databáz a indexov, ktoré časopis príjmu pravdepodobne hneď a neskôr, s rastúcim obsahom a prestížou, sa uchádzať o ďalšie indexovanie s náročnejšími kritériami.

Databázy/indexy, v ktorých je možné sa registrovať:

Directory of Open Access Journals – DOAJ – pre všetky časopisy

DOAJ je asi najznámejšia databáza pre obsah časopisov s otvoreným prístupom. Pokrýva všetky vedné odbory. V prípade, že bol časopis zaradený do databázy (adresára), DOAJ požaduje od vydavateľov poskytnutie metadát článkov. Každý časopis prechádza hodnotiacim procesom, v rámci ktorého sa overuje dodržiavanie základných požiadaviek zaradenia do DOAJ (<https://doaj.org/publishers>). Registrácia časopisu (Journal Application Form): https://doaj.org/application/new#contact_name-container

Ulrich's – pre všetky časopisy

Ulrichsweb.com je autoritný zdroj bibliografických a vydavateľských informácií o viac ako 300 000 periodikách všetkých typov — akademické a vedecké časopisy, publikácie s otvoreným prístupom, recenzované tituly, populárne časopisy, noviny, informačné bulletinové a ďalšie periodiká z celého sveta. Je to najkomplexnejší dostupný zdroj dát o printových a elektronických seriálových publikáciách. Zahŕňa aj časopisy z adresára Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Google scholar – pre všetky časopisy

Služba Študovňa Google (Google Scholar) je voľne prístupný webový vyhľadávací nástroj, ktorý indexuje plné texty vedeckej literatúry v celej škále publikačných formátov a disciplín. Politiky a technické informácie pre vedeckých vydavateľov a spoločnosti nájdete na <https://www.google.com/intl/en/scholar/publishers.htm>.

Open J-gate – pre všetky časopisy

Open J-Gate v súčasnosti (<https://jgateplus.com/home/>) agreguje metadáta z viac ako 50 500 časopisov s otvoreným prístupom publikovaných v anglickom jazyku a poskytuje bezproblémový prístup k plným textom na webových stránkach vydavateľov. Zahŕňa recenzované a odborné časopisy, vrátane časopisov z oblasti obchodu a priemyslu.

Krok 8: Impakt (vplyv) a štatistiky

Požiadajte o indexovanie v databáze Web of Science (Clarivate Analytics, predtým ISI Thomson), ktorá vypočítava impakt faktor. Vyplňte online formulár: <https://mj1.clarivate.com/wos-journal-submission/wos-journal-submission.html>

Viac informácií o impakt faktore nájdete na stránkach Editorial selection process (<https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/web-of-science/core-collection/editorial-selection-process/editorial-selection-process/>).

Keď bude časopis prijatý, prvý impakt faktor získa po trojročnom sledovaní, pretože tento indikátor sa vypočítava na základe počtu citácií za predchádzajúce dva roky.

SCImago Journal Rank (SJR)⁸⁵ pochádzajúci z dielne SCImago je odvodený zo známeho algoritmu Google PageRankTM a vyjadruje vizibilitu časopisov indexovaných v databáze Scopus® od roku 1996.

Služba Google Scholar⁸⁶ poskytuje meranie citácií a je štrukturovaná tak, aby zachytávala citácie rôznych verzií toho istého rukopisu (napr. citácie na archivované kópie aj finálnu vydavateľskú verziu). Zachytáva aj citácie z iných zdrojov, nielen z časopisov, vrátane kníh a správ, čo je dôvod, prečo niektoré výskumy naznačujú, že v niektorých oblastiach, ako sú napríklad humanitné vedy, je lepším nástrojom ako Web of Science (predtým ISI Thomson).

Ďalšie formy impaktu (dopadu)

Podľa *Online guide to Open Access journal publishing* elektronická publikačná éra ponúka aj možnosti, ako merať dopad a čo tento dopad znamená v rôznych vedných oblastiach. Z tohto hľadiska stoja za zmienku dva trendy. Po prvé, **použitie** začína byť rovnako zaujímavé ako **citácie**. Po druhé, bibliometria smeruje od merania vplyvu na úrovni časopisu k meraniu na úrovni článku.

V roku 2009 Public Library of Science (PLOS) zaviedla v oblasti merania dopadu súbor metrick na úrovni článku⁸⁷ vrátane alternatívnych faktorov, ktoré k tomuto dopadu prispievajú. Poskytujú tak zoznam prvkov, ktoré by časopis mohol sledovať.

⁸⁵ <http://www.scimagojr.com/>

⁸⁶ <http://www.google.com/intl/en/scholar/citations.html>

⁸⁷ <https://www.plos.org/article-level-metrics>

Príklady alternatívnych faktorov, ktoré indikujú dopad:

- používateľské prehľady
- prezeranie stránok
- linky na sociálnych sieťach
- tlačové správy
- komentáre
- hodnotenia používateľov (ranking)
- algoritmy Page Ranks
- spätné odkazy (backlinks)
- blogy
- počet registrovaných používateľov/čitateľov

Každá z týchto informácií môže byť zaujímavá pre autorov, ktorí v časopise publikujú a potenciálne aj pre tých, ktorí ho hodnotia. Akákoľvek štatistika – napr. z Google Analytics alebo Mamoto (pôvodne Piwik)⁸⁸ prepojená s časopismi (odkazy na stránkach časopisov) a informácie, ktoré možno použiť na podporu tvrdenia, že časopis je dôležitým zdrojom informácií pre vedeckú komunitu, ktorej je určený, môže pomôcť pri podpore marketingového úsilia.

Väčšina vydavateľov uvádza okrem iného vysoké impakt faktory, rozsah rozšírenia (napr. čítané vedcami v 125 krajinách v roku 2008) a ranking (napr. tretí v oblasti mikrobiológie podľa ISI Thomson Clarivate Analytics). Používateľské štatistiky môžu vypovedať aj o tom, ako sú nastavené marketingové ciele. Naznačujú, či sa časopis dostáva k cieľovej skupine a do akej miery.

Sledovanie štatistík zároveň umožní časopisu sledovať vlastný vývoj smerom k dosiahnutiu marketingových cieľov.

Kľúčové hľadiská:

- Pri prezentovaní používateľských štatistík postupujte opatrne. Tie totiž poskytujú len indikátory na úrovni používania, nie sú jeho presným meraním. Na jednej strane sú tu roboty, ktoré na internete náhodne sťahujú materiál a zvyšujú tak kvantitatívne indikátory článkov alebo časopisov, čím nadhodnocujú výsledky štatistík. Na druhej strane články publikované pod licenciou Creative Commons môžu byť zverejnené aj na iných miestach na internete, čo sťažuje sledovanie stiahnutí a vedie k skresľovaniu štatistík smerom nadol.
- Ak máte záujem o „čisté“ používateľské štatistiky, je možnosť pripojiť sa k iniciatívam ako napríklad Standardized Usage Statistics Harvesting Initiative, SUSHI⁸⁹ alebo Counter⁹⁰.
- Upozorňovanie používateľov na „najstáhovanejšie“ alebo „práve publikované“ články je dnes bežným javom, čo oceňujú publikujúci autori aj čitatelia.
- Služba Google Analytics či podobný weblog vám môže pomôcť zhromažďovať a analyzovať informácie o využívaní. Weblogy sú záznamy vytvárané serverom, ktorý hostuje časopis, alebo službou ako Google Analytics, ktorá sleduje počet návštev a ďalšie informácie, napr. aké prehliadače boli použité,

⁸⁸ <https://matomo.org/>

⁸⁹ <http://www.niso.org/workrooms/sushi>

⁹⁰ <http://www.projectcounter.org/>

krajiny a mestá, odkiaľ sa pristupuje k časopisu, a pod. Výhodou je, ak weblog umožňuje prácu s časovými obdobiami, za ktoré chcete štatistiku zobrazit'. Opäť platí, že pri interpretácii využívania a šírenia treba byť opatrný, pretože aj weblog zachytáva návštevy robotov.

2.7 ZHRNUTIE

Svet časopisov s otvoreným prístupom pomáha vedcom a výskumníkom publikovať svoju prácu tak, aby bola dostupná tým, ktorí ju najviac potrebujú. Tento spôsob umožňuje nielen ľahký prístup, ale poskytuje manažérom/správcom online publikačných platforiem možnosť vykonávať množstvo úloh online a z ktoréhokoľvek miesta. Výhodou je aj del'ba práce pri tvorbe kvalitných časopisov. V tejto kapitole sme sa venovali rôznym typom publikačných platforiem pre časopisy a kritériám, ktoré vám pomôžu vybrať si tú, ktorá najviac vyhovuje. Hovorili sme o všeobecných princípoch v súvislosti s inštaláciou a správou inštalácie redakčného systému na otvorenej platforme (open journal systems). V ďalšej kapitole budeme diskutovať o niektorých všeobecných trendoch a inováciách v tejto oblasti. Ešte predtým si však prejdite praktické cvičenia.

2.8 OTESTUJTE SA

1. Zlatá cesta otvoreného prístupu sa realizuje prostredníctvom:
 - a) e-knÍh
 - b) e-časopisov
 - c) inštitucionálnych repozitárov (IR)
 - d) každým z vyššie uvedených spôsobov
2. Ktoré tvrdenie neplatí pre časopisy s otvoreným prístupom:
 - a) Články sa zadávajú online.
 - b) Recenzné konanie prebieha online.
 - c) Publikovanie je pre autora vždy bezplatné.
 - d) Prístup je vždy bezplatný.
3. Ktoré tvrdenie neplatí pre časopis s otvoreným prístupom:
 - a) Autor si ponecháva autorské práva.
 - b) Autor stráca akúkoľvek kontrolu nad článkom.
 - c) Používatelia nemôžu voľne pracovať so zdrojmi.
 - d) Autor riskuje ohrozenie integrity svojho článku.
4. Ktoré z uvedeného neplatí: Na zaradenie do DOAJ časopis s otvoreným prístupom:
 - a) musí mať zabezpečenú kontrolu kvality editorskej/redakčnej práce
 - b) musí poskytovať používateľom bezplatný prístup
 - c) môže a nemusí byť plnotextový
 - d) musí mať eISSN

Infraštruktúra otvoreného prístupu

5. Ktoré z uvedeného neplatí pre časopis s otvoreným prístupom
 - a) Ak bol článok podaný/publikovaný, nie je možné ho stiahnuť.
 - b) Všetky kroky a komunikácia sa zaznamenávajú.
 - c) Recenzné konanie prebieha online.
 - d) Plné texty sú indexované.

6. Ktoré z uvedených riešení nie je softvér určený pre e-časopisy?
 - a) HyperJournal
 - b) OpenACS
 - c) Koha
 - d) GAPWorks

7. S cieľom zvyšovať svoje príjmy e-časopisy nesmú:
 - a) predávať reklamný priestor
 - b) účtovať poplatky od autorov
 - c) účtovať poplatky od používateľov prémiových služieb
 - d) účtovať poplatky od zahraničných používateľov

8. Správne zorad'ite časovú následnosť jednotlivých krokov pri príprave projektového zámeru časopisu s otvoreným prístupom v súlade s odporúčaniami Online guide to Open Access journal publishing
 - a) marketingová analýza
 - b) SWOT analýza
 - c) výber finančného modelu
 - d) tvorba rozpočtu na prvé tri roky

9. Vyberte pravdivé tvrdenie:
 - a) E-časopis s otvoreným prístupom nie je možné publikovať bez eISSN – A/N
 - b) Keďže časopisy s otvoreným prístupom sú pre verejnosť bezplatné, nie je potrebná ich marketingová podpora – A/N
 - c) Všetky systémy/platformy s otvoreným prístupom poskytujú používateľom rovnaké možnosti a práva – A/N

10. Zakrúžkujte správnu odpoveď: eISSN poskytuje špecifickú informáciu o
 - a) vydavateľovi
 - b) mieste vydania
 - c) názve titule/publikácii
 - d) redaktorovi

11. Ktorá z nasledujúcich možností predstavuje najliberálnejšiu licenciu Creative Commons:
 - a) CC BY
 - b) CC BY-NC
 - c) CC BY- ND
 - d) všetky sú rovnocenné

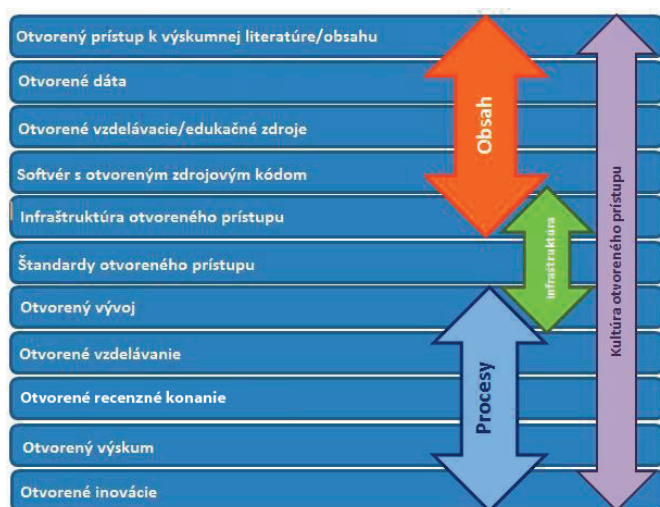
KAPITOLA 3 VIAC O OTVORENÝCH PRÍSTUPOCH

Obsah

- 2.0 Úvod
- 3.1 Vzdelávacie ciele
- 3.2 Otvorené vzdelávacie zdroje
- 3.3 Otvorené dáta
- 3.4 Otvorená veda
- 3.5 Prepojené dáta – (Linked Open Data)
- 3.6 Kurátorstvo (digitálnych) dát – (Data (Digital) Curation)
- 3.7 Dolovanie dát – (Data mining)
- 3.8 Zhrnutie
- 3.9 Otestujte sa

3.0 ÚVOD

Okrem časopisov a repozitárov s otvoreným prístupom existuje množstvo ďalších prístupov k otvorenosti, o ktorých by ste ako profesionáli v knižniciach mali vedieť. V tejto kapitole ponúkame niektoré z nich s cieľom pomôcť pri chápaní vývoja a trendov v oblasti otvoreného prístupu vo vzdelávaní a výskume. Inštitucionálne repozitáre a časopisy s otvoreným prístupom sú len dva z príkladov „otvorenosti“. Dokument „Otvorenosť ako štandardný *modus operandi* pre výskum a vysokoškolské vzdelávanie“ (Open ‘as the default modus operandi for research and higher education⁹¹), ktorý vznikol v rámci projektu e-InfraNet v roku 2013, chápe otvorený prístup veľmi širokospektrálne. Podľa tejto štúdie „otvorenosť“ zahŕňa:

⁹¹ <https://oerknowledgecloud.org/content/e-infranet-%E2%80%98open%E2%80%99-default-modus-operandi-research-and-higher-education>

3.1 VZDELÁVACIE CIELE

Po preštudovaní tejto kapitoly sa očakáva, že budete vedieť:

Vysvetliť termíny súvisiace s otvoreným prístupom a otvorenosťou v oblasti vzdelávania a výskumu.

3.2 OTVORENÉ VZDELÁVACIE ZDROJE (OER)

Podľa definície UNESCO⁹² sú otvorené vzdelávacie zdroje (Open Educational Resources, OERs) akékoľvek vzdelávacie materiály nachádzajúce sa vo verejnej doméne alebo používané pod otvorenou licenciou. Podstatou týchto otvorených materiálov je, že ktokoľvek ich môže legálne a bezplatne kopírovať, používať, upravovať a opakovane zdieľať. OER zahŕňajú učebnice, učebné plány, sylaby, prípravy na hodiny, cvičné úlohy, testy, projekty, audio, video a animácie.

Napríklad ak má niekto záujem naučiť sa niečo o leteckom inžinierstve od odborníka z Massachusetts Institute of Technology (MIT), môže si zo stránky MIT courses⁹³ stiahnuť prípravy a videá.

Vision for a Health OER Network in Africa⁹⁴ je OER iniciatíva odborníkov zo zdravotníckych vedeckých inštitúcií v Afrike s cieľom bezplatne šíriť vzdelávacie materiály z oblasti zdravotníctva. Tieto materiály využívajú zdravotnícki profesionáli v Afrike na zlepšovanie vedomostí a odbornú prípravu, ako aj študenti a pedagógovia na celom svete.

Ďalším príkladom OER sú vzdelávacie zdroje Delft University of Technology v Holandsku⁹⁵, ktoré zahŕňajú aj tému čistenia odpadových vôd v rozvojových krajinách. Tieto zdroje pravidelne aktualizujú univerzity z Juhoafrickej republiky, Singapuru, Antíl a Indonézie a dopĺňajú ich o informácie o procesoch úpravy vody vo svojich regiónoch, čím spoluvytvárajú významný zdroj informácií v oblasti zdravotného a environmentálneho inžinierstva dostupného online pre každého.

3.3 OTVORENÉ DÁTA

Otvorené dáta sú výskumné dáta (z rôznych vedných disciplín), ktoré je možné voľne používať a šíriť, jedinou podmienkou je (vo väčšine prípadov) licencia CC BY-SA (attribute and share-alike) (OpenDefinition.org). Otvorené dáta možno sprístupňovať prostredníctvom otvoreného repozitára alebo ich linkovať k článku publikovanom v časopise s otvoreným prístupom. Môžu mať rôzne formy: dátové súbory, mapy, tabuľky/grafy, videoklipy, výpočty, zvukové záznamy a mnohé ďalšie.

⁹² <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-educational-resources/what-are-open-educational-resources-oers/>

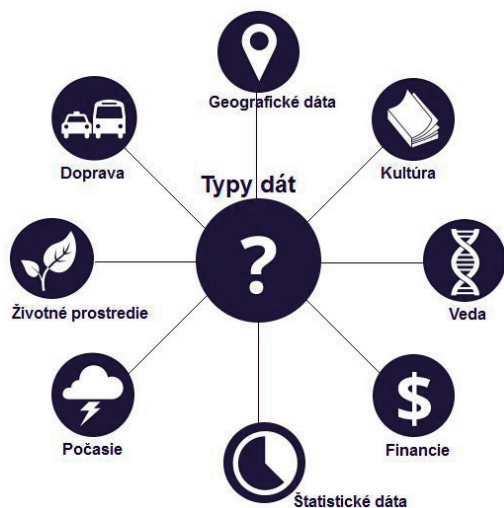
⁹³ <http://ocw.mit.edu/courses/aeronautics-and-astronautics/>

⁹⁴ <http://www.oerafrica.org/healthoer/AVisionfortheNetwork/tabid/1871/Default.aspx>

⁹⁵ <http://ocw.tudelft.nl/index.php?id=5799>

Nadácia pre otvorené znalosti, The Open Knowledge Foundation⁹⁶, rozlišuje a definuje tieto typy otvorených dát:

Viac o otvorených prístupoch

Webová stránka Svetovej banky, The World Bank Open Data⁹⁷, je príkladom bezplatného a voľne dostupného zdroja dát o rozvoji v krajinách na celom svete. Viac sa o otvorených dátach dočítate v príručke The Open Data Handbook⁹⁸ alebo v zozname repozitárov s otvorenými dátami Open Access Directory.

3.4 OTVORENÁ VEDA

Pracovná skupina pre otvorenú vedu, Open Knowledge Foundation Open Science Group⁹⁹, definuje otvorenú vedu primárne ako vedu zahŕňajúcu vedecké poznatky, ktoré možno voľne používať, opätovne používať a šíriť bez legislatívnych, technologických alebo spoločenských obmedzení. Aktivity Open Science Working Group sa zameriavajú na tri oblasti: otvorené dáta (podpora vedcov pri využívaní tzv. open notebook science, t. j. práce s primárnymi záznamami výskumu), kampane za otvorený prístup a publikovanie otvoreného výskumu. Vytvára nástroje, aplikácie, dátové súbory a smernice/pravidlá s cieľom zjednodušiť všetky tieto aspekty otvorenej vedy. Toto hnutie sa vo všeobecnosti usiluje uľahčiť publikovanie a zverejňovanie vedeckých poznatkov.

Ďalšie príklady projektov otvorenej vedy: Allen Brain Atlas¹⁰⁰, Galaxy Zoo¹⁰¹ and The Encyclopaedia of Life¹⁰².

Organizácie, ktoré praktizujú alebo presadzujú otvorenú vedu: Open Knowledge Foundation¹⁰³, Public Library of Science¹⁰⁴ a ďalšie.

⁹⁶ <http://okfn.org/opendata>

⁹⁷ <http://data.worldbank.org/>

⁹⁸ <http://opendatahandbook.org/>

⁹⁹ <http://science.okfn.org/about-us/open-science-overview/>

¹⁰⁰ <http://www.brain-map.org/>

¹⁰¹ <http://www.galaxyzoo.org/>

¹⁰² <http://eol.org/>

¹⁰³ <http://okfn.org/>

¹⁰⁴ <http://www.plos.org/>

3.5 PREPOJENÉ OTVORENÉ DÁTA (LINKED OPEN DATA – LOD)

Sémantický web je dátový web – web dát, názvov, čísel, chemických vlastností a ďalších dát, aké si len dokážete predstaviť (W3C¹⁰⁵). „Prepojené dáta (linked data) sú jednoducho o používaní webu na vytváranie strojových prepojení medzi dátami z rôznych zdrojov. Tie môžu byť rôznorodé ako napr. databázy vytvorené dvoma organizáciami v rôznych geografických lokalitách, alebo ako heterogénne systémy jednej organizácie, ktoré z historického hľadiska neumožňujú interoperabilitu na dátovej úrovni. Z technického hľadiska označujú prepojené dáta údaje publikované na webe tak, že sú strojovo čitateľné, ich význam je explicitne definovaný, sú prepojené s inými externými súbormi dát a naopak.” (Bizer, Heath & Berners-Lee, 2009¹⁰⁶)

W3C charakterizuje DBPedia¹⁰⁷ ako typický príklad veľkej množiny prepojených údajov (Linked Dataset), ktorý v podstate sprístupňuje obsah Wikipédie v štandarde RDF. Význam DBPedia nie je len v tom, že obsahuje dáta Wikipédie, ale predovšetkým v tom, že zahŕňa aj prepojenia na ďalšie dátové množiny (dátové súbory) na webe, napr. Geonames¹⁰⁸. Poskytovaním týchto dodatočných odkazov (prepojení) (v zmysle sémantických RDF Triples) môžu aplikácie pri vývoji využívať ďalšie (a možno presnejšie) znalosti z iných dátových súborov; vďaka integrácii faktov z viacerých súborov dát môže aplikácia poskytnúť oveľa lepšie používateľské prostredie.

3.6 KURÁTORSTVO (DIGITÁLNYCH) DÁT

Správa digitálnych dát alebo dátové kurátorstvo ((digital) data curation) zahŕňa udržiavanie, uchovávanie a pridávanie hodnoty všetkým formám digitálnych výskumných dát počas ich celého životného cyklu (Digital Curation Centre¹⁰⁹). Aktívny manažment výskumných dát znižuje ohrozenie ich dlhodobej výskumnej hodnoty a zmierňuje riziko ich digitálneho zastarávania. Takto udržiavané dáta v dôveryhodných digitálnych repozitároch možno zdieľať v širšej výskumnej komunite vo Veľkej Británii.

Okrem znižovania duplicitného úsilia pri tvorbe výskumných dát kurátorstvo zvyšuje dlhodobú hodnotu existujúcich dát tým, že ich sprístupňuje pre ďalší vysokokvalitný výskum (Digital Curation Centre).

3.7 DOLOVANIE DÁT (DATA MINING)

V počítačovej vede sa dolovanie dát (data minig) nazýva aj objavovanie znalostí v databázach. Zahŕňa proces objavovania zaujímavých a užitočných vzorcov a vzťahov vo veľkých objemoch dát (Clifton, 2010¹¹⁰). Kombinuje

¹⁰⁵ <http://www.w3.org/standards/semanticweb/data#examples>

¹⁰⁶ <http://tomheath.com/papers/bizer-heath-berners-lee-ijswis-linked-data.pdf>

¹⁰⁷ <http://dbpedia.org/>

¹⁰⁸ <http://www.geonames.org/>

¹⁰⁹ <http://www.dcc.ac.uk/digital-curation/what-digital-curation>

¹¹⁰ <https://www.britannica.com/technology/data-mining>

nástroje štatistiky a umelej inteligencie (ako sú neurónové siete a strojové učenie) s databázovým manažmentom s cieľom analýzy veľkých digitálnych zbierok známych aj ako dátové súbory. Data mining sa často používa v podnikaní (poisťovníctvo, bankovníctvo, maloobchod), vedeckom výskume (astronómia, medicína) a v oblasti štátnej bezpečnosti (odhaľovanie zločincov a teroristov). Väčšina typov dolovania dát sa zameriava skôr na zisťovanie všeobecných poznatkov o skupine, než na získavanie informácií o jednotlivcoch (Clifton, 2010).

Open Directory Project¹¹¹ ponúka zoznam nástrojov na dolovanie dát ako aj webových informačných zdrojov o technikách dolovania, ktoré sa používajú na analýzu a podporu rozhodovania.

3.8 ZHRNUTIE

V tejto kapitole ste sa oboznámili s niektorými pojmami v oblasti „otvorenosti“. Nezachádzali sme do hĺbky, domnievame sa, že ďalej sa budete posúvať individuálne. Sú to však dôležité aspekty, ktoré často ovplyvňujú naše rozhodnutia a konanie pri poskytovaní služieb našim používateľom, resp. tretím stranám.

Z hľadiska tohto modulu je jasné, že otvorený prístup má rôzne formy, z ktorých sa najviac implementujú repozitáre a časopisy s otvoreným prístupom – v súlade s inštitucionálnymi stratégiami. Na úspešnú implementáciu je potrebné dôsledné plánovanie, ktoré zaručí udržateľné služby s očakávaným dopadom. Analýza potrieb pomôže pri identifikácii jedinečných potrieb výskumnej komunity v rámci inštitúcie, po nej nasleduje projektový/podnikateľský plán. Pri implementácii služby otvoreného prístupu v inštitúcii sa odporúča softvér s otvoreným zdrojovým kódom, pretože je synonymom otvoreného prístupu – vzhľadom na spoločný princíp „otvorenosti“. Softvérová platforma, či už pre inštitucionálny repozitár alebo vydávanie časopisu s otvoreným prístupom, by mala zohľadňovať potreby používateľov a kapacitné požiadavky budované z dlhodobého hľadiska.

¹¹¹ http://odp.org/Computers/Software/Databases/Data_Mining

3.9 OTESTUJTE SA

1. Podľa dokumentu „*Otvorenosť ako štandardný modus operandi.....*“ otvorená kultúra zahŕňa tri oblasti. Sú to: otvorený obsah, otvorený proces a (doplňte):
.....
.....
2. Aké zdroje ponúka World Bank Open Data
 - a) vedecké dáta
 - b) finančné dáta
 - c) len dáta o zahraničných menách
 - d) dáta o vývoji krajín
3. Označte správnu odpoveď:
Dátové kurátorstvo:
 - a) zvyšuje dlhodobú výskumnú hodnotu dát
 - b) znižuje ich zastarávanie
 - c) pridáva dátam ďalšiu hodnotu
 - d) všetky uvedené
4. Označte nesprávnu odpoveď:
Data mining (dolovanie dát):
 - a) je to isté ako objavovanie poznatkov
 - b) objavuje vzťahov vo veľkých objemoch dát
 - c) využíva sa predovšetkým v poisťovníctve a bankovníctve
 - d) pomáha polícii odhaliť zločinca

ZOZNAM SKRATIEK

.ac	Academic institution
.com	Commercial business
.edu	Educational institution
.net	Network of organisations
APC	Article Processing Charge (poplatok vydavateľovi za spracovanie článku)
APIs	Application Programming Interface
ASP	Active Server Pages
BOAI	Budapest Open Access Initiative (Budapeštianska iniciatíva za otvorený prístup)
BSD	Berkeley Software Distribution
CC BY-NC	Creative Commons by Non Commercial
CoP	Community of Practice (skupina odborníkov v rovnakej profesii)
DDC	Dewey Decimal Classification (Deweyho desatinné triedenie)
DOAJ	Directory of Open Access Journals
DOAR	Directory of Open Access Resources
DOI	Digital Object Identifiers
ECL	eduSource Communication Layer
eISSN	Electronic ISSN
Journals	Electronic Journals
GAP	German Academic Publisher
ICAAP	International Consortium for the Advancement of Academic Publication
IP	Internet Protocol
IR	Institutional Repositories
ISI	Institute for Scientific Information
ISSN-L	ISSN-Link
ISSN	International Serials Standard Number
JISC	Joint Information Systems Committee
JMIR	(The) Journal of Medical Internet Research
LCSH	Library of Congress Subject Headings
LoC	Library of Congress
LOCKSS	Lots of Copies Keep Stuff Safe
LOD	Linked Open Data
MIT	Massachusetts Institute of Technology
MoU	Memorandum of Understanding
NLM DTD	National Library of Medicine's Document Type Definition (Tag Suite)
OA	Open Access
OAD	Open Access Directory
OAI-PMH	Open Access Initiative- Protocol for Metadata Harvesting
OASIS	Open Access Scholarly Information Sourcebook
OCR	Optical Character Recognition
OERs	Open Educational Resource(s)
OJS	Open Journal Systems/Software
OSI	Open Society Institute (New York)

**Infraštruktúra
otvoreného prístupu**

OSS	Open Source Software
PDF	Portable Document Format
PDL	Page Description Language (jazyk určený na popis stránky)
PLoS	Public Library of Science
ROAR	Registry of Open Access Repositories
RSP	Repositories Support Project
RSS Feed	Rich Site Summary/ Really Simple Syndication
SCI	Science Citation Index
SJR	SCImago Journal Rank
SSOAR	Subject Specific Open Access Repositories
SUSHI	Standardised Usage Statistics Harvesting Initiative
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats
TLD	Top Level Domain
UDC	Universal Decimal Classification
URL	Uniform Resource Locator
W3C	World Wide Web Consortium
XML DTD	Extra Markup Language

SLOVNÍK POJMOV

Kurátorstvo dát (Data Curation): proces udržiavania, uchovávanía a pridávania hodnoty všetkým formám digitálnych výskumných dát počas ich životného cyklu.

Dolovanie dát (Data Mining): proces objavovania zaujímavých a užitočných vzorcov a vzťahov vo veľkom množstve dát (hlbková analýza dát).

Otvorený prístup (Open Access): princíp, ktorý umožňuje vedcom prístup k výskumu, ktorý je digitálny, online, bezplatný a z pohľadu autorských práv bez obmedzení.

Prepojené otvorené dáta (Linked Open Data): odkazovanie otvorených dát z rôznych otvorených zdrojov v celom priestore World Wide Webu.

Časopis s otvoreným prístupom (Open Access Journal): časopis, ktorý sprístupňuje články bez akýchkoľvek obmedzení a pre čitateľov bezplatne.

Repozitár s otvoreným prístupom (Open Access Repository): súbor služieb, ktoré bez akýchkoľvek obmedzení sprístupňujú výsledky výskumu.

Otvorené dáta (Open Data): výskumné dáta (z rôznych vedných disciplín), ktoré je možné voľne používať a šíriť, jedinou podmienkou je (vo väčšine prípadov) licencia CC BY-SA (uviedenie autora - rovnaké šírenie).

Vzdelávacie zdroje s otvoreným prístupom (Open Educational Resources (OER)): rôzne vzdelávacie materiály vo verejnej doméne alebo sprístupňované pod otvorenou licenciou. OER zahŕňajú učebnice, učebné plány, sylaby, prípravy na hodiny, cvičné úlohy, testy, projekty, audio, video a animácie.

Otvorená veda (Open Science): platforma, ktorá zahŕňa vedecké poznatky, ktoré možno voľne používať, opätovne používať a šíriť bez legislatívnych, technologických alebo spoločenských obmedzení.

Softvér s otvoreným zdrojovým kódom (Open Source Software): softvér, ktorého zdrojový kód môže ktokoľvek modifikovať alebo vylepšovať (opensource.com).

Agregátor, agregáčna služba: agregátor je počítačový program alebo webová stránka, ktorá zoskupuje špecifický typ informácie z viacerých webových zdrojov.

Analógový dokument: analógová informácia - až do objavu číslicových počítačov sa informácie ukladali a spracúvali napr. tak, že sa zapísali alebo vytlačili na papier, odfotovali, vyslali rádiovým a pod. Takejto forme hovoríme analógová a informácie sa nazývajú analógové. Človek svojimi zmyslami prijíma iba analógové informácie. <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/2724/informacie-digitalna-a-analogova-informacia-digitalny-a-analogovy-signal>.

Infraštruktúra otvoreného prístupu

Born digital/digitally born: materiály, ktoré vznikli už priamo v digitálnej podobe a často existujú len v tejto podobe.

Crawling: indexové prehľadávanie - vyhľadávanie web obsahov na internete a prezretie kódov / obsahu každej adresy URL, ktorú nájdú. Preskúvanie webových stránok sa realizuje automatizovaným programom vyhľadávača, tzv. robotom (crawler).

Federatívne vyhľadávanie: federatívne vyhľadávanie umožňuje súbežne prehľadávať viac rôznych typov zdrojov, ktoré sú dostupné online (napr. katalógy knižníc, bibliografické alebo plnotextové databázy, digitálne knižnice, webové stránky atď.), a to pomocou jedného vyhľadávacieho rozhrania, t.j. používateľ má prístup z jedného miesta do viacerých katalógov či databáz.

Hosting: hosting/hostovanie (web host, webhosting) je priestor na serveri, na ktorom je uložená internetová stránka. Tento priestor sa využíva na uloženie všetkých dát webu. Prenajíma ho poskytovateľ hostingu, inými slovami hostingová spoločnosť.

Rich media formáty: rich media (bohaté médium) - metóda komunikácie, ktorá zlučuje animáciu, zvuk, video a/alebo interaktivitu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A ODPORÚČANÉ ZDROJE

Bailey, Jr., CW, Coombs, K, Emery, J, Mitchell, A, Morris, C, Simons, S & Wright, R 2006, 'SPEC Kit 292: Institutional Repositories (July 2006)', Association of Research Libraries, Washington DC, viewed 14 December 2013, <http://publications.arl.org/Institutional-Repositories-SPEC-Kit-292/>

Barton, MR, & Waters, MM (2004). 'Creating an Institutional Repository: LEADIRS Workbook', MIT Libraries, Boston, viewed 14 December 2013, http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/26698/Barton_2004_Creating.pdf

Bizer, C, Heath, T & Berners-Lee, T (2009). 'Linked Data – the Story so far', *International Journal on Semantic Web and Information Systems*, vol. 5, no. 3, pp. 1–22, viewed 14 December 2013, <http://tomheath.com/papers/bizer-heath-berners-lee-ijswis-linked-data.pdf>

Budapest Open Access Initiative (BOAI), viewed 14 December 2013, <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

Clarke, R. (2007). 'The Cost Profiles of Alternative Approaches to Journal Publishing', *First Monday*, vol. 12, no. 12, viewed 14 December 2013, <http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/2048/1906>

Clifton, C. (2010). 'Data Mining', *Encyclopaedia Britannica*, viewed 14 December 2013, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1056150/data-mining>

Creative Commons, viewed 14 December 2013, <http://creativecommons.org/>

Crow, R. (2004). '*A Guide to Institutional Repository Software*', 3rd ed., Open Society Institute, New York, viewed 14 December 2013, http://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/OSI_Guide_to_IR_Software_v3.pdf

Crow, R. & Goldstein, H. (2003). 'Online Guide to Open Access Journals Publishing', viewed 14 December 2014, <http://www.doaj.org/bpguide/>

Crow, R. & Goldstein, H. (2003). 'Model Business Plan: A Supplemental Guide for Open Access Journal Developers and Publishers', Open Society Institute, New York, viewed 14 December 2013, http://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/oaj_supplement_0703.pdf

Crow, R. & Goldstein, H. (2003). 'Guide to Business Planning for Launching a New Open Access Journal', 2nd ed., Open Society Institute, New York, viewed 14 December 2013, http://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/business_planning.pdf

Crow, R. & Goldstein, H. (2004). 'Guide to Business Planning for Converting a Subscription-based Journal to Open Access', 3rd ed., Open Society Institute, New York, viewed 14 December 2013, http://www.budapestopenaccessinitiative.org/pdf/business_converting.pdf

Czyżk, M. & Choudhury, S. (2008). 'A Survey and Evaluation of Open-Source Electronic Publishing Systems', Open Society Institute, New York, viewed 14 December 2013, <https://jhir.library.jhu.edu/handle/1774.2/32737>

Digital Curation Centre, 'What is Digital Curation?', viewed 14 December 2013, <http://www.dcc.ac.uk/digital-curation/what-digital-curation>

Digital Repository Infrastructure Vision for European Research (DRIVER) 2008, 'Information about Building Open Access Repositories', viewed 14 December 2013, <http://www.driver-support.eu/tech/index.html>

Gibson, H. (2013). 'SUNScholar Checklist', Stellenbosch University, Stellenbosch, <http://wiki.lib.sun.ac.za/index.php/SUNScholar/Checklist>

Handle System, viewed 14 December 2013, <http://www.handle.net/index.html>

Lynch, C.A. (2003). 'Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age', *ARL: A Bimonthly Report*, no. 226, viewed 14 December 2013, http://scholarship.utm.edu/21/1/Lynch_IRs.pdf

McGill, L. (2010). 'Digital Repositories infoKit', JISC/Northumbria University, London, viewed 14 December 2013, <http://tools.jiscinfonet.ac.uk/downloads/repositories/digital-repositories.pdf>

Mullins, J.L., Murray-Rust, C., Ogburn, J.L., Crow, R., Ivins, O., Mower, A., Neddill, D., Newton, M.P., Speer, J., & Watkinson, C. (2012). 'Library Publishing Services: Strategies for Success: Final Research Report', SPARC, Washington DC, viewed 14 December 2013, https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=purduepress_ebooks

OASIS, viewed 14 December 2013, <http://www.openoasis.org/>

Open Access Directory (OAD), viewed 14 December 2013, http://oad.simmons.edu/oadwiki/Main_Page

Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) Validator & Data, viewed 14 December 2013, <http://validator.oaipmh.com/>

Open Archives Initiative – Repository Explorer, viewed 14 December 2013, <http://re.cs.uct.ac.za/>

Open Directory Project, viewed 14 December 2013, <http://www.dmoz.org/>

Open Knowledge Foundation, 'Open Data Handbook', viewed 14 December 2013, <http://opendatahandbook.org/>

Open Knowledge Foundation, viewed 14 December 2013, <http://okfn.org/>

Open Knowledge Foundation Open Science Group, viewed 14 December 2013, <http://science.okfn.org/>

Open Source Initiative, viewed 14 December 2013, <http://opensource.org>

Opensource.com, viewed 14 December 2013, <http://opensource.com/>

Public Library of Science, viewed 14 December 2013, <http://www.plos.org/>

Ranking Web of Repositories, viewed 14 December 2013,
<http://repositories.webometrics.info/en/node/23>

Repositories Support Project, viewed 14 December 2013, <http://www.rsp.ac.uk/>

ROARMAP, viewed 14 December 2013, <http://roarmap.eprints.org/>

Science Commons Scholar's Copyright Addendum Engine, viewed 14 December 2013, <http://scholars.sciencecommons.org/>

Smith, G. (2013). '18 Tools for Picking the Perfect Domain Name', *Mashable*, viewed 14 December 2013, <http://mashable.com/2013/11/17/domain-name-research-tools/>

Social Science Open Access Repository (SSOAR), viewed 14 December 2013,
<http://www.ssoar.info/en/home/about-open-access/types-of-repositories.html>

SPARC, viewed 14 December 2013, <http://www.sparc.arl.org/about> SPARC Author Addendum to Publication Agreement, viewed 14 December 2013, <http://www.sparc.arl.org/resources/authors/addendum-2007>

SPARC Journal Management Systems, viewed 14 December 2013,
<http://www.sparc.arl.org/resources/publishers/journal-management>

SPARC Open Access Week, viewed 14 December 2013,
<http://www.openaccessweek.org/>

Stranack, K. (2006). 'Starting a New Scholarly Journal in Africa', Public Knowledge Project, Vancouver, viewed 14 December 2013,
<http://pkp.sfu.ca/files/AfricaNewJournal.pdf>

Suber, P. (2013). 'Open Access Overview', viewed 14 December 2013,
<http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

Swan, A. (2012). 'Policy guidelines for the development and promotion of Open Access', UNESCO, Paris, viewed 14 December 2013,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002158/215863e.pdf>

Swan, A. & Chan, L. (2012). 'Open Access Scholarly Information Sourcebook', viewed 14 December 2013, <http://www.openoasis.org/>

The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), viewed 14 December 2013, [http://www.andoar.org/](http://www.openoasis.org/)

Infraštruktúra otvoreného prístupu

UNESCO (2012) 'Policy guidelines for the development and promotion of Open Access', viewed 14 December 2013, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/policy-guidelines-for-the-development-and-promotion-of-open-access/>

UNESCO, 'What are Open Educational Resources (OERs)?', viewed 14 December 2013, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-educational-resources/what-are-open-educational-resources-oers/>

Van der Vaart, L. (2013). 'e-Infranet: 'Open' as the Default Modus Operandi for Research and Higher Education', viewed 14 December 2013, <http://e-infranet.eu/wp-content/uploads/2013/03/e-InfraNet-Open-as-the-Default-Modus-Operandi-for-Research-and-Higher-Education.pdf>

W3C, 'Linked Data', viewed 14 December 2013, <http://www.w3.org/standards/semanticweb/data#examples>

SPRÁVNE ODPOVEDE

Kapitola 1: Repozitáre s otvoreným prístupom

1. dátové repozitáre
2. b – Koha
3. a – áno
b – nie
c – áno
4. c – LOC
5. b – UDC
6. c
7. c – webové články
8. c – obrázky
9. c – oboje
10. b – odborník na digitalizáciu
11. c, b, a, d

Kapitola 2: Časopisy s otvoreným prístupom

1. b – e-časopisy
2. c – autorom je možné účtovať poplatok
3. a – autor sa nevzdáva svojich autorských práv
4. c – e-časopis musí obsahovať plné texty
5. a – podané/publikované články možno kedykoľvek stiahnuť
6. c – Koha je knižnično-informačný softvér
7. d – prístup je bezplatný na celom svete
8. a, c, d, b
9. a. nie – je to nevyhnutné len pre zaradenie do DOAJ
b. nie – je potrebné ich umiestniť na trh a propagovať
c. nie – existujú rôzne kategórie prístupových práv používateľov
10. c – závisí od časopisu
11. a – CC BY

Kapitola 3: Viac o otvorených prístupoch

1. otvorená infraštruktúra
2. d – dáta o vývoji krajín
3. d – všetky
4. d – nepomáha identifikovať jednotlivcov

Tento modul spoločne pripravili UNESCO a The Commonwealth Educational Media Centre for Asia (CEMC), Naí Dillí.